

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM MİRAS HUKUKUNDA
TERİKE TAKSİMİNDE GÖZETİLEN MASLAHATLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Doç. Dr. İsmail KÖKSAL

HAZIRLAYAN
Hamza ARSLAN

ELAZIĞ 2009

T.C.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİMDALI

İSLAM MİRAS HUKUKUNDA TERİKE TAKSİMİNDE
GÖZETİLEN MASLAHATLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez .../.../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Danışman

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ
Doç. Dr. Erdal AÇIKSES

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslam Miras Hukukunda Terike Taksiminde Gözetilen Maslahatlar

Hamza ARSLAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

İslam Hukuku Bilim Dalı

2009; Sayfa: X + 155

Bu çalışma, İslam miras hukukunda terikenin mirasçılar arasında taksimi yapılırken gözetilen maslahatları, gaye ve amaçları araştırmak üzere gerçekleştirilmiştir. Zira İslam hukukunda hükümler bir takım gaye ve hedeflere binaen ortaya konmuştur.

İslam hukukunda mirasın vârislere dağıtılması hususunda adalet prensibi gözetilerek ölene olan yakınlık, mala duyulan ihtiyaç, akrabalık bağlarının güçlendirilmesi ve toplumda servetin yaygınlaştırılması esas alınmıştır.

İslam miras hukukunda miras paylaştırılırken; vârislerin yüklendiği sorumluluklar, miras bırakana faydalı olma, dostluk ve yardımlaşma gibi hususlar da göz önünde bulundurulmuştur. Bu şekilde yapılan paylaştırma hem mûris (miras bırakan) hem de vârisler açısından arzu edilen, tatmin edici bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Miras, Vâris, Paylaştırma, Maslahat.

SUMMARY

Masters Thesis

The Guarded Benefits About Sharing Inheritance In Islamic Law

Hamza ARSLAN

University of Firat

The Institute of Social Sciences

The Department of Basic Islamic Sciences

Islamic Law Sciences

2009; Page: X+155

This study had been written to investigate the purposes and aims of Islamic inheritance law when the inheritance is shared among the inheritors. However the laws of Islamic law which are regulated according to some of the purposes and aims.

The rule of justice is very important about sharing inheritance among inheritors and this sharement is based upon to be a relative of dead person, needs to the merchandise, to get power for the relations of relatives, and also to spread the wealth.

It is considered in Islamic law of inheritance during the sharement of inheritance, responsibilities of inheritors which they have to do, to be most usefull one for the deceased person, fellowship and assistance. The sharement like this is a desired and satisfacted case for the respect of deceased person and inheritors.

Key Words: Islamic Law, Inheritance, Inheritor, Sharement, Benefit.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	IX
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ.....	1
I- MİRAS HUKUKU.....	1
A. TARİFİ VE KONUSU	1
B. İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	1
C. BAŞLICA MİRAS SİSTEMLERİ.....	4
1. Aileyi Koruyan Sistem.....	5
2. Ferdîyetçi Sistem	7
3. Kollektivist Veya Sosyalist Sistem	7
D. MİRASIN DİĞER DEVLET VE HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ YERİ ...	8
1. Roma’da Miras.....	8
2. Eski Yunan’da Miras	9
3. Yahudilerde Miras.....	10
4. Hristiyanlarda Miras.....	11
5. Fransız Hukukunda Miras.....	11
6. Alman Hukuku’nda Miras.....	12
7. İngiliz Hukuku’nda Miras	13
8. Türklerde Miras	13
9. İslam’dan Önce Araplarda Miras.....	14
E. İSLAMDA MİRAS.....	15
1. İslam Miras Hukukunun Tarihçesi	15

2. İslam Miras Hukukunun Kaynakları	17
a. Kitap (Kur'an-ı Kerim)	17
b. Sünnet.....	18
c. İcma	19
F. İSLAM MİRAS HUKUKUNUN DİĞER SİSTEMLERLE BİRLİKTE	
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	19
1. Başlıca Miras Sistemleri Karşısında İslam Miras Hukuku	19
2. Türk Miras Hukuku İle İslam Miras Hukuku Arasında Özet	
Karşılaştırma.....	20
II. MASLAHAT.....	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
İSLAM MİRAS HUKUKU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	28
I. MİRAS	28
A. MİRASIN RÜKÜNLERİ	28
1. Mûris (Miras Bırakan)	28
2. Vâris (Mirasçı).....	28
3. Terike	28
B. MİRASÇI OLMANIN SEBEPLERİ	29
1. Nikah (Evlilik Bağı)	29
2. Kan Hısımlığı (Neseb).....	30
3. Velâ	31
C. MİRASIN ŞARTLARI.....	31
1. Mûrisin Ölmesi	31
a. Gerçek (Hakiki) Ölüm	31
b. Hükmî Ölüm	32
c. Takdîrî Ölüm.....	32
2. Mûrisin Ölümü Anında Vârisin Hayatta Olması	32
3. Mirasçı Olma Ciheti (mirasçılık sebebi)nin Bilinmesi	33

D. MİRASIN MÂNİLERİ	33
1. Kölelik	33
2. Öldürmek (Katl)	34
3. Din Ayrılığı	35
a. Müslüman ile Gayr-i Müslim Arasında Miras	36
b. Gayri Müslimlerin Kendi Aralarındaki Mirası	36
c. Mürtedin Mirası	37
4. Dâr İhtilâfı (Ülke Ayrılığı)	38
5. Diğer Maniler	38
II. TERİKE	39
A. TANIMI	39
B. TERİKE ÜZERİNDEKİ HAKLAR	40
1. Ölenin Techiz ve Tekfini	40
2. Ölenin Borçları	41
3. Ölenin Vasiyeti	43
4. Vârislerin Hakları	46
III. MİRASÇI	46
1. Ashab-ı Ferâiz	46
2. Neseb (kan hısımlığı) yönünden asabe (neseb asabesi)	47
3. Sebep yönünden (azad etme sebebiyle) asabe olanlar (sebep asabesi)	47
4. Kendilerine “Red” yoluyla miras verilen ashab-ı ferâiz:	47
5. Zevi'l-erhâm	47
6. Mevlâ'l-muvâlat	48
7. Başkası üzerine nesebi ikrar olunan (mukarrun leh bi'n-neseb ale'l gayr)	48
8. Kendisine üçte birden (1/3) fazla vasiyet yapılan kimse	48

9. Hazine (Beytü'l-mal)	48
-------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

TERİKENİN MİRASÇILAR ARASINDA TAKSİMİ VE GÖZETİLEN

MASLAHATLAR	49
I. ASHAB-I FERÂİZ	49
A. KOCA	49
B. KARI.....	51
C. BABA.....	56
D. ANA	61
E. KIZ.....	68
F. OĞUL KIZI	76
G. ANA-BABA BİR KIZ KARDEŞLER	82
H. BABA BİR KIZ KARDEŞLER	88
I. ANA BİR KARDEŞLER	96
J. DEDE.....	101
K. NİNE.....	105
II. ASABE	108
A. SEBEBÎ ASABE.....	109
B. NESEBÎ ASABE.....	109
1. Kendi Başına (Bi Nefsihi) Asabe	110
2. Başkası Sebebiyle (Bi Gayrihi) Asabe.....	112
3. Başkası ile (Maa'l-Gayr) Asabe	112
III. RED VE AVL.....	113
A. RED	113
B. AVL.....	115
IV. ZEVL'LERHÂM	116
A. ZEVL'LERHÂMIN MİRASÇILIĞI	116

B. ZEVÎ'L-ERHÂMIN NASIL MİRASÇI OLACAKLARI	118
1. Ehl-i Rahm Usûlü	119
2. Ehl-i Tenzil Usûlü	119
3. Ehl-i Karâbet Usûlü	119
V. MEVLÂ'L-MUVÂLÂT.....	121
VI. BAŞKASI ÜZERİNE NESEBİ İKRAR OLUNANLAR	122
VII. KENDİSİNE ÜÇTE BİRDEN FAZLA VASİYET EDİLEN KİMSE	123
VIII. BEYTÜ'L-MAL (HAZİNE)	124
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
MİRASLA İLGİLİ DİĞER KONULAR VE	125
GÖZETİLEN MASLAHATLAR	125
I. HÜNSA-İ MÜŞKİLİN MİRASÇILIĞI.....	125
II. HAMLİN (ANA KARNINDAKİ ÇOCUK) MİRASÇILIĞI	126
III. MEFKUDUN MİRASI	128
IV. BİRLİKTE ÖLENLERİN MİRASÇILIĞI.....	128
V. KÂTİLİN MİRASI.....	129
VI. DİN AYRILIĞI VE MÜRTEDİN MİRASI	131
VII. VELED-İ ZİNA VE VELED-İ MÜLÂANENİN MİRASI.....	131
VIII. PEYGAMBER MİRASI	132
IX. MİRASTA HACB VE MAHRUMİYET	133
X. SULH VE TEHÂRÜC	134
XI. GUREMÂ TAKSİMİ.....	135
XII. MÜNÂSAHA	135
SONUÇ	137
BİBLİYOGRAFYA.....	140

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
b.	: İbn
ev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Tah.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme
trs.	: Tarihsiz
Ünv.	: Üniversite
Vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
Mat.	: Matbaası
ab	: Ana-baba bir
b.	: Baba bir
a.	: Ana bir
K	: Kalan
Yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslam hukukunda bir takım gaye ve hedeflere binaen çeşitli hükümler konmuştur. Bu itibarla İslam miras hukuku içerisinde yer alan hükümlerdeki kulların maslahatına yönelik gaye ve amaçların olduğunu düşünmemiz mümkündür.

Miras, geçmişten günümüze kadar bütün toplumları ilgilendirmiş olan bir konudur. Bu sebeple bu konuda farklı uygulama ve sistemlerin ortaya konulduğu görülmektedir. İslam hukukunda da mirasla ilgili düzenlemeler yapılmış ve çeşitli hükümler vaz' edilmiştir. Bu hükümler insanın dünya ve ahiret faydasına olacak maslahat ve gayeleri içermektedir. Bu maslahat ve gayeler bilindiği takdirde hükme bakış açısının değiştiği, gönlün huzur ve sükûnet bulduğu ve zihni meşgul eden bazı soruların da cevap bulduğu görülür.

Biz de bu noktadan hareketle terikenin taksiminde mirasçılarının ve paylarının belirlenmesi hususunda gözetilen maslahat ve gayeleri araştırmaya çalıştık.

Araştırmamız giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında konuya katkı ve mukayese amacıyla miras hukuku, miras sistemleri, İslam'da miras ve maslahat ile ilgili kısaca bilgi vermeye çalıştık. İslam miras hukuku ile başlıca miras sistemleri ve Türk miras hukuku arasında özet bir karşılaştırmada bulunduk. Birinci bölümde İslam miras hukukunun temel kavramlarından bahsettik.

İkinci bölümde terikenin mirasçılar arasında taksimini, “gözetilen maslahatlar, gaye ve amaçlar” bağlamında ele almaya çalıştık. Mezhepler arası görüş ayrılıklarının bulunduğu yerlerde, kısaca bunlara da değindik. Üçüncü bölümde ise mirasla ilgili önemli sayılan bazı konular ve gözetilen maslahatları araştırmaya gayret ettik.

Bu çalışmamızda bilgi, tecrübe ve tavsiyeleriyle yardımlarını bizden esirgemeyen değerli danışman hocamız Doç. Dr. İsmail Köksal Bey'e, konu ile ilgili kaynaklara ulaşmamızda bize yardımcı olan Dr. Ali Pekcan Bey'e ve yine bu araştırma safhasında kendilerinden istifade ettiğimiz tüm hocalarımıza teşekkürü bir borç biliriz.

Elazığ- 2009

Hamza ARSLAN

GİRİŞ

I- MİRAS HUKUKU

A. TARİFİ VE KONUSU

Miras, sözlükte “birinin diğerinden aldığı eski durum, bakiye” anlamındaki “irs” kökünden türemiş bir kelimedir.¹ Bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan mal gibi anlamlara gelmektedir.²

Terim olarak: Bir ölünün terikesinden yakınlarına intikal eden mal demektir.³ Ayrıca ölen bir kimsenin mal varlığının akibetini, düzenleyen kuralların bütününe ifade eder.⁴

Miras hukuku, insanın ölümünden sonra malların kime ait olacağını gösteren ve hukuki kurala bağlayan bir hukuk koludur.⁵

B. İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

İslam hukukunda, miras hukuku “ferâiz” başlığı altında işlenmektedir.⁶ Ferâiz “farz” kökünden türemiş olup farîza kelimesinin çoğuludur. Farz, Bir şeyi belirlemek, takdir etmek, kesinleştirmek, açıklamak anlamına gelir.⁷ İsim olarak farz ve farîza kelimeleri vâris için takdir edilen belirlenmiş hisse, pay demektir.⁸

Farz ile eş anlamlı olan fariza, İslam literatüründe mükelleften yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde istenen dini görevleri ifade ettiği gibi, evlenme akdi gereği kadına ödenmesi gereken mehir ve mirasçıların terikedeki payları da önceden

¹ İbni Manzur, Muhammed b. Mükerrrem; **Lisaru'l-Arab**, Daru's-Sadr, Beyrut, 1990, s.2/199-200; Cevheri, İsmail b. Hammad; **es-Sihah**, Daru'l-ilm lil-Melayin, Beyrut, 1990, 4. Baskı, s.1/29 s; Zebidi Muhammed Murtaza; **Tâcu'l-Ârus min Cevahiril-Kâmus**, el-Matbaatu'l-Hayriye, Mısır, 1306, s.1/651-652.

² İsfahani, Rağıb; **Müfredat-ı Elfazî'l-Kur'an**, (tah.: Safvan Adnan Davudi), Daru'l Kalem, Dimaşk, 2002, 3. Baskı, s. 863.

³ Erdoğan, Mehmet; **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, 2. Baskı, s.379.

⁴ Aktan, Hamza; “**Miras**” mad., DİA., TDV. Yay., İstanbul, 2005, 30/143.

⁵ İmre, Zahit-Erman, Hasan; **Miras Hukuku**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1989, s.1

⁶ Aktan, Hamza; **Mukayeseli İslam Miras Hukuku**, İşaret Yay., İstanbul, 1991, 1. Baskı, s. 15.

⁷ İsfahani, 630; Mutarrizi, Ebu'l-Feth Nâsiruddin; **el-Muğrib**, (tah.: Mahmud Fahuri ve Abdulhalim Muhtar) Mektebetu Usame b. Zeyd, Haleb, 1975, s. 2/133; Hammad, Nezih; **İktisadi Fıkıh Terimleri**, (Çev.: Recep Ulusoy), İz Yay., İstanbul, 1996, s. 94.

⁸ Neseфі, Necmuddin Ebu Hafs Ömer; **Tilbetüt'-Talebe**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1995, s. 336.

belirlenmiş olduğu için fariza olarak anılır.⁹ Kur'an'da fariza kelimesinin son iki anlamda kullanıldığı görülmektedir.¹⁰ Bununla birlikte her dinî görevin literatürde ayrı bir isimle anılması sebebiyle olmalıdır ki ferâiz giderek mirasçılarının terikedeki paylarını ifade eden bir terim adını almıştır. Bu belirlenmiş, kesinleşmiş paylar İslam miras hukukunun en önemli kısmını oluşturduğundan miras hukukuna “paylar ilmi” anlamındaki “ilmü'l-ferâiz” denmeye ve konu klasik fıkıh kitaplarında “kitabü'l-ferâiz” başlığı altında ele alınmaya başlanmıştır.¹¹ Bu konuda uzmanlaşan alimlere fâriz, ferâizi, farazî denilmiştir.¹²

Kur'an-ı Kerimde, ölenin terikesinde mirasçılara ait payların oldukça ayrıntılı bir şekilde belirtilmiş olması¹³, Hz. Peygamber(sav)'in de konuyla ilgili gerek ilâve açıklamaları ve uygulama örnekleri, gerekse mirasın paylaştırılmasında bu ölçülerin iyi bilinip öğretilmesini ve korunmasını teşvik eden sözleri, ferâiz ilminin Hz. Peygamber (sav) döneminden itibaren doğup gelişmesinin temel sebebini oluşturmuştur.¹⁴

Ölüm, insan hayatı için kesin, kaçınılması mümkün olmayan¹⁵ bir hakikattir. Hemen her insanın geride bıraktığı ve artık sahibi sayılamayacağı alacağı ve borcu vardır. Aynı şekilde yaratılış gereği bir ana ile bir babadan dünyaya gelmiş bulunan insanın geride bıraktığı nesli veya en azından aynı soydan gelen hısımları vardır. Eğer bunlar da yoksa manevi hısımları olan din kardeşleriyle bunların mümessili olan devlet vardır. Bütün bunlar düşünülünce ölünün geride bıraktığı terike ile hısımları arasındaki hak ve borç münasebetini düzenleyen hukuk dalının önemi ortaya çıkmış oluyor.¹⁶

Miras mülkiyetin ve servet dağılımının önemli unsurlarından sayılır. Bu dünyadaki ömrünü tamamlayan kimse, geriye az veya çok servet bırakırsa, o servet

⁹ Bardakoğlu, Ali; “**Ferâiz**” Mad., DİA. T.D.V. Yay., İstanbul, 1995, 12/362.

¹⁰ Bkz. Bakara Suresi, 2/236; Nisa Suresi, 4/11, 24; Tevbe Suresi, 9/60.

¹¹ Bardakoğlu, 12/362.

¹² İbni Manzur, 7/203; Kalaci, Muhammed Ravvas-Kunaibi, Hamid Sadık; **Mücem li Lugati't Fukaha**, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 1988, 2. Baskı, s. 343.

¹³ Bkz. Nisa Suresi, 4/11-12, 176.

¹⁴ Bardakoğlu, 12/362.

¹⁵ Özarslan, Selim; **İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi**, Kitap Dünyası, Konya, 2001, s.95.

¹⁶ Karaman, Hayrettin; **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yay., İstanbul, 2003, 3. Baskı, s.1/411.

en yakınlarından başlamak suretiyle sağ olan yakınlarına intikal eder.¹⁷ Bu intikalin adaletli bir şekilde gerçekleşebilmesi için kişinin ölümünden sonraki mal varlığının düzenlenmesi gerekir. Ferâiz ilmi bu düzenlemeyi gerçekleştirdiği için ilmin yarısı olarak nitelendirilmiştir.¹⁸ Zira Hz. Peygamber (sav). “Ferâizi öğreniniz ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır”¹⁹ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (sav) ferâiz ilminin öğrenilip ve öğretilmesini teşvik etmiştir. Ferâiz ilminin önemine ve faziletine dikkatleri çekerek hadislerinde şöyle buyurmuştur:

“Ferâizi öğreniniz ve insanlara öğretiniz. Çünkü ben ölümlü bir kimseyim.”²⁰

“Ferâizi öğreniniz ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır. O unutulacaktır. Ümmetim arasından ilk çekilip alınacak ilim ferâizdir.”²¹

“Kim Kur’an’ı bilir de ferâizi bilmezse yüzü bulunmayan bir taş benzer.”²²

“Kur’an’ı öğreniniz onu insanlara öğretiniz. Ferâizi de öğreniniz ve insanlara öğretiniz. Çünkü ben ölümlü bir kimseyim. Şüphesiz ki, ilim de kaybolacak ve fitneler ortaya çıkacaktır. O kadar ki, iki kişi payları (miras taksimi) hususunda anlaşmazlığa düşecekler fakat, aralarında hüküm verecek bir kimseyi bulamayacaklar”.²³

“İlim üçtür: Kur’an, Sünnet ve âdil fariza.”²⁴

Ferâiz ilmi, ana hatları itibariyle Kur’an’da ve Hz. Peygamber (sav)’in söz ve uygulamalarında belirlenmiş olup. Hz. Peygamber (sav) döneminde zorunlu olarak doğmuştur.²⁵ Sahabe içerisinde ferâiz ilmiyle alakalı olarak yaptıkları içtihatları ile öne çıkan müctehit sahabilerin olduğu görülmektedir. Bunların başında

¹⁷ Demir, Fahri; **İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı**, DİB. Yay., Ankara, 2003, 3. Baskı, s. 185.

¹⁸ Cürcani, Seyyid Şerif; **Şerhu’s-Siraciyye**, (tah.: M. Adnan Derviş), Daru’l-Beyrut, Beyrut, 1990, 1. Baskı, s. 28; Aktan, 15.

¹⁹ İbni Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid; **es-Sünen**, Ferâiz 1, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 2/908; Tirmizi, Muhammed b. İsa; **es-Sünen**, Ferâiz 2, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 4/414.

²⁰ Tirmizi, Ferâiz 2 (4/413-414).

²¹ İbni Mâce, Ferâiz 1 (2/908); Darekutni, Ali b. Ömer; **es-Sünen**, Alemu’l-Kütüb, Beyrut, 1986, 1. Baskı, s. 4/67.

²² Darimi, Abdullah b. Abdurahman; **es-Sünen**, Ferâiz 1, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 738.

²³ Darekutni, 4/81-82.

²⁴ Ebu Davud, Ferâiz 1 (3/306-307); İbni Mace, Mukaddime 8 (1/21)

²⁵ Bardakoğlu, 12/362.

Zeyd b. Sâbit, Abdullah ibni Mes'ud, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Abdullah ibni Abbas'ın geldiği görülür.²⁶ Bu sahabiler arasında bulunan Zeyd b. Sabit Hz. Peygamber (sav)'in övgüsüne nail olmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) Zeyd b. Sabit hakkında "ferâizi en iyi bileniniz Zeyd'dir"²⁷ buyurduğu rivayet edilmiştir.

Başta sahabeden olmak üzere tabiinden ve sonraki nesillerden İslam müçtehitleri, Hz. Peygamber'in (sav) feraiz ilminin öğrenilmesine olan teşviklerinden ve bunun bir zorunluluk olmasından yola çıkarak bu ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunda büyük çaba sarfetmişlerdir. Bu çalışmaların neticesinde İslam miras hukuku, sistematik bir şekilde İslam hukukundaki yerini almıştır. İslam miras hukuku, "kitabü'l-ferâiz" veya "kitabü'l-mevâris başlığı altında ayrı bir bölüm olarak ele alınıp incelenmiştir.²⁸

C. BAŞLICA MİRAS SİSTEMLERİ

İnsanlar diğer canlılar gibi üreyerek nesillerini devam ettirecek bir şekilde yaratılmışlardır. Bu sebeple her insan yaratılışı gereği neslini devam ettirme arzusuna²⁹ sahiptir. İnsanda var olan bu neslini devam ettirme arzusu, maddi imkân ve varlıklara sahip olma ve bunları kendi nesillerine aktararak devam ettirme arzusunu da beraberinde getirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da malının kime kalacağı insanı düşündürmüştür.

İşte insanların bu düşünce ve arzularını gerçekleştirecek ve onları bu konuda rahatlatacak olan kurallar genel olarak hukuk ilminin "miras hukuku" bölümünde incelenmiştir.³⁰

Miras hukuku, mahiyeti itibariyle mülkiyet hakkını kuvvetlendirir ve bir kimsenin mâlik olduğu malların, ölümünden sonra, arzu ettiği şahısların geçmesini sağlar. Miras hukuku olmasaydı mülkiyet hakkı kuvvetini kaybeder, yarım bir hak

²⁶ Şirbini, Muhammed el-Hatib; **Muğni'l-Muhtac**, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Yy., Trs., s.3/3.

²⁷ İbni Mace, Mukaddime 11 (1/55); Ahmed b. Hanbel; **el-Müsned**, Çağrı Yay., İstanbul, s. 3/281; Nisaburi, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah Hakim; **el-müstedrek**, (tah.: Mustafa Abdulkadir Ata), Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 1990, 1. Baskı, 4/372.

²⁸ Bardakoğlu, 12/363.

²⁹ Uzunpostalcı, Mustafa; **Hukuk ve İslam Hukuku II**, Damla Ofset, Konya, 1996, s.5.

³⁰ Uzunpostalcı, 6.

gibi olurdu ve hak sahibini sadece hayatı boyunca bir faydalanma hakkı veren bir hak haline gelmiş olurdu.³¹

Miras hukukuna hayat münasebetleri açısından çeşitli menfaatler bağlıdır. Bu konunun en ince teferruatına kadar düzenlenmesinde menfaatleri bulunan ilgililer, genel olarak miras bırakan, mirasçılar, miras bırakanın alacaklıları ve devlettir.³²

Bir insanın sağlığında çalışarak kazanıp elde ettiği mallarının, ölümünden sonra kimlere kalacağını bilmesi, onun mal kazanma ve biriktirme konusunda önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da toplum hayatını etkileyen önemli bir durumdur. Miras hukuku bu önemli fonksiyonu gereği insanın ölümünden sonra malının kime intikal edeceğini belirtmiştir. Ancak bu intikâlin en adaletli bir şekilde nasıl gerçekleşeceği konusunda geçmiş zamanlardan bu yana değişik çözüm şekilleri ve farklı sistemlerin ileri sürülmüş ve uygulanmış olduğunu görüyoruz.

1. Aileyi Koruyan Sistem

Bir kimsenin, ölümünden sonra mallarının ailesi içinde kalması en eski ve asli bir hisse dayanmaktadır. Bu temayüle göre miras bırakan kimse mamelek üzerinde bir çeşit intifa hakkı sahibi gibidir. Aile mameleki fikri veya miras bırakanın mallarının ailesi içinde kalması düşüncesi, insanın şuuraltı bir hissine dayanmaktadır.³³

Aileyi koruyan bu temayülü, mirastan mahrumiyeti ağır şartlara bağlayan Hammurabi kanunlarında ve bir erkek evladı olmadan ölen kocanın dul karısını, ölen kocanın kardeşinin almasıyla, doğacak ilk erkek çocuğun ölen kocaya izafe edilmesi prensibini benimseyen eski İsrail hukukunda görmekteyiz. Ayrıca bu temayülü mirasçıyı Tanrı'nın tayin ettiği fikrini benimseyen Cermen hukukunda³⁴ da görüyoruz.

Bu eğilimin egemen olduğu hukuk anlayışında ferdin mülkünün bütünüyle mirasçılara kalması bir zarurettir. Kişinin, malı üzerinde mirasçılar aleyhine sonuç

³¹ İmre-Erman, 2.

³² İmre-Erman, 2.

³³ İmre-Erman, 3; Aktan, 18.

³⁴ Aktan, 18.

verecek bir tasarrufta bulunması kabul edilemez.³⁵ Taticus; Cermen hukukunda, mirasçayı Tanrı'nın tayin ettiği fikrinin sonucu olarak vasiyetin olmadığını belirtir.³⁶

Bugünkü hukuk sistemlerinde bu eğilimin yumuşatılmış bazı unsurlarını görüyoruz³⁷ Cermen hukuku ve bu hukukun tesirinde kalan İsviçre Medeni Kanunu ve Türk Medeni Kanununda bu anlayış “zümre sistemi”³⁸ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Zümre sistemine göre ölenin mirasçıları dört zümreye ayrılmışlardır.

1. Ölenin furûdudur. Burada ölü asıdır ve çocuklarıyla beraber birinci zümreyi teşkil eder.

2. Ölenin anne ve babası ile bunların furûlarıdır. Bu grup ikinci zümreyi teşkil eder.

3. Ölenin büyük baba ve büyük annesi ile bunların furûlarıdır. Bunlar üçüncü zümreyi teşkil eder.

4. Ölenin büyük baba ve büyük annesinin baba ve anneleri ile bunların furûlarıdır. Bu grup dördüncü zümreyi teşkil eder.³⁹

Bu sistemde yukarıda belirtilen sıraya göre, üst zümrede mirasçı varken alt zümre olan mirasçı olamaz. Aynı zümre içerisinde bulunan mirasçılar arasında ise ölüye derece itibarıyla yakın olanlar uzak olandan önce gelir. Mesela ölenin furûu olan çocukları varken, yine furû içinde bulunan çocuklarının çocukları miras alamazlar. Aynı zümreye mensup olan vârislerin dereceleri eşit ise bunlar eşit olarak miras alırlar.⁴⁰ Ancak aynı zümre içinde dereceleri eşit olan vârislerden birisinin mirası, söz konusu olan kimseden önce ölmesi halinde, bunun hissesi halefiyet yoluyla kendi furûuna geçer.⁴¹

³⁵ Aktan, 18.

³⁶ İmre-Erman, 4; Aktan, 18.

³⁷ Aktan, 18.

³⁸ Karaman, 1/412; Uzunpostalcı, 8-9.

³⁹ Karaman, 1/412; Uzunpostalcı, 9.

⁴⁰ Uzunpostalcı, 9.

⁴¹ Berki, Şakir; **Miras Hukuku**, Ege Matbaası, Ankara, 1959, s.16.

2. Ferdîyetçi Sistem

Bu sisteme göre miras bırakan, malları üzerinde serbestçe tasarruf edebilir. Öncelikle ölümünden sonrası için bunların kime geçeceğini serbest olarak belirleyebilir.⁴²

Roma hukukunda hakim olan bu düşünce, vasiyetnamenin özet bir hüküm taşımasına sebep olmuştur. Batı Avrupa'nın hukuk tarihinde, birbirine zıt olan ferdiyetçi sistem ile aileyi koruyan iki eğilimin bir süre egemen olduğu, ancak zamanla bu fikirlerin aşırılıklarının giderilerek zamanımızda bağdaştırılmış olduğunu görüyoruz.⁴³

Ferdiyetçi sistemin yani miras bırakanı koruma görüşünün doğurduğu "atanmış" (mansub, iradi) mirasçılık usulü ile kişinin hayatındaki mal edinme ve biriktirme çaba ve gayretleri değişik ve renkli bir anlam taşıyabilecek ve mallarının, topluma daha yararlı olacak kişilere veya kurumlara geçmesinin kıvancını kişi hayatta iken hissetmek imkânına sahip olabilecektir.⁴⁴

3. Kollektivist Veya Sosyalist Sistem

Ferdi mülkiyetin inkârı prensibinin tabii bir sonucu olarak günümüzde sosyalist ülkelerin hukuk sistemlerinde benimsenen ve uygulanmaya çalışılan bir görüştür.⁴⁵

Bu görüşe göre, ölen kimsenin malları topluma veya devlete kalmalıdır. Bu düşünce sahipleri ferdi mülkiyet hakkına karşıdırlar. Bunlara göre; mülkiyet bir hırsızlıktır, miras topluma karşı bir kötülüktür.⁴⁶

Kollektivist görüş sanayi devriminin ortaya çıkardığı sosyalist görüşün ürünü gibi görünüyorsa da bunun benzeri görüşler zaman zaman taraftar bulabilmiştir.⁴⁷

⁴² İmre-Erman, 3; Aktan, 18.

⁴³ İmre-Erman, 4; Aktan, 19.

⁴⁴ İnan, Ali Naim; **Miras Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1982, 2. Baskı, s.5.

⁴⁵ Aktan, 19.

⁴⁶ İmre-Erman, 4.

⁴⁷ Aktan, 19.

Sosyalist ideolojiye bağlanan ülkelerde çıkarılan ferdi mülkiyet aleyhtarı kanunlar, ferdin miras hakkına geniş sınırlamalar getirmekle birlikte miras haklarını tamamen ortadan kaldırmamışlardır.⁴⁸ Sınırlı ölçüde de olsa miras intikali söz konusu olmuştur.⁴⁹

Sovyetler Birliği'nde dışa açılma ve yeniden yapılanma biçiminde ifade edilen gelişmeler ve bundan daha önce Komünist Çin'de başlatılan batıya açılma hareketleri ve Doğu Avrupa ülkelerinde görülen hızlı liberalleşme hareketleriyle sosyalist sistemlerdeki kolektivist temayülün katılığının giderek kaybolmakta olduğu görülmektedir. Zira kolektivist sistem insan psikolojisine ve ruhuna uygun düşmemektedir. Kişi kazandığı mülkünü yakınlarına ve sevdiklerine bırakabileceğini bilirse daha çok çalışır ve daha çok tasarruf eder. Sonuç olarak bundan toplum da yararlanır.⁵⁰

D. MİRASIN DİĞER DEVLET VE HUKUK SİSTEMLERİNDEKİ YERİ

1. Roma'da Miras

Roma'da miras sistemi başlangıçtan Jüstinyen devrine kadar değişegelmıştır.⁵¹ Eskiden miras, kabilenin veya ordunun önünde yapılan şifahi vasiyetle intikal ederdi. Yapılan vasiyetten sonra, vasiyeti yapan şahsın mal varlığı ile alakası kalmazdı ve bütün mal varlığı artık kendisine vasiyet edilen şahsın olurdu.⁵²

Sonra bu vasiyet, vasiyeti yapan (mûsi) ile kendisine vasiyet yapılan (mûsa leh) arasında icra olunan bir satış akti şeklini aldı. Akit yapılıncaya kendisine vasiyet yapılan kişi, vasiyet edenin mal ve ailesi üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahip olurdu.⁵³

⁴⁸ Aktan, 19.

⁴⁹ İmre-Erman, 4.

⁵⁰ Aktan, 19.

⁵¹ Karaman, 1/413.

⁵² Cübûri, Ebu'l-Yekzan Atiyye; **Hükmü'l Miras fi's-Şeriati'l-İslamiyye**, Darü'n-Nezir, Bağdat, 1969, 1. Baskı, s. 11.

⁵³ Cübûri, 11; Karaman, 1/413.

Her iki halde, ailenin asıl sahibinin elinden tüm yetkileri alınıyor ve vasiyet yapılan şahsa devrediliyordu. Bu uygulama kendilerine ağır geldiğinden daha sonra yazılı vasiyet ile mirasın istenilen şahsa bırakılması kabul edildi. Bu, ölüme bağlı bir tasarruf idi. Eğer böyle bir vasiyet yapılmamışsa o zaman miras kendi vârislerine intikal ederdi.⁵⁴

Nihayet İmparator Jüstinyen 543 yılında 118 numaralı emirname⁵⁵ ile mirasçılıkta karâbet (hısımlık) esasını kabul etti. Bu sistem hısımları sınıflara ayırıyor, dereceleri göz önüne alarak onları mirasçı kılıyordu. Mirası kadın ve erkek eşit olarak paylaşıyordu.⁵⁶ Buna göre mirasçıların tertibi şöyledir:

1. Birinci Sınıf: Ölenin furûudur. Ne kadar aşağı inerse insin erkekle kadın eşit olarak mirasçı olurlar.

2. İkinci Sınıf: Usûl ve öz kardeşlerdir.

3. Üçüncü Sınıf: Ana veya baba tarafından kardeşlerdir.

4. Dördüncü Sınıf: Bunlar dışında kalan diğer akrabalardır.⁵⁷

Yukarıda sayılan dört sınıftan mirasçılar bulunmazsa mal devlete kalır. Karı veya koca arasında, akrabalık bağı olmadığından birbirlerine mirasçı olamazlar.⁵⁸

Terike menkul, gayr-ı menkul mal, alacak ve borç olarak bütünüyle mirasçılara intikal eder. Eğer terike borcu ödemeye kafi gelmezse mirasçılar borcu ödemeye mecburdur.⁵⁹

2. Eski Yunan'da Miras

Eski Yunan'da miras, önceleri milli meclis önünde yapılan vasiyet yoluyla intikal ederdi.⁶⁰

Sonra sadece erkekler vasıtasıyla ölene bağlı olan hısımlara mirasın intikali kabul edildi.⁶¹

⁵⁴ Cübûri, 11-12; Karaman, 1/413.

⁵⁵ Karaman, 1/413.

⁵⁶ Cübûri, 12.

⁵⁷ Cübûri, 12; Karaman, 1/414.

⁵⁸ Şaban, Zekiyuddin-Gundur, Ahmed; **Ahkamu'l-Vasiyye ve'l-Miras ve'l Vakf fi's-Şeriat'l-İslamiyye**, Mektebetü'l-Felah, Kuveyt, 1989, 2. Baskı, s. 218

⁵⁹ Cübûri, 13; Karaman, 1/414.

⁶⁰ Cübûri, 14; Karaman, 1/414.

Daha sonra erkek hısım yoksa kadınların da mirasçı olmalarına karar verildi.⁶²

Nihayet yeni bir düşünce oluştu ve kız ve kadınların mirastan mahrum kalmaları karşısında, evlenirken kızlara bir meblağ verilmesi adet haline geldi.⁶³

Eğer ölenin yalnız bir kızı varsa bu mirasçı olamaz, ancak onun oğlu olursa dedesinin nesebine geçirilir ve böylece mirasçı olması sağlanırdı.⁶⁴ Fakat kadın bu durumda bizzat mirasçı değil sadece mirası nakledici konumunda sayılmıştır.⁶⁵

3. Yahudilerde Miras

Nikâh veya zinadan doğan (nesebi sahih olan veya olmayan) ilk erkek çocuk diğer kardeşlerinin aldığı mirasın iki katını alır.⁶⁶

Kız çocuğu erkek kardeşiyle beraber bulunursa mirasçı olamaz. Sadece kız çocuğu on iki yaşına girinceye kadar erkek kardeşi ona bakmakla mükelleftir. Artık bundan sonra kıza bir şey verilmez.⁶⁷

Ölenin erkek çocuğu veya oğlunun oğlu... mirasçı olur. Eğer ölenin erkek fûrûu yoksa o zaman kızı veya kızının çocukları mirasçı olurlar.⁶⁸

Ölenin çocukları (oğul veya kız tarafından nesli) bulunmazsa o zaman miras baba, babanın babası... gibi usûle intikal eder.⁶⁹

Ölenin usûlü bulunmadığı takdirde miras yan hısımlara intikal eder. Bunlar kardeşler ve çocukları, amcalar ve çocukları gibi hısımlardır. Birinci dereceden başlayarak beşinci dereceye kadar sırayla mirasçı olurlar. Beşinci dereceden sonra artık eşit olarak miras alırlar.⁷⁰

⁶¹ Karaman, 1/414.

⁶² Cübûri, 14; Karaman, 1/414.

⁶³ Cübûri, 14; Karaman, 1/414.

⁶⁴ Cübûri, 14; Karaman, 1/414.

⁶⁵ Cübûri, 14.

⁶⁶ Berrac, Cuma Muhammed; **Ahkamu'l-Miras fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Daru'l Fikr, Amman, 1981, 1. Baskı, s. 48; Halid, Hasan-Neca, Adnan; **el-Mevaris fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Dar-u Lübnan, Beyrut, 1987, 4. Baskı, s. 15; Cübûri, 15.

⁶⁷ Cübûri, 15; Şaban-Gundur, 219.

⁶⁸ Cübûri, 15; Karaman, 1/414.

⁶⁹ Cübûri, 15; Karaman, 1/414.

⁷⁰ Cübûri, 15; Karaman, 1/414; Berrac, 47.

Hiçbir akrabası bulunmayan ve akrabasının var olduğunu bildirmemiş olan bir kimsenin mirası, malına ilk olarak el koyana aittir.⁷¹

Vârisleri sadece kızlardan ibaret olan bir kimse malını başkalarına vasiyet edebilir. Ancak erkek çocukları varsa malını vasiyet edemez.⁷²

Kadın kocasına mirasçı olamaz.⁷³ Koca çocuğu yok iken ölen karısına mirasçı olur. Eğer kadının ister nikâhlı kocasından ister başka bir adamdan olsun çocuğu varsa o zaman koca karısına mirasçı olamaz.⁷⁴

Yahûdiliği terk eden kimse Yahûdi hısımlarına mirasçı olamaz. Fakat Yahûdi hısımları ona mirasçı olurlar. Yahudi dinine giren bir putperest kendi hısımlarına mirasçı olur. Kendi hısımları ise ona mirasçı olamaz.⁷⁵

Yahûdilerde anne veya babasını iz bırakacak şekilde döven kimse onlara mirasçı olamaz.⁷⁶

4. Hristiyanlarda Miras

İncil’de miras hakkında bir hüküm belirtilmemiştir. Hristiyanlar için ayrı bir miras ahkamı konulmamış, kendileri Yahudi kanunlarına ve bazı Roma kanunlarına göre miras sistemini uygulamışlardır.⁷⁷

5. Fransız Hukukunda Miras

Gerçekten ölen veya hükmen ölü sayılan kimselerin mirası vârislerine intikâl eder.⁷⁸

Mirasçılar sırayla ölenin çocukları, usûlü ve yan hısımlarıdır. Bunlar bulunmadığı zaman gayr-ı meşru çocukları mirasçı olur.⁷⁹ Bunlar da bulunmadığı

⁷¹ Cübûri, 16; Karaman, 1/414.

⁷² Cübûri, 16; Karaman, 1/414.

⁷³ Celidi, Said b. Muhammed; **Ahkamu’l-Miras ve’l-Vasiyye fi’ş-Şeriatil-İslamiyye**, Külliyyetu’d-Daveti’l-İslamiyye, Trablus, Trs, s. 13.

⁷⁴ Düreyyan, Abdullatif Fayiz; **Fıkhu’l-Mevâris**, Dar’un-Nehdati’l-Arabiyye, Beyrut, 2006, 1. Baskı, s. 1/48.

⁷⁵ Cübûri, 16; Karaman, 1/415.

⁷⁶ Cübûri, 16; Karaman, 1/415.

⁷⁷ Şaban-Ğundur, 220; Düreyyan, 1/50.

⁷⁸ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/51.

⁷⁹ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/51.

zaman karı veya koca birbirlerine mirasçı olurlar.⁸⁰ Yukarıda sayılan vârislerden hiçbirisi bulunmazsa devlet (hazine) mirasçı olur.⁸¹

Mûristen önce ölen kimsenin çocukları onun yerini alırlar.⁸² Örneğin oğul önce vefat etmiş sonra da baba ölmüş ise torunlar amcalarıyla beraber dedelerine mirasçı olurlar.⁸³

Mûrisini öldürmek, öldürmeye kastetmek veya kâtilini haber vermemek mirasçı olmaya mâni hallerdendir.⁸⁴

6. Alman Hukuku'nda Miras

Alman Hukuku'na göre mirasçılar hısımlar, eşler ve devlettir. Hısımlar sıra ile şunlardır:

1. Furû (çocuklar, torunlar...)
2. Ana, baba ve kardeşler.
3. Dede, amca ve halalar.
4. Dedelerin babaları, babaların amca, hala, dayı ve teyzeleri.
5. Dedelerin dedeleri ile bunların tüm nesli.⁸⁵

Eşlerin karı olsun, koca olsun mirasdaki durumları şöyledir:

1. Ölenin çocukları varsa 1/4 alırlar.
2. Ölenin çocukları bulunmaz, fakat mirasçı akraba bulunursa 1/2 alırlar.
3. Ölenin hiçbir akrabası yoksa mirasın tamamını alırlar.⁸⁶

Hısımları olmayan bir kimse malını başka birine vasiyet edebilir. Eğer ölen kimse vasiyette bulunmamışsa mirası devlete (hazineye) kalır.⁸⁷

⁸⁰ Düreyyan, 1/54.

⁸¹ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/51; Berrac, 61.

⁸² Cübûri, 20; Karaman, 1/416.

⁸³ Karaman, 1/416.

⁸⁴ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/54; Berrac, 63.

⁸⁵ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/54.

⁸⁶ Cübûri, 20; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/55.

⁸⁷ Cübûri, 20-21; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/55.

Katl, katle teşebbüs, katle sebep olma, sakatlama ve vasiyete zorlama fiilleri mirasçı olmaya engeldir.⁸⁸

7. İngiliz Hukuku'nda Miras

İngiliz Hukuku'na göre yakın akraba, uzak akrabayı hacbeder. Erkekler aynı derecedeki kadınlardan önce gelir.⁸⁹ Mirasçı olma hususunda ilk erkek çocuk bütün hısımlardan önce gelir.⁹⁰

Eğer ölenin erkek çocukları yoksa terikesi kızlarına kalır. Babası önce ölen çocuk dedesine mirasçı olur ve halasına tercih edilir. Ölenin furûu yoksa usûlü mirasçı olur. Ölenin usûlü de yoksa yan hısımları mirasçı olur. Mirasçı olmada ana baba bir kardeş baba bir kardeşe, baba bir kardeş ana bir kardeşe tercih edilir.⁹¹

8. Türklerde Miras

İslam'dan önce Türk toplumlarında hem kânuni hem de vasiyet yoluyla mirasçılık vardır. Prensip olarak bütün çocukların, babalarının ve annelerinin mirasında hisseleri vardır. Ancak babaları hayatta iken onlardan bir miktar mal alıp ayrılan ve müstakil ev kuran oğullar ile bir miktar çeyiz alarak evlenmiş olan kızlar mirastan pay alamazlar.⁹²

Kocanın vefatı halinde karı malın 1/4'ünü alır. Oğullar olmadığı zaman baba mirasçısıdır. Erkekler yoksa evlenmemiş kızlar da mirastan pay alırlar.⁹³

Babanın oturduğu ev (ocak) ile arazi en küçük oğula intikal ederdi.⁹⁴ Buna karşılık o, öz anasına ve üvey annelerine bakar, evlenmemiş kız kardeşlerini yetiştirir, çeyizlerini temin eder, ayrıca evlatlık olan kimse hukuki babasından miras alır.⁹⁵

Türkler İslam dinine girdikten sonra İslam miras hukuku esaslarına göre mirasçılığı benimsemişler ve tatbik etmişlerdir.⁹⁶

⁸⁸ Cübûri, 21; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/55.

⁸⁹ Cübûri, 21; Karaman, 1/416; Düreyyan, 1/55.

⁹⁰ Cübûri, 21; Düreyyan, 1/55.

⁹¹ Cübûri, 21; Karaman, 1/417; Düreyyan, 1/55.

⁹² Karaman, 1/417.

⁹³ Karaman, 1/417-418.

⁹⁴ Mahmut Es'ad, Seydişehir; **Tarih-i İlm-i Hukuk**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1331, s.121.

⁹⁵ Karaman, 1/418.

⁹⁶ Karaman, 1/418; İmre-Erman, 5.

1926 yılında Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile İslam miras hukukuna dayalı olan önceki uygulama kaldırılmış ve İsviçre Hukuku'nun miras sistemi uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁷ Bu uygulamada daha önce temas etmiş olduğumuz aileyi koruyan sistem içerisinde yer alan zümre (parantel) usûlü esas alınmıştır.

9. İslam'dan Önce Araplarda Miras

Cahiliye döneminden Araplarında göçebeliğin, savaşçılığın, çapulculuğun ve yağmacılığın yaygın oluşu onların mirasçılık anlayışına etki etmiştir.⁹⁸ Kadınlar ve çocuklar mirasçı olamıyordu.⁹⁹ Hatta kadınlar mal gibi verâset yoluyla intikal ediyordu.¹⁰⁰

Cahiliye Araplarında mirasçılık üç sebebe bağlanmıştır. Bu sebepler şunlardır:

1. Karâbet (Neseb, Hısımlık): Hısımlık cahiliye döneminde mirasçılık sebebi sayılmıştır. Ancak hısımların mirasçı olabilmeleri için erkek olmak ve ergenlik çağına girip silah taşımaya gücü yetmesi şart koşulmuştur. Sadece bu şartları taşıyan kimseler vâris sayılmıştır.¹⁰¹ Bu sebeple kadınlar ve silah taşımayan çocuklar mirasçı olamıyorlardı.¹⁰²

Şartları taşıyan oğul veya oğlunun oğlu mirasçı olur. Bu ikisi yoksa miras babaya, sonra dedeye intikal eder. Eğer bunlar da yoksa sırayla kardeş veya çocuklarına, amca veya çocuklarına intikal eder. Böylece şartları taşıyan erkek hısımlar mirasçı olurlar.¹⁰³

2. Velâ (Hilf, Anlaşma): kabileler arasında, dostluk, dayanışma ve yardımlaşma anlaşması cahiliye örfünde var olan bir uygulamaydı. Sonra bu uygulama fertler arasında da yaygınlaşarak iki kişi arasındaki bir tevâris anlaşması

⁹⁷ İmre-Erman, 5; Aktan, 20.

⁹⁸ Cübûri, 16-17; Düreyyan, 1/57.

⁹⁹ Kurtubi, Muhammed b. Ahmed; **el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989, s. 5/79; Herrasi, İmaduddin b. Muhammed et-Taberi; **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, 2. Baskı, s. 2/337; İbnu'l-Feres, Ebu Muhammed, Abdulmunim b. Abdurrahim el-Endelusi; **Ahkamu'l Kur'an**; (Tah: Münciye bintü'l-Hadi en-Neferi), Dar-ı İbni Hazm, Beyrut, 2006, 1. Baskı, s. 2/75

¹⁰⁰ Bk. Nisa Suresi, 4/19, 22.

¹⁰¹ Cübûri, 19; Berrac, 57; Düreyyan, 1/58, Celidi, 14.

¹⁰² Salebi, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim; **el-Keşf ve'l-Beyan Fi-Tefsiri'l-Kur'an**, (Tah.: Seyyid Kistravi Hasan), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 1. Baskı, s. 2/244.

¹⁰³ Cübûri, 17.

haline geldi. İki kişi cinayet işledikleri takdirde tazminatı ödeme ve ölüm halinde hayatta olanın diğerine mirasçı olması hususunda kendi aralarında anlaşarak akit yapacak olurlarsa ölenin mirası, şartları taşıyan yakın akrabası olmaması durumunda akit yaptığı şahsa kalır.¹⁰⁴

3. Evlat Edinme: Cahiliye döneminde yaygın bir adetti. Evlatlık evlat edinenin öz çocukları gibi miras haklarına sahip olurdu.¹⁰⁵

E. İSLAMDA MİRAS

1. İslam Miras Hukukunun Tarihçesi

İslam'ın ilk yıllarında cahiliye döneminde olduğu gibi neseb, anlaşma ve evlat edinme yoluyla mirasçı olunurdu. Faiz ve şarabın yasaklanmasında olduğu gibi İslam miras hükümleri bir anda konulmamış tedrici olarak tanzim edilmiştir.¹⁰⁶

Medine'ye hicretten sonra Hz. Peygamber (sav) ensar ile muhacirleri birbirlerine kardeş ilan edince aralarında İslam kardeşliğinden doğan bir mirasçılık meydana geldi.¹⁰⁷ Böylece neseb, anlaşma ve evlat edinme usûllerine ek olarak hicret ve kardeşlik anlaşması da eklendi. Muhacirler ancak kendileri gibi hicret eden hısımlarına veya kardeş ilan edildiği ensara mirasçı oluyordu. Hicret etmeyen bir Müslüman ölen muhacir hısımlarına mirasçı olamıyordu. Aynı şekilde muhacir olan bir kimse hicret etmeyen hısımlarına mirasçı olamıyordu.¹⁰⁸ Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının velileridir. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur..."¹⁰⁹

¹⁰⁴ Cübûri, 17-18; Berrac, 58; Düreyyan, 1/58-59; Celidi, 14.

¹⁰⁵ Cübûri, 18; Berrac, 59; Düreyyan, 1/59; Celidi, 14.

¹⁰⁶ Cübûri, 27; Berrac, 66; Düreyyan, 1/62;

¹⁰⁷ Şelebi, Muhammed Mustafa, **Ahkamu'l-Mevâris Beyne'l-Fıkhi ve'l-Kanun**, Daru'n-Nehdahi'l-Arabiyye, Beyrut, 1978, s. 10; Seriti, Abdu'l-Vedud; **Davabitu'l-İrs fi't-Teşrii'l-İslami**, e'd-Daru'l-Camiyye, Yy., 1990, s. 12.

¹⁰⁸ Cübûri, 27; Şelebi, 11; Seriti, 12.

¹⁰⁹ Enfal Suresi, 8/72.

Mekke'nin fethinden sonra hicret ve kardeşlik yoluyla olan mirasçılık kaldırılmıştır.¹¹⁰ Bu konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (mirasta) daha yakındırlar. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.”¹¹¹

“...Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitap'ta yazılı bulunmaktadır.”¹¹²

Hz. Peygamber (sav) de “Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur”¹¹³ buyurmuştur.

Aynı şekilde İslam'dan önce var olan evlat edinme kaldırılmış ve buna bağlı olarak evlat edinme yoluyla gerçekleşen mirasçılık da kaldırılmıştır.¹¹⁴ Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Faka o, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹¹⁵ Başka bir ayette ise şöyle buyuruyor: “onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nisbet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız, bu takdirde onları din kardeşleriniz ve görüp gözettiğiniz kimseler olarak kabul edin...”¹¹⁶

İslam'ın ilk dönemlerinde tarihi süreç içerisinde ana, baba ve akrabalar kendilerine yapılacak vasiyet yoluyla mirasçı oluyorlardı.¹¹⁷ Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmuştur. “Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal

¹¹⁰ Cübûri, 27; Celidi, 16.

¹¹¹ Enfâl Suresi, 8/75.

¹¹² Ahzab Suresi, 32/6.

¹¹³ Buhari; Muhammed b. İsmail; **es-Sahih**, Cihat 194, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 4/38; Müslim, Ebu Huseyn Müslim b. El-Haccac; **es-Sahih**, İmare 86, Çağrı Yay., 1981, s. 2/1487; Nesâî; Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb; **es-Sünen**, Bey'a 15, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 7/146; Tirmizi, Siyer 33 (4/149); Ahmed b. Hanbel, 1/226.

¹¹⁴ Cübûri, 27; Berrac, 68, Düreyyan, 1/64.

¹¹⁵ Ahzab Suresi, 32/40.

¹¹⁶ Ahzab Suresi, 32/5.

¹¹⁷ İbni Aşur, Muhammed Tahir; **et-Tahrir ve't Tenvir**, ed-Daru'l-Tunusiyye, Tunus, 1984, s. 3/249.

bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarla uygun biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.”¹¹⁸

Sonra bu tarihi süreçte cahiliye döneminden kalan bir uygulama daha kaldırılarak kadınların ve çocukların da mirasçı olmaları sağlanmıştır.¹¹⁹ Bu konu ile ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmuştur. “Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.”¹²⁰

Daha sonra İslam miras hukuku son şeklini alarak hükümler konmuş, kimlerin mirasçı olacağı ve alacakları paylar ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir¹²¹

2. İslam Miras Hukukunun Kaynakları

İslam miras hukukunun kaynağı Kitap, sünnet, icma ve sahabi kavlidir.¹²²

a. Kitap (Kur'an-ı Kerim)

Kur'an-ı Kerim'de yer alan İslam miras hukukunun kaynağını teşkil eden ayetler şunlardır:

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer). Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”¹²³

¹¹⁸ Bakara Suresi, 2/180.

¹¹⁹ Hazin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi; **Tefsiru'l-Hazin**, Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 1995, 1. Baskı, s. 1/343-344; Haddad, Ebu Bekir el-Yemeni; **Tefsiru'l-Haddad**, (Tah.: Muhammed İbrahim Yahya), Daru'l-Medari'l-İslami, Beyrut, 2003, 1. Baskı, s. 2/211-212.

¹²⁰ Nisa Suresi, 4/7.

¹²¹ Bkz. Nisa Suresi, 4/11, 12, 176.

¹²² Bardakoğlu, 12/362; Aktan, 16; Karaman, 1/418.

¹²³ Nisa Suresi, 4/11

“Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (zevcelerinizindir). Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve (ana bir) bir erkek yahut kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar. (Bu taksim) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın (yapılacak) tır. Bunlar Allah’tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, halimdir.”¹²⁴

“Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin (kelâlenin) mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.”¹²⁵

“... Allah’ın kitabına göre yakın akrabalar (zevî’l-erhâm) birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.”¹²⁶

“... Akraba olanlar, Allah’ın kitabına göre (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitap’ta yazılı bulunmaktadır.”¹²⁷

b. Sünnet

Ferâiz konusunda sünnetin üç önemli rolü olmuştur.

1. Ferâiz ile alakalı hüküm ve bilgilerin öğrenilip öğretilmesini, tenbih ve teşvik etmiştir.¹²⁸

¹²⁴ Nisa Suresi, 4/12.

¹²⁵ Nisa Suresi, 4/176.

¹²⁶ Enfal Suresi, 8/75.

¹²⁷ Ahzab Suresi, 33/6.

¹²⁸ Karaman, 1/419.

H. Peygamber (sav), “Ferâiz’i öğreniniz ve insanlara öğretiniz çünkü ben ölümlü bir kimseyim”¹²⁹ buyurmuştur. Başka bir rivayette ise H. Peygamber (sav), “Ferâiz’i öğreniniz ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır. O unutulacaktır. Ümmetim içerisinde ilk çekilip alınacak ilim ferâizdir.”¹³⁰ buyurmuştur.

2. Ayetleri açıklamış¹³¹ ve uygulamayı göstermiştir.

3. Ayetlerde geçmeyen bazı hükümler ortaya koymuştur. Bununla ilgili olarak, muayyen hisse sahipleri (ashabu’l-ferâiz), kalanı alan akrabalar (asabe), bunlardan sonra gelen hısımların (zevi’l-erhâm) mirasçı olmaları ve nasıl mirasçı olacakları, bazı hacb (tamamen veya kısmen mirastan mahrum olma) kaideleri, kız kardeşlerin kızlarla bulununca asabe olacaklarını, dede ve ninenin mirasını, velâ yoluyla mirasçılığı ve mirasçılığa mani durumları¹³² hep sünnet açıklığa kavuşturmuştur.¹³³

c. İcma

İslam miras hukukunun üçüncü kaynağı icmadır. Ana baba bir kız kardeş bulunmadığında baba bir kız kardeşin, aynı şekilde ana baba bir erkek kardeş bulunmadığında baba bir erkek kardeşin aynı öz kardeş gibi oldukları; oğul bulunmadığında onun oğlunun oğul gibi; kız bulunmadığında oğlun kızının kız gibi mirasçı olacakları icma ile sabit olan hükümlerdir.¹³⁴

Hakkında açık nass bulunmayan konularda sahabi kavli (icthadı) İslam miras hukukuna kaynaklık etmiştir.¹³⁵

F. İSLAM MİRAS HUKUKUNUN DİĞER SİSTEMLERLE BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Başlıca Miras Sistemleri Karşısında İslam Miras Hukuku

İslam miras hukuku diğer sistemlere göre aşırılıktan uzak vasat bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mülkiyet hakkını bazı düzenlemelerle kabul etmiştir.

¹²⁹ Tirmizi, Ferâiz 2 (4/413-414).

¹³⁰ İbni Mâce, Ferâiz 1 (2/908); Darekutni, 4/67.

¹³¹ Bkz. Nahl Suresi, 16/44.

¹³² İlgili hadisleri ileride yeri geldikçe temas edileceği için burada zikretmedik.

¹³³ Cübûri, 31-32; Karaman, 1/419.

¹³⁴ Cübûri, 32; Karaman, 1/419.

¹³⁵ Düreyyan, 1/69.

Bununla beraber terekenin üçte iki oranında mirasçılarda bırakılması prensibini getirerek aileyi koruyan sisteme yaklaşırken, miras bırakana malında üçte bir oranında vasiyet hakkı tanıyarak bir anlamda ferdiyetçi görüşü de yansıttığını görüyoruz.¹³⁶

2. Türk Miras Hukuku İle İslam Miras Hukuku Arasında Özet Karşılaştırma

İslam miras hukuku ile Türk miras hukukunun ayrıldıkları temel prensipleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Türk miras hukukunda mirasın zümre sistemi ile intikâli söz konusu olduğundan ailenin furûu (çocukları) varsa ana baba ve kardeşlerin ya da amcaların mirasçı olmaları söz konusu değildir (MK.439-442).¹³⁷

İslam miras hukukunda miras bırakanın ana babası her durumda ölene mirasçı olur. Ölen kimsenin erkek evladı, babası veya dedesi bulunmuyorsa yan hısımlar yani ailenin kardeşleri, bunlar yoksa amca ve amca oğulları mirasçı olabilirler. İslam miras hukukunda mevcut olan asabe sistemi Türk miras hukukunda mevcut değildir.¹³⁸

2. Türk miras hukukunda mahfuz hissesi¹³⁹ olan ve mahfuz hissesi olmayan mirasçılar diye ayrıma gidilmiştir. Mahfuz hisseli mirasçılar furû, ana baba, kardeşler, karı ve kocadan ibarettir. Mirasçıların mahfuz hisse oranları farklıdır (MK.452-453).¹⁴⁰

İslam miras hukukunda her dereceden mevcut mirasçıların mahfuz hissesi vardır. Her mirasçının mahfuz hisse oranları sabittir. Kişi ölüme bağlı olarak ancak malının üçte birinde tasarruf hakkına sahiptir. Kişi malının üçte ikisini mirasçılarına bırakmak zorundadır. Kişi ölüm hastalığına yakalanmadan önce vasiyet dışında malını dilediği şekilde sınırsız olarak tasarruf yetkisine sahiptir.¹⁴¹

¹³⁶ Aktan, 21.

¹³⁷ Berki, Şakir; Miras Hukuku, 8; İnan, 42; Aktan, 21.

¹³⁸ Aktan, 22.

¹³⁹ Mahfuz Hisse: Bir kimsenin, ölümü vukuunda muayyen bazı mirasçılarına intikâl edecek olan malından tasarruf edemeyeceği kısım. (Erdoğan, 334).

¹⁴⁰ İnan, 209; Aktan, 22.

¹⁴¹ Aktan, 22.

3. Türk miras hukukunda mirasçılar mirası reddetme hakkına sahiptirler. Red, mirasçının açık irade beyanıyla veya hükmen sabit olur (MK 545, 549). Mirasın reddi söz konusu olmadığı takdirde mirasçılar, ölenin borçlarından şahsen sorumlu olurlar.¹⁴²

İslam miras hukukunda mirasçılar tereke borçlarından şahsen sorumlu değildirler.¹⁴³ Borç terikeye taalluk eder, terikenin yeterli olmaması halinde, vârislerden borçların ödenmesi talep edilmez. Mirasın reddi vârise bir menfaat sağlamadığından mirasın reddi yoluna gidilmemiştir. Dolayısıyla İslam miras hukukunda mirası red usûlü cari olmamıştır.¹⁴⁴

4. Türk miras hukukunda miras bırakan kimse mirasçılara vasiyette bulunabilir (MK. 466, 587).¹⁴⁵ Miras bırakan terikenin nasıl taksim edileceğini ve hisselerin nasıl teşkil olunacağını tayin ve tespit hususunda tam bir selahiyete sahiptir. Buna göre miras bırakan, terikesinin ölümden sonra mirasçıları arasında arzusuna uygun olarak taksimini emredebilir. Miras bırakanın koyacağı taksim kuralları mahfuz hisseyi ihlal etmemelidir. Miras bırakanın ölüme bağlı tasarrufu ile vaz ettiği kurallar, esas itibariyle mirasçıları bağlayıcıdır. Bununla beraber, mirasçılar aralarında ittifak ederek, bu kurallara uymayıp mukaveleli veya kanuni bir taksime başvurabilirler. Bunu önlemek için miras bırakanın vasiyetini açıkça beyan edip, vasiyeti tenfiz memuru tayin etmesi gerekir.¹⁴⁶

İslam miras hukukuna göre mirasçıya vasiyet caiz değildir.¹⁴⁷ Vasiyet ancak mirasçı olmayan kimseye yapılır. Mirasçıya yapılan vasiyet hükümsüzdür. Fakat Hanefi ve Şafii mezhebine göre mirasçıya vasiyet sahih değilse de diğer mirasçılar

¹⁴² İnan, 323; Aktan, 22.

¹⁴³ Aktan, 23.

¹⁴⁴ Aktan, 23; Erdoğan, 380.

¹⁴⁵ Berki, Şakir; **İslam Hukuku Miras Sistemi İle Medeni Kanunun Miras Sistemi Arasındaki Farklar**, Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi, Ankara Ü. Basımevi, Ankara, 1978, Sayı 22, s. 14; İnan, 385; Aktan; 23.

¹⁴⁶ İnan, 385.

¹⁴⁷ İbni Rüşd, Muhammed b. Ahmed; **Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid**, (Tah.: Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdulmevcud), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 2. Baskı, s. 715.

rıza gösterirlerse caiz olur. Hanbelîlerin ve Bazı Malikilerin görüşü de bu yöndedir.¹⁴⁸

5. Türk miras hukukunda mirasçılık kanuni ve iradi olmak üzere ikiye ayrılır. Kanuni mirasçılık, kan ve (evlenme ve evlat edinmeden doğan) akdi bağıllık nazara alınarak aileyi koruyan bir sisteme göre düzenlenmiştir.¹⁴⁹ İradi mirasçılık (mirasçı nasbı) ise sözleşme ile veya vasiyet suretiyle terikenin şayi bir cüzü veya tamamı hakkında mirasçı etme şeklinde gerçekleşir (MK.463).¹⁵⁰

İslam miras hukukunda ölen kimsenin herhangi bir kimseyi mirasçı nasbetmesi mümkün değildir. Ancak mûris malının üçte bir, beşte bir gibi muayyen bir miktarını almak üzere her hangi bir kimseyi nasbetmiş olsa bile bu tasarruf bir vasiyet sayılır. İslam miras hukukunda mansub mirasçılık yoktur.¹⁵¹

6. Türk miras hukukunda mirasçıların tutum ve davranışlarının mahfuz hisse ile himayeye layık olmadıklarının anlaşıldığı hallerde miras bırakana onları bu haklarından mahrum etmek imkanı veren “mirastan ıskat” müessesesi mevcuttur. Mirastan ıskat, bir şahsın kanunda belirtilen sebeplerin mevcudiyeti halinde mahfuz hisseli mirasçısını ölüme bağlı bir tasarruf ile mirastan hariç bırakma hak ve selâhiyetidir.¹⁵² Buna göre miras bırakanın kendisine veya yakınlarından birine karşı ağır bir cürüm ika etmek, hayatına kast etmek, suikast tertip etmek, namus, haysiyet ve iffetine hakaret ve iftirada bulunmak gibi davranışlar mûrisin mirasçısını mirastan ıskat etmesine sebep sayılır. (MK. 457, 460).¹⁵³

Yine Türk miras hukukunda netice itibariyle mirastan ıskat ile aynı olup gerçekleşmesi bakımından farklı olan “mirastan mahrumiyet” müessesesi mevcuttur. Mirastan mahrumiyet, mirasçının, ölenin miras ve vasiyetine hak kazanma

¹⁴⁸ İbni Rüşd, 715; Cübûri, 80.

¹⁴⁹ Berki, Şakir; İslam Hukuku Miras Sistemi Medeni Kanunun Miras Sistemi Arasındaki Farklar, 13; İnan, 23-24.

¹⁵⁰ Erdoğan, 379.

¹⁵¹ Aktan, 24; Erdoğan, 379.

¹⁵² İnan, 232.

¹⁵³ Belgesay, Mustafa Reşit; **Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1963, s. 301; İnan, 234.

ehliyetinin kanun icabı kendiliğinden ortadan kalkmasıdır.¹⁵⁴ Türk miras hukukuna göre mirastan mahrumiyet sebepleri şunlardır:

a. Miras bırakanı kasten ve hukuka aykırı olarak (haksız yere) öldürmek veya öldürmeğe teşebbüs etmek.

b. Miras bırakanı kasten ve hukuka aykırı olarak (haksız yere) ölüme bağlı bir tasarrufta bulunmayacak hale getirmek.

c. Hile veya tehdit yahut cebir ile miras bırakanın ölüme bağlı tasarruf yapmasını, yapmamasını yahut ölüme bağlı tasarruftan caymasını veya caymamasını temin etmek.

d. Miras bırakanın yeniden yapamayacağı bir hal ve zamanda ölüme bağlı tasarrufunu kasten ve hukuka aykırı olarak (haksız yere) gizlemek veya bozmak (MK 520).¹⁵⁵

İslam miras hukukunda miras bırakanın mirasçısı mirastan ıskat etmesi yani kendi iradesiyle mirastan mahrum bırakması mümkün değildir. Mirasçının mirastan mahrumiyetinin sebepleri hukuki olarak tespit edilmiştir. Mirastan mahrum kalmayı gerektiren sebepler tahakkuk edince miras bırakanın iradesine bakılmaksızın mirasçı hukuki olarak mirastan mahrum olur.¹⁵⁶

Bu sebepler mûrisini öldürme, din ayrılığı, İslam dininden çıkma, köle olma, (gayr-ı müslimler için) ülke ayrılığı gibi durumlardır.¹⁵⁷

7. Türk miras hukukunda payların tespitinde kadın ve erkek ayrımı gözetilmez. Mirasçılar kadın olsun erkek olsun herkes eşit oranda mirasçı olurlar (439-441).¹⁵⁸

İslam miras hukukunda miras bırakana asabe olarak mirasçı olan erkeklerle birlikte asabe olan kadınlar, erkeklerin aldığı payın yarısı kadar pay alırlar.¹⁵⁹

¹⁵⁴ İnan, 293; Erdoğan, 380.

¹⁵⁵ Berki, Şakir, Miras Hukuku, 19; İnan, 294-296.

¹⁵⁶ Aktan, 24.

¹⁵⁷ Berki, Ali Himmet; **İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikâl**, (sad.: İrfan Yücel), DİB. Yay., Ankara, 1986, s. 31.

¹⁵⁸ Berki, Şakir; İslam Hukuku Miras Sistemi ile Medeni Kanunun Miras Sistemi Arasındaki Farklar, 6; İnan, 46; Aktan, 24.

¹⁵⁹ Cürcani, 62; Aktan, 25.

8. Türk miras hukukunda evlat edinme müessesesi vardır (MK. 253-258). Evlatlık ve çocukları kendisini evlat edinen kimsenin nesebi sahih furûu gibi mirasçısı olurlar (MK. 447) ¹⁶⁰

İslam miras hukukunda ise evlat edinme hukuki bir müessese olarak mevcut değildir. Dolayısıyla evlat edinme gerçekleşmiş olsa bile böyle bir sözleşme hukuki hiçbir sonuç doğurmaz. ¹⁶¹

9. Türk miras hukukunda mûristen önce vefat eden çocuklar her tabakada halefiyet ¹⁶² yoluyla mirasçı olan furûları tarafından temsil olunurlar (MK. 439-441). ¹⁶³ Ölen mirasçının çocukları ölen ana veya babalarının yerine kaim olarak ana babalarına düşen payı alırlar. Buna göre mesela ölen kimsenin torunları ana veya babalarını temsil ederek amcalarıyla ve halalarıyla ya da dayı ve teyzeleriyle birlikte dede veya ninelerine mirasçı olurlar. ¹⁶⁴

İslam miras hukukunda ise bir kimsenin mirasçı olmasının şartlarından birisi vârisin, mûrisin ölümü anında hayatta olmasıdır. ¹⁶⁵ Dolayısıyla halefiyet prensibi kabul edilmemiştir. Ölen mirasçının çocukları da mûrise daha yakın mirasçılar varken mirasçı olamamaktadırlar. Ancak ölenin tek kız evladı varsa oğul çocukları olan torunlar dedelerine mirasçı olabilirler. ¹⁶⁶ Torunların mirasçı olmaması durumunda bazı fakihler (İbni Hazm gibi) dedenin torununa vasiyette bulunması gerektiğini savunarak mevcut mağduriyetin giderilmesi yoluna gitmişlerdir. ¹⁶⁷

10. Türk miras hukukunda ölenin torunları ister oğul çocukları ister kızın çocukları olsunlar dede veya ninelerine mirasçı olurlar (MK. 439-441). ¹⁶⁸

İslam miras hukukunda oğul çocukları (asabe veya ashâb-ı ferâiz olarak) dede veya ninelerine mirasçı olurlar. Kızın çocukları ise ashâb-ı ferâiz olarak değil

¹⁶⁰ Berki, Şakir; Miras Hukuku, 14.

¹⁶¹ Aktan, 25.

¹⁶² Halefiyet: Biri diğerinin yerine kaim olma. Vârisin, mûrisin terikesine malik olması halefiyet yoluyla. (Erdoğan, 174).

¹⁶³ Berki Şakir, Miras Hukuku, 16-17; Aktan, 25.

¹⁶⁴ Aktan, 25.

¹⁶⁵ Berki, Ali Himmet, 19; Cübûri, 43.

¹⁶⁶ Aktan, 25-26.

¹⁶⁷ Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin; **İslam Miras Hukukunda Halefiyet Dede Yetimi ve Vacip Vasiyet**, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 1999, Sayı 1/3, s. 162 – 163.

¹⁶⁸ İnan, 44,46; Aktan, 26.

zevi'l-erhâm olarak mirasçı olurlar. Yani ashab-ı ferâiz ve asabe olan mirasçıların bulunmadığı zaman mirasçı olurlar.¹⁶⁹ Bu hüküm çocukların baba ve dedelerine nisbet edilmelerinin mantıki bir sonucudur.¹⁷⁰

11. Türk miras hukukunda “mirastan feragât” müessesesi mevcuttur. Mirastan feragât, bir kimsenin kanuni mirasçısı ile mirastan vazgeçmesi hakkında ıvazlı (bedelli) veya ıvazsız (bedelsiz) olarak yaptığı akitle gerçekleşir (MK. 475). İster ıvazlı (bedelli) olsun ister olmasın, mirastan feragât, feragât edenin mirasçılık vasfını izale eder.¹⁷¹

İslam hukukunda ise miras açılmadan, yani mûrisin ölümü söz konusu olmadan miras hakkından bahsedilemez. Mûris ölmeden mevcut olmayan bir haktan bahsetmek söz konusu olmadığından, henüz elde edilmemiş bir haktan feragât de mümkün değildir. Buna göre İslam miras hukukunda mirastan feragât mevcut değildir.¹⁷²

II. MASLAHAT

Maslahat, sözlükte “doğru düzgün ve kusursuz olma; iyilik, uygunluk, yararlılık” gibi manalar içeren “salâh” kelimesinden türetilmiş olup “bir şeyin maksada uygun özellikte olması, fesadın zıddı, iyi, uygun, elverişli, yararlı, iyi olana ulaştıran” anlamlarına gelir. İsim olarak çoğulu “mesâlih” gelir.¹⁷³

Fıkıh literatüründe maslahat ruh veya beden bakımından, fert veya toplum açısından olsun, dünya ve ahirete yönelik faydaların sağlanmasını ve zararların giderilmesini belirten bir terim olarak kullanılır.¹⁷⁴

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu, hükümlerin konuluş amacının kulların dünya ve ahiretteki maslahatını sağlamak ve gerçek mutluluğa erdirmek olduğu hususunda fikir birliği içinde olmuştur¹⁷⁵ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

¹⁶⁹ Berki, Ali Himmet; 20, 40, 43.

¹⁷⁰ Aktan, 26.

¹⁷¹ Berki, Şakir, Miras Hukuku, 21; Erdoğan, 380.

¹⁷² Berki, Şakir; İslam Hukuku Miras Sistemi İle Medeni kanunun Miras Sistemi Arasındaki Farklar, 11; Berki, Şakir; Miras Hukuku, 21.

¹⁷³ Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed; **Esasu'l Belağa**, Dar-u Sadır, Beyrut, 1979; İbni Manzur, 2/516-517.

¹⁷⁴ Dönmez, İbrahim Kâfi; “**Maslahat**” mad., DİA., TDV. Yay., Ankara, 2003, 28/79.

¹⁷⁵ Dönmez, 28/79.

“...Allah, bozguncuları sevmez.”¹⁷⁶

“...Birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin.”¹⁷⁷

“...Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez.”¹⁷⁸

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar.”¹⁷⁹

Hz. Peygamber (sav) de şöyle buyurmaktadır:

“Din kolaylıktır.”¹⁸⁰

“Zarar vermek ve zararlar karşılık vermek yoktur.”¹⁸¹

Zikredilen ayet ve hadislerde dini bildirime dayalı hükümlerin ana gayesinin insanların faydasını gözetmek ve onlardan zararı sıvımak olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda maslahat, insanla ilgili dünya ve ahirete yönelik bütün faydalı sonuçları ifade eden bir kavram olarak kullanılır.¹⁸²

İslam hukukunda hukuki hükümlerin konuluş amacı, gâye ve hedeflerinin belirlenmesi noktasında maslahat, makasid ve hikmet kavramları arasında doğrudan bir ilişki olduğunu, hatta bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığını görmekteyiz.¹⁸³

Allah’ın emir ve fiilleri, kulların yararına bir takım maslahatları içermektedir. Bu sebeple konuya, Allah Teâla açısından bakarsak bunların “makâsidü’ş-şâri”, kulları açısından bakarsak “maslahat”, her iki bakış açısının birleştiği noktadan bakarsak “hikmet-i teşrî” ismini vermek mümkündür.¹⁸⁴

Biz burada “İslam miras hukukunda terike taksiminde gözetilen maslahatlar” adını verdiğimiz araştırmamıza konu olan “maslahat” kavramını İslam

¹⁷⁶ Bakara Suresi; 2/205.

¹⁷⁷ Nisa Suresi; 4/29.

¹⁷⁸ Bakara Suresi; 2/185.

¹⁷⁹ Nahl Suresi; 16/90.

¹⁸⁰ Buhari, İman 29 (1/15).

¹⁸¹ İbni Mâce, Ahkam 17 (2/784).

¹⁸² Boynukalın, Ertuğrul; “**Makasidü’ş-Şeria**” mad., DİA., TDV. Yay., Ankara, 2003, 27/424.

¹⁸³ Boynukalın, 27/424; Koca, Ferhat; “**Hikmet**” mad., DİA., TDV. Yay., İstanbul, 1998, 17/514-516.

¹⁸⁴ Pekcan, Ali; **İslam Hukukunda Gâye Problemi**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003, s.49.

hukukunun delillerinden sayılan “mesâlih-i mürsele (ıstıslah)”¹⁸⁵ anlamında değil de yukarıda zikrettiğimiz üzere hükmün konuluş amacı, sebep ve gayesi, gözetilen faydalar ve hikmetler bağlamında ele alacağız.

¹⁸⁵ Mesâlih-i Mürsele (İstıslah): Hakkında nass ve icma gibi emir ve yasaklayıcı bir delil bulunmayan ve İslam’ın ruhuna uygun olan maslahatlara göre hüküm vermek. (Esadi, Muhammed Ubeydullah; **el-Mucez fi Usûli’l-Fıkh**, Daru’s-Selam, Kahire, 1990, s. 245.)

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM MİRAS HUKUKU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

I. MİRAS

Bir ölünün terikesinden yakınlarına geçen mala miras (irs) denir. Aynı zamanda da ölen bir kimsenin akibetini düzenleyen kuralların bütünü ifade eder.¹⁸⁶

A. MİRASIN RÜKÜNLERİ

1. Mûris (Miras Bırakan)

Gerçekten ölen veya ölü olduğuna hükmedilecek geride mal bırakan kimseye mûris denir.¹⁸⁷

Bir gerçek kişinin mûris olması için canlı olarak dünyaya gelmiş olması onun gerçek kişilik kazanması için yeterlidir. Bir nefeslik bile olsa hayatta bulunması kişinin hem mirasçı olması hem de mûris (miras bırakan) olabilmesi imkanını sağlar.¹⁸⁸

2. Vâris (Mirasçı)

Kendisine miras düşen yani terikede hissesi olan, mirasa hak kazanan kimsedir.¹⁸⁹

İslam miras hukukuna göre bir kimsenin mirasçı olabilmesi için mirasçı olmasına engel bir durumun bulunmaması ve mirasçılık sebeplerinden birisiyle mirasçı olması gerekir. Bu hususları ileride ayrı başlıklar altında ayrıca ele alacağız.

3. Terike

Ölen kimsenin kendisine ait olmak üzere miras olarak bıraktığı mal ve bazı haklardır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ İsfehani, 863; Erdoğan, 257, 379; Aktan, 30/143.

¹⁸⁷ Berki, Ali Himmet, 27; Aktan, 29.

¹⁸⁸ Aktan, 29.

¹⁸⁹ Berki, Ali Himmet, 27.

¹⁹⁰ Oral, Rifat; **Takribu'l-Ferâiz**, Ensar Yay., Konya, 2004, 1. Baskı, s. 35; Erdoğan, 570.

B. MİRASÇI OLMANIN SEBEPLERİ

1. Nikah (Evlilik Bağı)

İslam miras hukukunda mirasçılık sebeplerinden birisi nikah akdidir.¹⁹¹ Nikahın sahih olması gerekir. Şahitsiz nikah gibi fasit, mut'a nikahı ve geçici (muvakkat) nikah gibi bâtıl nikahlarda mirasçılık meydana gelmez.¹⁹² Karı kocanın birbirlerine mirasçı olabilmeleri için zifafa girmiş olmaları şart değildir. Mirasçı olmaları için sahih bir nikah akdi yeterlidir.¹⁹³

Ric'î talakla boşanmış bir kadın iddet beklediği süre içerisinde karı kocadan biri vefat ederse birbirlerine mirasçı olurlar. Ric'î talakın evlilik bağına tamamen koparmaması itibariyle karı kocanın birbirlerine mirasçı olmalarını engellemediği konusunda mezhepler arasında ittifak vardır.¹⁹⁴ Ric'î talakla yapılan boşamanın kocanın sağlıklı iken veya ölüm hastalığına yakalanmış iken gerçekleşmiş olması durumu değiştirmez.¹⁹⁵

Ama koca sağlıklı iken karısını bain talakla boşamış ise kadın iddet beklerken ölüm vuku bulsa dahi karı kocanın birbirlerine mirasçı olmayacakları konusunda icma vardır.¹⁹⁶

Fakat ölüm hastalığına yakalanmış bir kimsenin karısını bâin talakla boşaması halinde karı kocanın mirası hususunda ihtilaf söz konusu olmuştur. Hanefilere göre hanımın iddeti bitmeden koca ölürse, kocanın, karısını mirastan mahrum bırakma maksadının aksine kadına miras verilir.¹⁹⁷ Eğer kadın ölecek olursa koca karısına mirasçı olamaz.¹⁹⁸

¹⁹¹ Serahsi, Şemsu'l-Eimme Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed; **el-Mebsut**, Daru'l-Marife, Beyrut, Trs., 2. Baskı, s. 29/138; İbnu's-Saati, Ahmed b. Ali; **Mecmau'l Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn**; (Tah.: İlyas Kaplan), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, s. 848.

¹⁹² Berki, Ali Himmet, 30.

¹⁹³ İbni Kudame, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed; **el-Muğni**, Mektebetu'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, Kahire, Trs., 6/326.

¹⁹⁴ İbni Kudame, 6/329; Aktan, 34-35.

¹⁹⁵ İbni Kudame, 6/329.

¹⁹⁶ İbni Kudame, 6/329; Aktan, 35.

¹⁹⁷ Serahsi, 30/60; İbni Kudame, 6/329-330.

¹⁹⁸ İbni Kudame, 6/330; Aktan, 35.

Mâlikilere göre kocasının ölüm hastalığı halinde bain talakla boşanan kadın, iddeti bitmiş ve başkasıyla evlenmiş dahi olsa kocasının mirasından alır.¹⁹⁹

Ahmed b. Hanbel'in meşhur görüşüne²⁰⁰ göre bain talakla boşanan bir kadın iddeti bitsin veya bitmesin başkasıyla evlenmedikçe kocasına mirasçı olur.²⁰¹

İmam Şafii'nin sonraki görüşüne göre ölüm hastalığında bain talakla boşanan kadın iddeti bitsin veya bitmesin hiçbir şekilde kocasına mirasçı olamaz. Çünkü bâin tâlak miras sebebi olan evlilik bağına kesmiştir.²⁰²

Ancak kadın kendisi boşanmayı talep eder ve erkek kadının isteğiyle boşarsa veya boşanmaya kadın kendisi sebep olmuş ise aralarında mirasçılık gerçekleşmez.²⁰³

Ölüm hastalığında kıyılan nikah ve eşlerin birbirine mirasçı olmaları durumu da ihtilaf konusu olmuştur. Cumhura göre ölüm hastalığı halinde iken kıyılan nikah ve sağlıklı iken kıyılan nikah her ikisi de sahih akittir. Bu durumda eşler birbirlerine mirasçı olurlar. İmam Mâlik'e göre ise ölüm hastalığında kıyılan nikah fasit bir nikahtır. Aralarında tevarüs gerçekleşmez. Ancak cinsi münasebet vaki olmuşsa karı koca birbirlerine mirasçı olabilirler.²⁰⁴

2. Kan Hısımlığı (Neseb)

Kan hısımlığı, ölene neseb itibarıyla olan yakınlıktır. Karı ve kocadan başka belirli hisse sahipleri (ashab-ı ferâiz) nin mirasçılığı bu yolladır. Bunların mirastan ne kadar pay alacağı kitap, sünnet ve sahabe uygulaması ile belirlenmiştir. Kan hısımlarından bir kısmının da mirastan ne kadar pay alacağı belirtilmemiştir. Bunlar belirli oranda pay almazlar. Ashab-ı ferâiz paylarını aldıktan sonra kalanını alırlar. Bunlara “asabe” adı verilmiştir. Diğer bazı kan hısımları da vardır ki bunlar belirli

¹⁹⁹ Ezheri, Salih Abdussemei' el-Abî; **es-Semeru'd-Dani Şerhu Risaleti Ebi Zeydi'l-Kayrevani**, Matbaatu'l-Menar, Tunus, Trs., s. 462; Zühayli, Vehbe, **el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuhu**, (çev.: Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy-H. Fehmi Ulus-Abdurrahim Ural-Y. Vehbi Yavuz-Nurettin Yıldız), Zaman Yay., İstanbul, 1994, s. 10/323.

²⁰⁰ İbni Kudame, 6/330.

²⁰¹ Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin; **Ahkamu'l-Mevaris fi's-Şeriatü'l-İslamiyye**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1984, 1. Baskı, s. 17; Zuhayli, 10/323.

²⁰² İbni Kudame, 6/330; Zühayli, 10/323; Abdulhamid, 17.

²⁰³ İbni Kudame, 6/334; Aktan, 36; Abdulhamid, 17.

²⁰⁴ İbni Kudame, 6/326.

pay sahiplerinden ve asabeden sayılmayan ve ancak bunlar olmadığı zaman mirasçı olan diğer akrabalaradır. Bunlara “zevî'l-erhâm” adı verilmiştir.²⁰⁵

Yukarıda zikrettiğimiz ashab-ı ferâizin, asabenin, zevil-erhâmın mirasçı olmaları hep kan hısımlığı sebebiyledir.

3. Velâ

Velâ sözlükte yakınlık, dostluk, sevgi ve yardım anlamlarına gelir.²⁰⁶ Terim olarak mirasçılığa sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlığı ifade eder.²⁰⁷ Velâ iki türdür: Biri köle azad etmekten doğan velâ (velâu'l-ataka), diğeri de dostluk akdinden doğan velâ (velâu'l-muvâlât) dır.²⁰⁸ Ayrıca gayr-i müslim bir kimsenin İslamiyeti kabul etmesine vesile olan bir müslüman'ın da velâ sahibi (mevlâ) olacağı hakkında Leys b. Sa'd'a ait bir görüş mevcuttur. Bu görüşe göre eğer mühtedi vefat eder, kan hısımları olarak mirasçısı bulunmazsa Müslüman olmasına vesile olan kimse ona mirasçı olur. Buna ihtida mevlâlığı denir. Cumhura göre ihtida mevlâlığı muteber değildir.²⁰⁹

C. MİRASIN ŞARTLARI

1. Mûrisin Ölmesi

Bir kimsenin mallarının miras olarak başkalarına intikal edebilmesi için kendisinin gerçekten veya hükmen ya da takdirî olarak ölmüş olması gerekir.²¹⁰

a. Gerçek (Hakiki) Ölüm

Gerçek (hakiki) ölüm, mûrisin gerçekten ölmüş olmasıdır.²¹¹

²⁰⁵ Berki, Ali Himmet, 30; Aktan 34; Karaman, 1/422.

²⁰⁶ Razi, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdilkadir; **Muhtaru's-Sıhah**, Daru'l Marife, Beyrut, 2005, 1. Baskı, s.628; Mustafa, İbrahim-Ahmed Hasan Zeyyat-Hamid ABdulkadir-Muhammed Ali Neccar; **el-Mu'cemu'l-Vasit**, Çağrı Yay., İstanbul, 1996, s. 2/1058.

²⁰⁷ İşfehâni, 887; Erdoğan, 602.

²⁰⁸ Berki, 30; Zühayli, 10/324; Abdulhamid, 24.

²⁰⁹ Cessas, Ebu bekr AHmed b. Ali er-Razi; **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-KTitabil-Arabi, Beyrut, 1986, s. 2/186; Tahavi, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed; **İhtilafu'l-Ulema**, (iht: Ebu Bekr el-Cessas), Daru'l-Beşairil-İslamiyye, Beyrut, 1996, 2. Baskı, s. 4/444; Aktan, 38

²¹⁰ Sibtu'l-Mardini, Bedruddin Muhammed b. Muhammed; **İrşadu'l-Fariz ila Keşfi'l Gavamiz**, (Tah.: Mecdi Muhammed Surur Baslum), Mektebetu'l-Dari'l-İstikame, Mekke, 2000, 1. Baskı, s. 35-36; Sabuni, Muhammed Ali; **el-Mevaris fi's-Şeriatil-İslamiyye**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2005, s.40; Hatravi, Muhammed; **Er-Raid fi'l-Ferâiz**, Mektebetu Dari't-Turas, Medine 1983, 4. Baskı, s.7.

²¹¹ Berki, Ali Himmet, 18.

Görmek, işitmek ve mahkeme huzurunda şahitlik ile sabit olur.²¹²

b. Hükmî Ölüm

Hayatta olduğu bilenen veya ölümü ihtimal dahilinde olan bir kimsenin ölümüne karar vermektir. Bu karar hakimin hükmü ile gerçekleşir. Hayatta olduğu bilindiği halde ölümüne hükmedilen kimse düşman ülkesine kaçan mürted(İslam dininden dönen) kimsedir. Hayatta olması muhtemel olan ise kaybolmuş veya kendisinden haber alınamayan, ölü veya sağ olduğu bilinmeyen kimsedir.²¹³

c. Takdîrî Ölüm

Hâmile bir kadın, bir kimsenin müessir fiili ve saldırısı sebebiyle çocuğunu düşürecek olursa cenin (ana karnındaki çocuk) öldürülmüş sayılır. İşte ceninin bu şekilde dıştan yapılan etki sebebiyle ölümüne takdiri ölüm denir.²¹⁴ Çocuğun düşmesine sebep olan kimsenin gurre²¹⁵ veya diyet olmak üzere tazminat ödemesi gerekir.²¹⁶ İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre cenin mirasçı da olur, miras da bırakır. Çünkü cinayet sırasında hayatta idi, onun sonucu ölmüştür. Cumhura göre cenin vâris alamaz. Çünkü sağ olduğu tahakkuk etmediğinden miras yoluyla mala sahip olma ehliyeti de tahakkuk etmemiş demektir. Ceninin diyeti olan gurre hariç ona mirasçı da olunmaz.²¹⁷

2. Mûrisin Ölümü Anında Vârisin Hayatta Olması

Mirasçının mûrisin ölümü zamanında gerçekten veya takdiren hayatta olması gerekir. Gerçekten hayatta olma, kişinin doğmuş ve yaşayan biri olması demektir. Takdiren hayatta olmak, mûrisin ölümü sırasında çocuğun ana karnında olması demektir. Ana karnındaki çocuk takdiren sağ sayılır. Ancak çocuğun mirasçı olması için sağ olarak doğması şarttır.²¹⁸

²¹² Sibtu'l-Mardini, İrsadu'l-Fariz İla Keşfi'l-Gavamiz, 35; Zühayli; 10/325.

²¹³ Sibtu'l-Mardini, İrsadu'l-Fariz İla Keşfi'l-Gavamiz, 35, Berki, Ali Himmet, 18; Aktan, 30; Zühayli, 10/325; Karaman, 1/423.

²¹⁴ Berki, Ali Himmet 18; Aktan, 33; Zühayli, 10/325; Karaman, 1/423.

²¹⁵ Gurre, Düşürülen bir ceninden dolayı verilmesi gereken (tam diyetin yirmide biri olan 500 şer'i dirhem gümüş) mali tazminat. Çocuk darbe sonucu canlı olarak düşer de hemen akabinde ölürse tam diyet gerekir. (Erdoğan, 160.)

²¹⁶ Berki, Ali Himmet, 18.

²¹⁷ Zühayli, 10/325; Aktan, 46.

²¹⁸ Cübûri, 43; Zühayli, 10/325.

3. Mirasçı Olma Ciheti (mirasçılık sebebi)nin Bilinmesi

Mirasçılık sebebinin ve yakınlık derecesinin bilinmesi gerekir. Burada evlilik, akrabalık, akrabalık derecesinin bilinmesi gibi durumlar söz konusudur. Bu şart hakimın hükmü için geçerlidir. Yani hakimın hükmedebilmesi için bir kimsenin diğer kimseye hangi sebepten mirasçı olduğunu, verâset cihetini, akrabalık derecesini ve mirasçılığa engel bir durumun bulunmadığını bilmesi gerekir.²¹⁹

D. MİRASIN MÂNİLERİ

Mirastan mahrum bırakan bazı sebepler vardır. Bunlara mirasçılığa engel hal (mani)ler denir. Bu haller şunlardır:

1. Kölelik

İslam miras hukukuna göre kölelik mirasçılığa engel bir durumdur. Köleliğin mirasçılığa mani olduğu hususunda icma vardır.²²⁰ Ancak kısmen azad edilmiş (müba'az) kölenin ve bir bedel karşılığında özgürlüğünü elde etmek üzere efendisi ile akit yapan (mükâteb) kölenin mirasçılığı konusunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefilere ve Malikilere göre kölelik ister tam, ister eksik (nâkıs) olsun, bütün çeşitleri ile mirasçı olmaya engeldir. Köle hiçbir kimseye mirasçı olamaz ve kendisine mirasçı da olunmaz.²²¹ Çünkü onun mülk edinme hakkı yoktur. Dolayısıyla onun elinde bulunan malların hepsi efendisininindir.²²²

İmam Şafii'ye göre kısmen azad edilmiş (müba'az) köle mirasçı olamaz ve kendisine mirasçı da olunmaz. Ancak mezhepte daha sahih (esahh) olan İmam Şafii'nin sonraki görüş (kavl-i cedid)ine göre kısmen azad edilmiş köle mirasçı olamaz. Fakat azad edilmiş olduğu (hür) kısmı ile kazandığı mallarına mirasçı olunur. Çünkü o hür olan kısmı ile mallarını kazanmıştır ve hür kimse gibi o mal

²¹⁹ Ali Haydar Efendi, Küçük; **Teshilü'l-Feraiz** (sad.: Orhan Çeker), Tekin Kitabevi, Konya, Trs., s.11-12; Fevzan, Salih b. Fevzan b. Abdullah; **et-Tahkikatü'l-Marziyye fi'l-Mebahisi'l-Farziyye**, Mektebetü'l-Maarif, Riyad, 1986, 3. Baskı, s. 30; Lahim, Abdulkerim b. Muhammed; **Fıkhu'l-Mevâris**, Mektebetü't-Teaveni li'd-Da've ve'l-İrşad, Riyad, 1413, 1. Baskı, 1/91.

²²⁰ İbni Kudame, 6/266; Zühayli 10/329; Aktan, 57.

²²¹ İbni Cüzey, Muhammed b. Ahmed; **el-Kavaninu'l-Fıkhiyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 291; Cürcani, 43-44; Berki, 31.

²²² Zühayli, 10/329.

üzerinde tam bir mülkiyet sahibidir. Dolayısıyla hür olan akrabaları kendisine mirasçı olurlar.²²³

Ahmed b. Hanbel'e göre kısmen azad edilmiş (müba'az) köle, azad edilmiş olduğu oranda mirasçı olur ve kendisine vâris olunur.²²⁴

Hanbelilere göre mükateb köle eğer kitabet borcunu ödeyecek mala sahip değilse o köledir mirasçı olamaz ve kendisine mirasçı da olunmaz. Bu mal elinde varsa Hanbelilerden bu konuda iki görüş gelmektedir. Bir görüşe göre mükateb köle kalan borcu bir dirhem dahi olsa kitabet akdi bedelinin tamamını ödemedikçe o köledir, mirasçı olamaz ve kendisine mirasçı da olunmaz. Bu aynı zamanda Cumhurun da görüşüdür. İkinci görüşe göre borcunu ödeyecek kadar mala sahipse artık o hür olmuştur. Mirasçı olur ve kendisine mirasçı da olunur. Ölürsa kitabet bedelinden ödemediği borç kadar malı efendisininindir. Geriye kalan malı mirasçılarınınındır.²²⁵

2. Öldürmek (Katl)

İslam miras hukukuna göre bir an önce mirası elde edebilmek için mûrisin öldürülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak maksadıyla kâtil mirastan mahrum bırakılmıştır.²²⁶ Bu konuda Hâricilerin dışındaki bütün mezhepler görüş birliği içindedir.²²⁷ Kâtilin mirasçı olmayacağı konusunda Hz. Peygamber (sav)'den gelen şu hadisler delil sayılmıştır: “Kâtil için miras yoktur”²²⁸ “Kâtil mirasçı olamaz”.²²⁹

Ancak adam öldürmenin hangi çeşidinin mirastan mahrum bırakacağı konusunda ihtilaflar oluşmuştur. Hanefilere göre kısas veya keffaret gerektiren haller mirasa mânidir. Buna göre, katl-i amd (kesici, delici bir aletle kasden öldürmek), şibh-i amd (aslında öldürme aleti olmayan bir şeyle kasden öldürmek), hata sonucu öldürme mirasçılığa engeldir. Sebebiyet yoluyla öldürmek ise mirasa mânî değildir.

²²³ Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali; **el-Muhezzeb**, Daru'l-Fikr, Beyrut Trs., s. 2/24; Sibtu'l-Mardini, Bedruddin Muhammed b. Muhammed; **er-Rahabiyye**; (Muhammed b. Ömer Bakari Haşiyesi ile Birlikte), (Tah.: Mustafa Dib Buga), Darul-Ulum, Dimâşk, Trs., s. 36-37.

²²⁴ İbni Kudame, 6/269.

²²⁵ İbni Kudame, 6/267-268; Zühayli, 10/330.

²²⁶ Karaman, 1/424.

²²⁷ İbni Kudame, 6/291;

²²⁸ İbni Ebi Şeybe, Abdullah b. Muphammed; **el-Musannaf fi'l-Ehadis ve'l-Asar**, Müessesetül-Kutubis-Sekafiyye, Beyrut, 1989, s. 6/279; Ahmed b. Hanbel, 1/49; Darekutni, 4/96.

²²⁹ Tirmizi, Ferâiz 17 (4/425); İbni Mace, Ferâiz 8 (2/913); Darimi Ferâiz 41 (781-782).

Buna örnek olarak, açtığı çukura birinin düşüp ölmesi halinde o çukuru açan ölenin katline sebep olmuştur. Sebebiyet yoluyla meydana gelen ölüm dışında öldürmenin her çeşidi mirastan mahrumiyeti gerektirir.²³⁰

Hanefilere göre kâtilin deli olması, çocuk olması, meşrû müdâfaa (canı kurtarma) için öldürmüş olması, ikrâh-ı mülci²³¹ ile öldürmüş olması, kısas ya da had cezalarını icra ederken öldürmüş olması mirastan mahrumiyeti gerektirmez. Ayrıca adil (devlete bağlı) olan bir vâris, bâğî (devlete karşı ayaklanmış) olan mûrisini öldürse yine mirastan mahrum olmaz.²³²

İmam Şâfiî'ye göre öldürme hangi şekilde olursa olsun, ister doğrudan olsun, ister sebep olmak suretiyle olsun, haklı veya haksız yere olsun, öldürme fiili ister mükelleften ister gayr-i mükelleften sâdır olsun durum aynıdır. Bütün öldürme çeşitleri mirasa engeldir.²³³

İmam Mâlik'e göre mirasçılığa mani olan öldürme kasıtlı olan öldürmedir. Eğer öldürme işi kasıtlı olarak yapılmışsa kâtil mala da diyete de vâris olamaz. Ancak öldürme işinde kasıt yoksa sadece mala mirasçı olur. Diyete mirasçı olamaz.²³⁴

İmam Ahmed b. Hanbel'e göre kısası, keffareti veya diyeti gerektiren öldürmeler mirasçılığa manidir.²³⁵ Buna karşılık bir kısas hükmünün yerine getirilmesi, meşrû müdâfaa, âdil kuvvetler safında eşkıya ile çatışma, tedavi maksadıyla yapılan tıbbi müdahale ile ölüme sebebiyet verme gibi tazmin gerektirmeyen öldürmeler mirasa engel değildir.²³⁶

3. Din Ayrılığı

Mirasçı olmaya engel hallerden birisi din ayrılığıdır. Müslüman, Müslüman olmayana, Müslüman olmayan da Müslüman'a mirasçı olamaz. Müslümanlar

²³⁰ Berki, Ali Himmet, 31-32; Ali Haydar Efendi, 28.

²³¹ İkrâh-ı Mülci: Öldürme ya da organ kesme tehdidi altında yapılan zorlama, mecbur bırakma. (Erdoğan, 242.).

²³² Cürcani, 45; Berki, Ali Himmet, 32; Ali Haydar Efendi, 28-29; Karaman, 1/425.

²³³ Şâfiî, Muhammed b. İdris; **el-Ümm**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1990, s. 5/238; Şirazi, 2/24; Şirbini, 3/25.

²³⁴ Dimaşki, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed; **Rahmetu'l-Ümme fi İhtilafil-Eimme**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s. 201; Zühayli, 10/332.

²³⁵ Ebu Zehra, Muhammed; **Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevaris**, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, Trs., s.94; Cübûri, 48.

²³⁶ İbni Kudame, 6/292; Cübûri 48, Aktan, 49.

arasındaki mezhep ayrılığı, bunların karşılıklı olarak birbirlerine mirasçı olmalarına engel değildir. Hatta sünnî şiiye, şii de sunnîye mirasçı olabilir.²³⁷

Din ayrılığının mirasçılığa engel olması ile ilgili olarak üç durum karşımıza çıkmaktadır:

a. Müslüman ile Gayr-i Müslim Arasında Miras

Müslüman olmayan bir kimsenin müslüman olarak ölen birine vâris olamayacağı hususunda görüş birliği vardır. Ancak gayr-i müslime, müslüman akrabalarının mirasçı olması konusunda ihtilaf edilmiştir. Cumhura göre gayr-i müslim, müslümana, müslüman da gayr-i müslime mirasçı olamaz. Zira Hz. Peygamber (sav)“ müslüman kâfire, kâfir de müslümana vâris olamaz”²³⁸ buyurmuştur.

İmamiyye’ye göre bir müslüman, gayr-i müslim akrabasına mirasçı olur.²³⁹ Muaz b. Cebel, Muaviye b. Ebi Süfyan, Muhammed b. El-Hanefiyye, Said b. El-Müseyyeb, Mesruk ve İbrahim en-Nehai gibi müçtehitlerin bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.²⁴⁰ Bunlar, “İslamiyet üstündür, ona başkası üstün olamaz”²⁴¹, “İslam artar(artırır) eksilmez(eksiltmez)”²⁴² hadislerine dayanarak İslam’ın üstünlüğü prensibinden hareketle, müslümanın gayr-i müslim bir kadınla evlenmesi ve gayr-i müslim birinin müslüman bir kadınla evlenememesi gibi müslümanı da gayr-i müslime mirasçı kılmışlardır.²⁴³ Ancak cumhur bu hadislerde zikredilen İslam üstünlüğünü genel manada delil, gâlibiyet, hâkimiyet ve şeref bakımından yücelik olarak yorumlamış ve uygulamada da cumhurun görüşü hâkim olmuştur.²⁴⁴

b. Gayri Müslimlerin Kendi Aralarındaki Mirası

Hanefiler, Şafiiler ve Ahmed b. Hanbel’den gelen bir rivayete göre İslam’dan başka din mensupları inkâr noktasında birleştikleri için tek millet sayılırlar

²³⁷ Berki, Ali Himmet, 33.

²³⁸ Ebu Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani; **es-Sünen**, Ferâiz 10, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 3/327; Tirmizi, Ferâiz 15 (4/423); İbni Mace, Ferâiz 6 (2/911); Darimi, Ferâiz 29 (766-767).

²³⁹ Cübûri, 50; Aktan, 50.

²⁴⁰ İbni Kudame, 6/294; Sibtu’l-Mardini, İrşadu’l-Fariz ila Keşfi’l-Gavamiz, s. 47-48.

²⁴¹ Buhari, Cenâiz 80 (2/96).

²⁴² Ebu Davud Ferâiz 10 (3/329); İbni Ebi Şeybe, 6/284.

²⁴³ İbni Kudame, 6/294; Dimaşki, 201.

²⁴⁴ Cürcani, 50; Zühayli, 10/333.

ve birbirlerine mirasçı olurlar. Bu cumhurun görüşüdür.²⁴⁵ Çünkü Kur’anda Yüce Allah, “haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır”²⁴⁶, “kafir olanlar birbirlerinin yardımcıları (dostları)dır”²⁴⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla birbirlerine mirasçı olabilirler.²⁴⁸

İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel’den gelen başka bir rivayete göre, İslam’dan başka farklı dinlerden olanlar tek bir millet sayılmazlar. Çünkü Kur’an’da “her birinize bir şeriat ve bir yol verdik”, “mümin olanlar, Yahudi olanlar, sabiiler, hristiyanlar, mecûsîler ve müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir”²⁴⁹ buyurulmuş olması ve Hz. Peygamberin (sav) “iki ayrı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar”²⁵⁰ buyurması kâfirlerin kendi aralarında farklı milletlere ayrıldıkları ve bu sebeple birbirlerine mirasçı olamayacaklarını ifade etmektedir.²⁵¹

c. Mürtedin Mirası

Mürted; İslam dininden dönen²⁵² başka bir dine geçen veya dinsiz kalan bir kimsedir.²⁵³ Mürtedin başkalarına mirasçı olamayacağı hususunda ittifak vardır.²⁵⁴ Ancak başkalarının mürted olana mirasçı olmaları konusunda ihtilaf oluşmuştur.

İmam Ebu Hanife ve Sevri’ye göre mürted olmadan önce Müslüman iken kazandığı malları, Müslüman vârislerine geçer. Mürted iken kazandığı malları ise fey (ganimet) olarak beytü’l-mâl (devlet hazinesi)ne konulur.²⁵⁵

İmam Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel’e göre mürtedin bütün malları hazineye intikâl eder.²⁵⁶

²⁴⁵ İbni Kudame, 6/295; Cürçani, 50; Cübûri, 51, Fevzan 56.

²⁴⁶ Yunus Suresi, 10/32.

²⁴⁷ Enfal Suresi, 8/73.

²⁴⁸ Cübûri, 51; Fevzan 56, Aktan, 52.

²⁴⁹ Hac Suresi, 22/17.

²⁵⁰ Ebu Davud, Ferâiz 10 (3/328-329); İbni Mâce, Ferâiz 6 (2/912); Tirmizi, Ferâiz 16 (4/424); Darimi, Ferâiz 29 (715).

²⁵¹ İbni Kudame, 6/296; Cübûri, 52; Abdulhamid, 55; Aktan, 52.

²⁵² Erdoğan, 257, 425.

²⁵³ Zühayli, 10/334.

²⁵⁴ Suyuti, Celaluddin, Abdurrahman b. Ebi Bekir; **el-Eşbah ve’n-Nezair**, (tah.i Abdulkarim Fudayli), el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 2003, s. 555; İbni Nüceym, Zeynelabidin b. İbrahim; **el-Eşbah ve’n-Nezair**, (tah.: Abdulkarim Fudayli), el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 2003, s. 331, Fevzan, 60.

²⁵⁵ Tahavi, 4/440; Cürçani, 50.

4. Dâr İhtilafı (Ülke Ayrılığı)

İslam miras hukukunda mirasa mani hallerden birisi de ülke ayrılığıdır. Dar ihtilafından maksat, vâris ile miras bırakanın ayrı ayrı ülkelerin vatandaşı olmalarıdır. Ancak ülke farkı sadece gayr-i müslimler için mirasçı olmaya engeldir. Müslümanlar arasında mirasçı olmaya bir engel teşkil etmez. Müslümanlar hangi ülkenin vatandaşı olursa olsunlar birbirlerine mirasçı olurlar. Çünkü İslam dini Müslümanlar arasında birleştirici bir yöne sahiptir. Müslümanların birliği, dostluk ve yardımlaşma içinde bulunması esastır. Ülkelerin farklı oluşu bu birliğe engel teşkil etmez.²⁵⁷ Gayr-i müslimlerin vatandaşı bulundukları devletler arasında yardımlaşma, dostluk ve işbirliği anlaşması söz konusu ise aralarındaki ülke farkı mirasçılığa engel değildir. Fakat gayr-i müslimlerin vatandaşı bulundukları devletler arasında savaş hali söz konusu ise ülke farkı mirasçılığa manidir. Çünkü aralarında dostluk ve yardımlaşma bitmiştir. Bu görüş Ebu Hanife'ye aittir. İmam Şafii'nin bir kavli de bu yöndedir.²⁵⁸

Malikilere, Hanbelîlere ve İmam Şafii'nin bir kavline göre ülke ihtilafı mirasçı olmaya engel değildir. Çünkü mirasçılıkla ilgili nasslar hısımlığı esas almaktadır. İki hısım arasında şer'an tespit edilmiş mirasa mani bir husus bulunmadıkça birbirlerine mirasçı olabilirler.²⁵⁹

5. Diğer Maniler

İslam miras hukukunda kimin daha önce öldüğünün bilinmemesi ve peygamber hısımlığı mirasçılığa mani hallerden sayılmıştır. Ayrıca lian sonrası nesebinin babasından reddine hükmolunan çocuk (veled-i mülaane) ve zina mahsulü olarak dünyaya gelen çocuk (veled-i zina) babasına mirasçı kılınmamıştır.²⁶⁰

²⁵⁶ İbni Rüşd, 731; Cürcani, 50.

²⁵⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi; **Hukuk-i İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Yay., İstanbul, trs., s. 5/256; Ali Haydar Efendi, 30-31; Cübûri, 57.

²⁵⁸ Cürcani, 53; Sibtu'l-Mardini, İrşadu'l-Fariz ila Keşfi'l-Gavamiz, 54; Cübûri, 58.

²⁵⁹ Aktan, 56.

²⁶⁰ Karaman, 1/427.

II. TERİKE

A. TANIMI

Terike (Tereke), “bir ölünün kendisine ait olmak üzere geride bıraktığı mal ve haklardır” diye tarif edilmiştir.²⁶¹ Ölenin sahip olduğu, kendisine ait olan mallarının terikeyi oluşturduğunda ittifak vardır. Ancak ölenin sahip olduğu hakların da mal gibi terikenin aslından sayılıp sayılmayacağı ve mirasçılara intikali konusunda ihtilaf edilmiştir.²⁶²

Hanefilere göre terike, ölenin malik olduğu mallar ve bu mallara tabi olan ayni haklardır. Ölenin şahsına bağlı menfaat ve haklar terikeden sayılmaz. Dolayısıyla mirasçılara intikâli söz konusu değildir. Buna göre ölünün şahsına bağlı olan velâyet, hilafet, hidâne, kocanın karısından istifadesi, vazife ve kiracılık gibi haklar terike kapsamına girmez. Ayrıca şuf’a hakkı, şart muhayyerliği hakkı, hibeden dönme hakkı, vasiyette blunma hakkı, kazif haddi hakkı, vasiyeti kabul hakkı, gibi şahsi iradenin hakim olduğu haklar da terikeye dahil değildir.²⁶³

Rehin hakkı, vasıf muhayyerliği hakkı, tayin muhayyerliği hakkı, diyet hakkı, kısas hakkı, şirb (sulama) hakkı, geçiş hakkı, su geçirme (mesil) hakkı gibi aslında mal olmayan fakat mala bağlı olan aynı zamanda da şahsi olmayan haklar terikeye dahil olur ve mirasçılara intikâl eder.²⁶⁴

Şafiiler, Malikiler ve Hanbeliler ise mutlak olarak mal, menfaat ve hakların hepsini terikeden saymışlardır.²⁶⁵

İhtilafın temelinde terikenin tarifinde geçen mal ve hak mefhumlarının olduğu görülmektedir. Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav), “bir kimsenin

²⁶¹ Erdoğan, 570; Cübûri, 65; Sabuni, 34;

²⁶² Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevaris, 42; Cübûri, 66; Aktan, 63.

²⁶³ Mergînânî, Burhânuddîn Ebûl-Hasan Ali b. Ebi Bekr El-Fergânî; **el-Hidaye Şerhu Bidayeti’l-Mübtedi**, (talik: Muhammed Adnan Derviş), Daru’l-Erkam, Beyrut, Trs., s. 3/32; Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud; **el-İhtiyar li Ta’lîlî’l-Muhtar**, (talik: Mahmud Ebu Dakika), Çağrı Yay., İstanbul, 1991, s. 2/13, 4/95; Zeydan, Abdülkerim; **el-Medhal li Diraseti’ş-Şeriatî’l-İslamiyye**, Müessesetü’r-Risale Naşirun, Beyrut, 2006, 1. Baskı, s. 368; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevaris, 43-44; Cübûri, 65; Züheyli, 10/339; Karaman, 1/430.

²⁶⁴ Mergînani, 3/32; Mevsili, 2/13; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevaris, 42-43; Zühayli, 10/339; Karaman, 1/430.

²⁶⁵ Mergînânî, 3/31-32; Ebu Zehra, Ahkamu’l-Terikat ve’l-Mevaris, 45; Cuburi, 66.

ölümünden sonra bıraktığı malları vârislerine aittir”²⁶⁶ buyurmuştur. Hanefiler hadisin aslında “hak” kelimesinin mevcut olmadığını delil getirerek Şahsi hakların terikeden sayılmayacağını, sadece mala bağlı olan hakların terikeden sayılayacağını söylemişlerdir.²⁶⁷

B. TERİKE ÜZERİNDEKİ HAKLAR

Terike üzerinde sırasıyla şu haklar taalluk eder:

1. Ölenin Techiz ve Tekfni

Terikeye müteallık haklar içerisinde ilk olarak ölenin techiz ve tekfni (kefenleme ve defin masrafları) gelir.²⁶⁸ Çünkü kişi hayatta iken giyimi ve setri-i avreti zaruri ihtiyaçlarındandır. Dolayısıyla bunlar borçlar ve nafakasından önce gelir. Aynı şekilde ölümünden sonra da onun techiz ve tekfni her şeyden önce gelir.²⁶⁹ Zira bu ölenin hakkının taalluk ettiği, onu kabrine yerleştirmek suretiyle insanlık haysiyet ve şerefine riayet edildiği zaruri işlerden sayılır.²⁷⁰

Hanefi mezhebine göre ölenin techiz ve tekfni israf ve cimriliğe kaçmadan terikenin durumuna göre orta halli ve örfe uygun olmalıdır. Maliki, Şafii ve Hanbelîlere göre ise tekfin işi örfe uygun olarak ölenin zengin ve fakir oluşuna göre takdir edilir.²⁷¹

Kadınların techiz ve defin masrafları, Hanefi mezhebinde fetvaya esas olan Ebu Yusuf’un görüşüne göre ve Şafiilere göre kocasına aittir.²⁷² İmam Muhammed, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel’e göre ise kadının kefen ve defin masrafları kocasına ait değildir. Çünkü ölümle birlikte karı koca arasındaki bağ kesilmiştir. Masraflar kendi malından, kendi malı yoksa akrabalarının malından yapılır.²⁷³

Techiz ve defin masraflarını karşılayacak kadar malı bulunmayan kimsenin kefenleme ve defin masrafları hayattayken kendisine bakmakla yükümlü olan

²⁶⁶ Buhari, Ferâiz 4(8/5); Müslim, Ferâiz 17 (2/1237-1238); Ebu Davud, Ferâiz 8(3/320); İbni Mâce, Ferâiz 9 (2/915).

²⁶⁷ Ebu Zehra, Ahkamu’t; Terikat ve’l-Mevaris, 45-46; Cübûri, 66; Aktan, 65; Karaman, 1/430

²⁶⁸ Cübûri, 69; Sabuni, 34.

²⁶⁹ Mevsili, 5/85.

²⁷⁰ Zühayli, 10/340.

²⁷¹ Şirbini, 3/3; Berki, Ali Himmet, 37; Zühayli, 10/340.

²⁷² Cürçani, 30-31; Şirbini, 3/3; Bilmen, 5/214.

²⁷³ Cürçani, 30-31; Şirbini, 3/3; Bilmen, 5/214; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l Mevaris, 50.

kimseler tarafından karşılanır. Kendisine bakmakla yükümlü olan kimsesi yoksa veya bulunur da fakir olurlarsa beytü'l-mal (devlet hazinesi) veya Müslüman zenginler tarafından karşılanır.²⁷⁴

Örfe uygun olmayan, israfa kaçılarak yapılan kefenleme ve defin masrafları, mâtemler, Perşembe ve Cuma günleri, kırkinci gün ve yıl dönümü günlerinde davet verilerek yapılan masraflar, kaside ve ilahi okuyan mevlüthanlara verilen hediyeler yapılması zaruri olan techiz masraflarından sayılmamaktadır. Bunlar için terikeden harcama yapılması uygun değildir. Bu gibi yerlere harcama yapan kişi bunu tazmin eder. Eğer vâris ise kendi malından alınır. Vâris değil ise o zaman teberru etmiş sayılır.²⁷⁵

2. Ölenin Borçları

Techiz ve tekfin masrafları çıkarıldıktan sonra kalan terikeden ölünün borçları ödenir.²⁷⁶ Borçlar aynî ve mutlak borçlar olmak üzere iki kısımdır. Bunlara mal borcu ve zimmet borcu da denilir.²⁷⁷

Aynî borç ölenin muayyen bir şeyi başkasına ödeme borcudur.²⁷⁸ Rehin mal ve ölenin başkasına satıp parasını aldığı halde teslim etmediği bir eşya aynî borç kapsamına girer.²⁷⁹

Şafiiler, Malikiler ve bazı Hanefilere göre aynî borçların ödenmesi, techiz ve tekfin işinden önce gelir. Mutlak borçların ödenmesi ise techiz ve defin masrafları çıkarıldıktan sonra yapılır.²⁸⁰ Hanefilerin tercih edilen görüşü ve Hanbelilere göre ölenin techiz ve defin masrafları her türlü (aynî veya mutlak) borçlarından önce gelir.²⁸¹

²⁷⁴ Cürcani, 30-31; Ali Haydar Efendi, 14-15; Cübûri 70; Aktan, 67.

²⁷⁵ Cübûri, 69-70; Zühayli, 10/340; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve't Mevaris, 51.

²⁷⁶ İbni Nüceym, Zeynelabidin b. İbrahim; **el-Bahru'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1993, s. 8/556; Tavi, Hüseyin; **İlmu'l-Mevâris fi'l-İslam**, Daru'l-Hayr, Beyrut, 2003, 1. Baskı, s. 12.

²⁷⁷ Cübûri, 70; Karaman, 1/432.

²⁷⁸ Aktan, 66.

²⁷⁹ Şemma', Muhammed; **el-Müfid Mine'l Ehas fi Ahkami'z-Zevac ve't-Talak ve'l-Miras**, Daru'l-Kalem, Yy., 1995, s.194.

²⁸⁰ Cübûri, 68; Fevzan, 25; Aktan, 65.

²⁸¹ Cübûri, 68; Aktan, 65; Karaman, 1/431.

İslam hukukunda borçlar, Allah'a karşı olmak ve kula karşı olmak üzere iki ayrı grupta değerlendirilmiş ve bunların hangi şekilde ödenmesi gerektiği konusunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır.

Şafîliler ve Zahirilere göre zekat, hac, keffâret gibi Allah'a karşı olan borçların kullara karşı olan borçlardan daha önce ödenmesi gerekir.²⁸² Çünkü Hz. Peygamber (sav), "Allah'a olan borçlar ödenmeye daha layıktır"²⁸³ buyurmuştur.

Hanbelilere göre kullara olan borç ile Allah'a olan borç ödenmesi bakımından aynı derecededir. Çünkü ayette "...borcun ödenmesinden sonra"²⁸⁴ buyurulmuştur. Burada borçların çeşitleri arasında bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Terike her iki borcu ödemeye yeterli miktarda ise borçların tamamı ödenir. Eğer hepsini ödemeye yeterli miktarda değilse borçların nisbetlerine göre birer miktarı ödenir.²⁸⁵

Hanefiler ve Malikilere göre kullara olan borç Allah'a olan borçlardan önce ödenir.²⁸⁶ Hanefilere göre Allah'a olan borçlar ölümle birlikte düşer. Vârislerin bu borçları ödemesi gerekmez. Ancak ölen kişi vasiyet etmiş ise üçte birinden ödenir. Ya da vârisler teberru olarak bu borçları ödeyebilirler. Çünkü ibadetlerde aslanan rükün mükellefin niyeti ve o ibadeti kendisinin yapmasıdır. Bu durum ölümle birlikte ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu görevin yerine getirilmesi de düşünülemez.²⁸⁷ Malikiler ise Allah'ın alacağını tahsile ihtiyacı olmadığı, kulun ise ihtiyacı sebebiyle buna hakkı olduğu görüşüne sahip olmuşlar. Hanefiler de aynı şekilde kulun fakir ve aciz olduğu, Allah'ın ise her şeyden müstağni olduğu, kullarına karşı affının, lütuf ve kereminin bol olduğu düşüncesinden hareketle kullara karşı olan borçların ödenmesini, Allah'a olan borçlara takdim etmişlerdir.²⁸⁸

Burada terikeye müteallık haklar içerisinde ölenin techiz ve tekfininden hemen sonra öncelikli olarak borçlarının ödenmesi gerektiği hususunda ölenin ve

²⁸² İbni Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said; **El-Muhalla**, Daru'l-Fikr, Yy., Trs., s. 9/253; Şîrbîni, 3/3.

²⁸³ Buhari, Savm 42 (2/240); Müslim, Siyam 154-155 (1/804).

²⁸⁴ Nisa Suresi, 4/11-12.

²⁸⁵ Cübûri, 71; Fevzani, 26; Aktan, 68; Karaman, 1/432.

²⁸⁶ Lahim, 1/28; Aktan, 68.

²⁸⁷ İbni Abidin, Muhammed Emin; **Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar**, (tah.: Muhammed Subhi Hasan Hallak ve Amir Hüseyin), Dar'u İhyai't Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1998, s. 10/411.

²⁸⁸ Cürçani, 33; İbni Nüceym, 8/558; Cübûri, 71; Lahim, 1/29.

mirasçılarının yararına olan bir takım gaye ve maslahatların gözetilmiş olabileceğini görmekteyiz. Bunu şöyle izah edebilmemiz mümkündür:

Borçların ödenmesi farzdır. Vasiyet ise nafil ibadetlerdendir. Farzın daha kuvvetli olması itibariyle nafilenden önce yapılması gerekir. Kişi hayattayken borçlarını ödemeye mecbur bırakıldığı gibi öldükten sonra da borçlarının ödenmesi icab eder.²⁸⁹ Nitekim Hz. Peygamber (sav), “Müminin ruhu borcu ödeninceye kadar, borcu yüzünden bağlıdır”²⁹⁰ buyurmuştur. Ayrıca Hz. Ali “Resulullah (sav)’in vasiyetten önce borcu ödediğini gördüm”²⁹¹ buyurmuştur. Borçların ödenmesi meselesinde, başkalarına ait olan bir hakkın ödenmesi söz konusudur. Bu sebeple borç verenin hakkını ödemek ve borçlunun zimmetini kaldırmak için mal bırakmışsa borçlunun malından borcunu ödemek gerekir. Çünkü İslam dini hayatın vicdan titizliği, uygulamalarda güvenilirlik ve toplumun huzuru gibi temellere dayanması için borç zimmetinin kaldırılmasına büyük özen gösterir.²⁹² Yine ölenin terikesinin vârisler arasında taksimi, vârislerin maslahatına olan bir durumdur. Borçların ödenmesi ise mûrisin ve alacaklılarının maslahatına olan bir durumdur. Terikenin sahibi olan mûrisin maslahatı vârisin maslahatından önce gelir.²⁹³

3. Ölenin Vasiyeti

Ölenin techiz ve tekfininden ve borçlarının edasından sonra, sıra kalan maldan vasiyetinin yerine getirilmesine gelir.²⁹⁴

Kişi sağlığında kendi mallarında şeri ölçüler içerisinde dilediği gibi tasarruf edebilir. Bu hususta hiçbir sınırlama getirilmemiştir.²⁹⁵ Sağlığında malından dilediği miktarı veya hepsini çocuklarından birisine de bağışlayabilir. Ancak bu durum diğer çocuklarına haksızlık sayılacağı için hoş görülmemiştir. Çünkü böyle bir durum adâlete zıt olduğundan günahıdır.

²⁸⁹ Cürcani, 33.

²⁹⁰ Tirmizi, Cenâiz, 76 (3/389).

²⁹¹ Tirmizi, Ferâiz, 5 (4/416).

²⁹² Kutub, Seyyid; **Fi Zilalil-Kur’an**, (çev.: Salih Uçan-Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu), Dünya Yay., İstanbul, 1991, s. 2/368.

²⁹³ Lahim, 1/28.

²⁹⁴ Cürcani, 35.

²⁹⁵ Aktan 71.

Bu sebeple anne ve babanın sağlıklarında çocuklarına yaptıkları bağışta (hibede) onlar arasında ayırım gözetmemeleri onlara adaletli davranmaları gerekir.²⁹⁶ Nitekim sahabeden Beşir b. Sa'd, oğlu Nu'mân'a bir hibede bulunmak ve Hz. Peygamber (sav)'i de buna şahit tutmak istediğinde Hz. Peygamber (sav), "öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı?" diye sormuş, "hayır" cevabını alınca da "Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adâletli davranın"²⁹⁷ buyurmuştur.

Kişinin ölümünden sonrası için tasarrufları konusunda ise kendisine bir sınırlama getirilmiştir. İşlam hukukuna göre bir kimse vasiyet suretiyle malının ancak üçte birinde (1/3) tasarruf edebilir.²⁹⁸ Yapılan vasiyet terikenin üçte birini geçmemelidir.²⁹⁹ Terikenin üçte birini aşan vasiyet vârisler izin verirlerse geçerli olur.³⁰⁰ Mirasçı olana yapılan vasiyet ise caiz değildir. Vârislerin izni (icazeti) olmadan geçerli olmaz.³⁰¹ Nitekim Hz. Peygamber (sav) "Allah her hak sahibine mirastan hakkını vermiştir. Dolayısıyla mirasçıya vasiyet yoktur"³⁰² buyurmuştur.

Mirasçıya yapılan vasiyetin hükmü konusunda ihtilaf oluşmuştur. Hanefi ve Şafii mezhebine göre mirasçıya yapılan vasiyet diğer mirasçıların izni ile caiz olur. Hanbelilerin ve bazı Malikilerin görüşü de bu yöndedir.³⁰³

Malikiler, Zahiriler ve Şafiilerden bir görüşe göre diğer mirasçılar rıza gösterebilirler bile vârise vasiyet caiz değildir. Zira Allah Resulu (sav)'in lisanıyla Allah'ın yasakladığı bir şeyi mirasçıların caiz görmesi mümkün değildir.³⁰⁴

İbni Hazm ise babaları önce vefat ettiği için yetim kalan çocukların dedeleri vefat ettiği takdirde amcaları tarafından hacb (mirastan mahrum) olunacaklarından

²⁹⁶ Bardakoğlu, Ali; "Hibe" mad., DİA., TDV. Yay., İstanbul, 1998, 17/425.

²⁹⁷ Buhari, Hibe 13 (3/134); Müslim, Hibat 13 (2/1243).

²⁹⁸ Berki, Ali Himmet, 128.

²⁹⁹ Ebu Zehra, Muhammed; **Ahmed b. Hanbel**, (çev.: Osman Kesiođlu), Hilal Yay., Ankara, 1984, s. 244; Ebu Zehra, Muhammed; **İmam Şafii**, (çev.: Osman Kesiođlu), DİB. Yay., Ankara, 2000, 4. Baskı, s. 242.

³⁰⁰ İbni Nüceym, 8/558; Berki, Ali Himmet, 128.

³⁰¹ İbni Rüşd, 715.

³⁰² Buhari Vesaya 6(3/188); Tirmizi, Vesaya 5(4/443); İbni Mâce, Vesaya 6 (2/905)

³⁰³ Mevsili, 5/63; Bilmen, 5/124-125; Cübûri; 80; Karaman, 1/438, Aktan, 75.

³⁰⁴ İbni Rüşd, 715; Bilmen, 5/125; Aktan, 75.

dolayı, dede yetimi olan bu çocukların mağdur olmamaları için kendilerine vasiyetin vacip olduğunu söylemiştir.³⁰⁵

Mirasçıya vasiyetin caiz olmayışının bir takım hikmetlere dayandığını söyleyebiliriz. Gerçekten vârisler, zaten muayyen hisselerini alacakları için kendilerine ayrıca vasiyete ihtiyaç kalmamıştır. Gerek vârisler arasında ve gerek vârisler ile mûrisleri arasında muhabbet, dostluk ve birbirleriyle olan bağlılıklarının devamı arzu edilen şeylerdendir. Vârislerden bazılarına tercih ve ayırım yaparak vasiyette bulunmak ise diğer vârislerin kalplerini kırar ve aralarında düşmanlık duygularının uyanmasına sebebiyet vererek akrabalık bağlarının kopmasına neden olur. Dolayısıyla böyle bir, hale sebebiyet verilmesi doğru olmayan bir durumdur. Ancak herhangi bir maslahat gözetilerek vârislerden bazılarına yapılan bir vasiyete diğer vârisler, izin verirlerse kendi rızalarıyla haklarını vermiş olacaklarından, bu durumda engel ortadan kalkmış olur.³⁰⁶

Genel olarak vasiyetin meşru kılınmasında ise, yine bir takım hikmet ve maslahatların olduğunu görebiliriz. Özellikle zengin olan kimselerin vârislerine zarar vermemek suretiyle yapacakları vasiyetler, yardımlaşma esasına dayanan birer mali ibadettir.³⁰⁷ Kişi hayatta iken yaptığı ibadetlerine ek olarak yine amelini ibadetle sonlandırmaya ihtiyaç hisseder.³⁰⁸ Bununla birlikte insan çoğu zaman sevdiği, hallerine acıdığı veya kendisine yakınlığı olduğu halde vâris olmayacaklarını bildiği kimselere yardımda bulunma ihtiyacını duyar ve bu gibi kimselere yardımda bulunmayı insani bir vazife sayar. Yine kendisinin hayır ile yâd edilmesini ister. Özellikle de nail olduğu bir çok nimetin bir şükrü olmak üzere bundan bazı münasip kimselere bir hisse ayrılmasını manevi bir borç bilir. Bütün servetini başkalarına bırakıp ahirete eli boş olarak gideceğini düşünen bir insan fakirlere, yetimlere, zayıflara servetinden bir hisse ayırmasını uhrevî bir kazanç telakki eder. Bu bir sadaka-i cariye de olabilir. Bundan dolayı amel defterine sevap yazılabilir. Özellikle

³⁰⁵ Gökmenoğlu, 162-163.

³⁰⁶ Mevsili, 5/63; Bilmen, 5/125.

³⁰⁷ Bilmen, 5/121.

³⁰⁸ Ahmeydan, Zeyyad Muhammed; **Makasidü's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Müessetu'r-Risale, Beyrut, 2004, 1. Baskı, s. 358.

de dini vazifelerinden bazılarını her nasılsa yerine getirememiş olan bir Müslüman için böyle bir vasiyet, bir vecibe hükmünde bulunur.³⁰⁹

4. Vârislerin Hakları

Vârislerin hakları terike üzerindeki haklardan biridir. Ölenin techiz ve tekfini, borçların ödenmesi ve vasiyetlerin yerine getirilmesinden sonra sıra geriye kalan terikenin mirasçılar arasında taksimine gelir.³¹⁰

III. MİRASÇI

İslam miras hukukuna göre “ölene nisbetleri ve bağlılıkları sabit olan, mirasa haiz olmak için gerekli şartları taşıyan, mirasa engel bir hali bulunmayan ve kitap, sünnet ve icma ile hisseleri sabit olup terikede hak sahibi olan kimseye” mirasçı (vâris) denir.³¹¹

Yukarıda anlatılan haklar çıkarıldıktan sonra kalan terike aşağıdaki sıra ve derecelere göre hak sahiplerine verilir.

Terikede hak sahibi olanlar 9 sınıftır.³¹²

1. Ashab-ı Ferâiz

Bunlar mirastan ne kadar pay alacakları kitap, sünnet ve icma ile belirlenmiş olan mirasçılardır. Bunların yarım (1/2), dörtte bir (1/4), sekizde bir (1/8), üçte bir (1/3), üçte iki (2/3), ve altıda bir (1/6) gibi belirlenmiş hisseleri vardır. Farz sahipleri (ashab-ı ferâiz), karı, koca, baba, dede, ana bir (erkek ve kız) kardeş, ana ve nineden ibaret olan mirasçılardır.³¹³ Bunların içerisinde karı ve koca sebep yönünden (nikah sebebiyle) farz (pay) sahiplerinden sayılır. Diğerleri ise neseb (kan hısımlığı) yönünden mirasçı sayılırlar.³¹⁴

³⁰⁹ Zeylai, Fahraddin Osman b. Ali; **Tebyinu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs., 2. Baskı, s. 6/182; Bilmen, 5/121-122; Zühayli, 10/137; Celidi, 200.

³¹⁰ Cürçani, 36, İbni Nüceym, 8/558; Şirbini, 3/4; İbni Abidin, 10/412.

³¹¹ Zühayli, 10/345; Aktan, 34; Erdoğan, 379.

³¹² Burada Hanefi Mezhebindeki sıralama esas alınmıştır.

³¹³ Cürçani, 55-56; Şirbini, 3/5-6.

³¹⁴ Zühayli, 10/348.

2. Neseb (kan hısımlığı) yönünden asabe (neseb asabesi)

Baba tarafından hısım olup, belirli hisse sahipleri (ashab-ı feraiz) hisselerini aldıktan sonra kalan terikeyi alan, yalnız bulunduklarında ise terikenin tamamına sahip olan kimselerdir. Bunlar ölenin oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun oğlunun...oğlu şeklinde tüm nesli ile babası ve baba tarafından bütün erkek akrabalarıdır.³¹⁵

3. Sebep yönünden (azad etme sebebiyle) asabe olanlar (sebeb asabesi)

Bunlar da neseb asabesi gibi belirli hisse sahipleri (ashab-ı ferâiz) paylarını aldıktan sonra kalanı alacak olan asabelerdir. Bunlar ölene kan bağıyla bağlı olmayan ancak azad etme sebebiyle mirasçı olan “mevlâ’l-ataka” terimi ile ifade edilen asabelerdir. Mevlâ’l-ataka kadın veya erkek olabilir. Bunlar ölenin kan bağı (kan hısımlığı) sebebiyle asabe olan mirasçıları bulunmadığı zaman asabe olarak kalan malı alırlar. Azad eden (mevlâ’l-ataka) sağ değilse erkek asabeleri mirasçı olurlar ve asabe sıfatıyla ashab-ı feraizden arta kalan malı alırlar.³¹⁶

4. Kendilerine “Red” yoluyla miras verilen ashab-ı ferâiz:

Ölenin neseb veya sebep yönünde asabeleri bulunmadığı zaman ashab-ı feraizden artan paylar, ölene neseb yönünden hısım olan farz sahiplerine nisbetleri oranında red yapılarak taksim edilir. Karı ve koca neseb yönünden farz sahibi olmadığı için kendilerine red yapılmaz.³¹⁷

5. Zevi’l-erhâm

Ölenin belirli pay sahipleri (ashab-ı ferâiz) den ve asabeden olan mirasçısı yoksa bu durumda kendilerine “zevi’l-erhâm” adı verilen belirli pay (farz) sahibi ve asabe olmayan kan hısımları mirasçı olurlar. Bunlar ya hala, teyze ve erkek kardeşin kızı gibi kadınlardan olur veya ölen kişi ile aralarında bir kadın bulunan erkeklerden olur.³¹⁸

³¹⁵ Cürcani, 89; Berki, Ali Himmet, 41; Aktan 88; Sabuni, 37.

³¹⁶ Cürcani, 93-96; Berki, Ali Himmet, 42; Ali Haydâr Efendi, 72; Aktan, 88.

³¹⁷ Cürcani, 151; Hayyate, Muhammed Necib; **er-Ravzatu’l-Behiyye ala Metni’r-Rahabiyye**, Mektebetu Dari’l-Felah, Haleb, 1990, 5. Baskı, s. 134.

³¹⁸ Berki, Ali Himmet, 43; Döndüren, Hamdi; **Delilleriyle Aile İlmihali**, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995, s. 532; Yavuz, A. Fikri; **İslam İlmihali (İslam Fıkhi ve Hukuku)**, Çile Yay., İstanbul, 1988, s. 594; Keskiöğlu, Osman; **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, DİB. Yay., Ankara, 2003, 6. Baskı, s. 287.

6. Mevlâ'l-muvâlat

Belirli hisse sahipleri (ashab-ı ferâiz), asabe ve zevi'l-erhâmdan kimse olmazsa terikenin tamamını; sadece karı veya koca varsa, bunlar farz hisselerini aldıktan sonra kalan terike velâ akdi yapan mevla'l-muvâlat (velâ sahibi)ne kalır.³¹⁹

7. Başkası üzerine nesebi ikrar olunan (mukarrun leh bi'n-neseb ale'l gayr)

Ölenin, nesebi kendinden başka bir kimseye isnad ederek akrabasından olduğunu ikrâr ettiği nesebi belli olmayan mechulu'n-neseb) kişi, yukarıda sayılan mirasçılar bulunmadığı zaman mirasçı olurlar.³²⁰

8. Kendisine üçte birden (1/3) fazla vasiyet yapılan kimse

Kendisine üçte bir (1/3) den fazla vasiyet edilen kimse yukarıda sayılan mirasçılar bulunmadığı veya bulunduğu halde bu vasiyete izin verildiği takdirde bu fazlalığı alır. Terikenin tamamı vasiyet edilmişse tamamını alır.³²¹

9. Hazine (Beytü'l-mal)

Yukarıda sırasıyla zikredilen mirasçılardan hiç biri mevcut değilse terike devlet hazinesi (beytü'l-mal)e kalır.³²²

³¹⁹ Mevsili, 5/111; Berki, Ali Himmet, 44; Oral, 46.

³²⁰ Berki, Ali Himmet, 38; Bilmen, 5/309.

³²¹ Mevsili, 5/63; Cürçani, 42.

³²² Cürçani, 43; Bilmen, 5/326.

İKİNCİ BÖLÜM

TERİKENİN MİRASÇILAR ARASINDA TAKSİMİ VE GÖZETİLEN MASLAHATLAR

I. ASHAB-I FERÂİZ

A. KOCA

Kocanın karısına mirasçı olabilmesi için aralarında sahih bir nikâh bağı olması gerekir. Şahitsiz nikâh gibi fasit, mut'a nikâhı ve geçici nikâh gibi batıl nikâhlarda koca karısına mirasçı olamaz.³²³

Koca karısına aralarındaki sahih nikâh bağı sebebiyle mirasçı olur. Çünkü Yüce Allah nikâh akdini insanlar arasında sevgi, ülfet, evlilik, tanışma ve bir arada olmak için sebep kılınca ayrılık acısıyla birlikte eşlerden birinin diğerinden karşılıklı olarak faydalanamaması hoş olmayan bir durum olarak görünecekti.³²⁴ Bu sebeple eşler akrabalar gibi mirasçı sayıldı. Çünkü onlar dünyanın sıkıntılarına beraber katlandılar. Çocukların yetiştirilmesi ve onların terbiyesi konusunda hayatın zorluklarına göğüs gererek birlikte büyük fedakârlıklarda bulundular.³²⁵

Koca, karısının nafakasını karşılar, malını ona emanet eder ve ona güvenir. Bunun sonucunda koca, hanımının geride bıraktığı malın hepsinin ya da bir kısmının gerçekte kendisinin olduğunu düşünür. Bu düşünce sonu gelmez bir husumeti beraberinde getirir. Bu sebeple kocaya terikenin dörtte biri ya da yarısı verilmesi suretiyle bu husumet giderilmiş olur. Böylece verilen bu miktar kocanın kalbini hoşnut edecektir.³²⁶

Yüce Allah hem ayrılık acısını hem de mirastan mahrum bırakma acısını bir arada vermemiştir.³²⁷ Çünkü böyle bir durum gerçekten kocayı üzecektir. Koca hayatı boyunca çalışıp ailesinin nafakasını karşılamak için çeşitli sıkıntılara

³²³ Berki, Ali Himmet, 30.

³²⁴ Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdurrahman; **Mehasinu'l-İslam ve Şeraiu'l-İslam**, Daru'l-Kutubi'l İlmiye, Beyrut, Trs., s. 40.

³²⁵ Cercavi, Ali Ahmed; **Hikmetu't-Teşri ve Felsefetuhu**, Daru'l-Fikr, Yy., Trs., s. 2/402.

³²⁶ Dihlevi, Şah Veliyyullah: **Huccetullahi'l-Baliğa**, (çev.: Mehmet Erdoğan), İz Yay., İstanbul, 2002, 3. Baskı, s. 2/367

³²⁷ Buhari, Mehasinu'l-İslam, s. 40.

katlanmıştır. Bütün bu fedakârlıklarına karşılık karısının mirasından belirli oranda pay alması adalete uygun bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kocanın mirasçılığında iki hal bulunur:

1. Ölenin oğlu veya kızı yahut oğlunun veya oğlunun oğlunun ... oğlu (aşağıya doğru) veya kızı (yani ölenin araya kadın girmeyen erkek veya kız furuu) varsa koca karısının bıraktığı mirasın dörtte bir (1/4)ini alır.³²⁸ Zira Kur'an'da "...eğer onların çocuğu varsa size bıraktıkları maldan dörtte bir hisse vardır"³²⁹ buyurulmuştur. Örnek olarak:

1	3	
Rubu (1/4)	K___	
Koca	Oğul	4

Burada koca ölenin evladından biri (oğul) ile bulunduğu için mirasın dörtte bir (1/4) ini almış. Kalanı da oğul almıştır. Çünkü yukarıda izah ettiğimiz üzere koca nikah akdi sebebiyle mirasçı kılınmıştır. Ölenin evladı ise nesep itibariyle mirasçı olmuştur. Ölenin evladı onun bir parçası sayılır.³³⁰ Ölenin yerine geçerek onun neslini devam ettirecek olanlar ölenin çocuklarıdır. Bu sebeple mirastan en fazla pay sahibi alacaklar da bunlardır. Çünkü ölüye daha yakın ve daha faydalı olanlar daha uzakta olanların alacağı payı azaltırlar.³³¹

2. Yukarıda sözü edilenlerden hiçbirisi bulunmuyorsa koca karısının bıraktığı mirasın yarısını alır.³³² Zira Kur'an'da "zevcelerinizin çocuğu yoksa geriye bıraktıkları malın yarısı sizindir"³³³ buyrulmuştur. Örnek olarak:

1	1	
Nısf	K___	
Koca	Baba	2

³²⁸ Cürçani, 61; Şirbini, 3/9; İbni Cüzey, 288; Berki, Ali Himmet, 46-47.

³²⁹ Nisa Suresi, 4/12.

³³⁰ Hakim et'-Tirmizi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan el-Hakim; **İsbatu'l-ilel**, (tah.: Halid Zehri), Matbaatu'n-Necah el-Cedide-e'd-Daru'l-Beyza, Rabat, 1998, 1. Baskı, s. 225.

³³¹ Dihlevi, 2/372.

³³² Müzeni, Ebu İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Mısri; **Muhtasaru'l-Müzeni**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, 1. Baskı, s. 187; Cürçani, 60.

³³³ Nisa Suresi, 4/12.

Burada koca ölenin evladından hiçbiri bulunmadığı için mirasın yarısını almıştır. Kalanı ise ölenin babası almıştır. Ölenin evladının olmayışı kocanın yarım (1/2) hisse olmasına sebep olmuştur. Çünkü koca ile karısı hayat ortağı idiler.³³⁴ Biri diğerinin tamamlayıcısı idi. Sanki bir bütünün parçaları gibiydiler. Koca karısının her türlü ihtiyacını karşılamakla mükellefti. Karının geride neslini devam ettirecek ve kendisine kocasından daha yakın bir evladını bırakmaması sebebiyle mirasının yarısı kocanın olmuştur.

Kocayı ölenin evladı hariç hiçbir akrabası hacedemez (mirastaki payını azaltamaz).³³⁵ Karının ölmesi ile birlikte sanki ayrılan iki ortak gibi mirasın yarısını koca alır.³³⁶

B. KARI

Karının kocasına mirasçı olabilmesi için aralarında sahih bir nikâh bağının bulunması gerekir. Mirasçı olabilmeleri için zifafın vuku bulmuş olması şart değildir.³³⁷

Kadın kocasına sahih nikâh sebebiyle mirasçı oluyor. Yüce Allah kocayı karısına mirasçı kıldığı gibi karıyı da kocasına mirasçı kılmıştır. Karı her ne kadar yabancı olsa bile yani kocasıyla aralarında kan bağı bulunmasa bile sahih bir nikâhla birlikte başlayan zevciyet münasebeti ve hayat ortaklığı karının kocasına mirasçı olmasında etkili olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz üzere karı kocasına ve çocuklarına karşı ailede büyük fedakârlıklar göstermiştir.

Karı kocası ile birlikte yeni bir hayat başladıklarında artık kendisini tamamen eşine ve çocuklarına adanmıştır. Kocasının kendi nafakasını karşılayıp hayatın zorluklarına katlandığı gibi kendisi de bundan geri kalmayarak her konuda kocasına yardımcı ve destekçi olmak için gayret sarfetmiştir.

Diyebiliriz ki karı ile koca arasındaki yardımlaşma üzerine kurulu hayat ortaklığı³³⁸, birbirlerine olan karşılıklı sevgi, muhabbet ve aile içi dayanışma karının da diğer kan hısımları gibi mirasçı kılınmasına sebep olmuştur.³³⁹

³³⁴ Hakim et-Tirmizi, 225.

³³⁵ Berki, Ali Himmet, 138.

³³⁶ Hakim et-Tirmizi, 225.

³³⁷ Berki, Ali Himmet, 30.

Ayrıca karı, kocasından çocuklar doğurmuş olabilir. Bu çocuklar hiç şüphe yok ki babalarının nesebinden ve onun kabilesindendir ve onun ait olduğu yere ait olur. İnsanın annesiyle olan irtibatı hiçbir zaman kopmaz. İşte bu yönden zevce de kabile ile irtibatı hiçbir zaman kesilmeyen rahim sahibi akrabalar (kan hısımları) arasına katılır ve onlardan biri kabul edilir.³⁴⁰

Yine kocanın ölümünden sonra karının, kocasının evinde iddet beklemesi gerekir. Elbette ki bunda sayılamayacak kadar çok fayda vardır. Bu halde iken kadının geçimini üstlenecek kocanın kabilesinden kimse bulunmayabilir. Bu durumda kadının geçiminin kocanın malından karşılanması gerekecektir. Bu da belli bir miktar ile belirlenemez. Çünkü kocanın ne kadar bıraktığı bilinmez. Bu durumda hakkının, sekizde bir veya dörtte bir gibi şayi bir hisse kılınması taayyün eder.³⁴¹

Şunu da belirtmemiz gerekir ki kadının sahih bir nikâhla mirasçı kılınmasında ve kocanın da aynı şekilde sahih nikâh olması şartıyla mirasçı kılınmasında onların neslin muhafazası için³⁴² meşru bir şekilde yaşamış olmaları ve bunun neticesinde bir miras haklarının olduğu olduğunu düşünmeleri onları sahih olan evliliklere ve sahih nesepli nesillerin yetişmesine sebep olan sağlam bir aile hayatı kurmaya teşvik edecektir.

İslam miras hukukuna göre kocanın ölüm hastalığı sırasında bain (yeni bir akit ve mehir olmaksızın dönme imkanı olmayan) talak ile boşanan kadın³⁴³ iddet beklediği sırada kocası ölse ona mirasçı olur.³⁴⁴ Çünkü ölüm hastalığında iken

³³⁸ Kaffal eş-Şaşi, Ebu Bekr Muhammed b. Ali b. İsmail b. eş-Şaşi; **Mehasinu's-Şeria fi Furui's-Şafiiyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, 1. Baskı, s. 400.

³³⁹ İbni Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Receb el-Hanbeli; **Tefsiru İbni Receb el-Hanbeli**, (Talik: Tarık b. İvezullah b. Muhammed), Daru'l-Asime, Riyad, 2001, 1. Baskı, s. 1/294.

³⁴⁰ Dihlevi, 2/368.

³⁴¹ Dihlevi, 2/368.

³⁴² Molla Fenari, Mehmed b. Hamza; **Fusulu'l-Bedâi'**, Şeyh Yahya Efendi Mat., İstanbul, 1289, s. 2/378; Hadimi, Nureddin Muhtar; **İlm-u Makasidiş-Şeria**, Mektebetu'l-Abikan, Riyad, 2001, 1. Baskı, s. 179; Atiyye, Cemaluddin; **Nahve Tefili Makasidiş-Şeria**, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 2001, 1. Baskı, s. 148.

³⁴³ Schacht, Joseph; **İslam Hukukuna Giriş**, (Çev.: Mehmet Dağ ve Abdulkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1986, s. 173.

³⁴⁴ Serahsi, 30/60; İbni Kudame, 6/329-330.

karısını bain talakla boşayan bir kimse karısının mirastan mahrum kalmasını istemekle itham edilir.³⁴⁵

Kocanın bu mal kaçırma maksadından dolayı kocaya bir ceza mahiyetinde olarak³⁴⁶ ve karının da hakkının muhafazası için karı kocasına mirasçı kılınmıştır.

Karının mirasta iki hali bulunur:

1. Ölenin oğlu veya kızı veya oğlunun veya oğlunun ...oğlu veya kızı (yani ölenin arada kadın bulunmayan erkek veya kız furu'u) ile bulunursa, kocasının bıraktığı mirasın sekizde bir (1/8)'ini alır.³⁴⁷ Zira Yüce Allah Kur'an'da "...eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarıdır"³⁴⁸ buyurmuştur. Örnek olarak:

1	7
Sümün (1/8)	K___
Karı	Oğul 4

Bu örnekte karı ölenin oğlu ile birlikte bulunduğu için mirastan sekizde bir (1/8) hisse almış. Terikenin kalanını ise oğul almıştır. Burada karı, kocasına aralarındaki nikah akdi sebebiyle mirasçı olmuştur. Oğul ise nesep bağı (kan hısımlığı) sebebiyle mirasçı olmuştur. Oğlun mirastaki payı karının payından fazla olmuştur. Çünkü ölenin evladı onun bir parçası sayılır. Kadın her ne kadar eşine hayat ortağı olmuş onunla birçok sıkıntıları paylaşmışsa da neticede önünde kocasının ölümü ile birlikte başlayacak olan yeni bir ortam çıkmıştır. Yani kocasının ölümü ile birlikte aralarındaki nikâh akdi de sona ereceği için, iddetinin bitimiyle beraber kocasının ailesinden alakasını kesip başka birisiyle de evlenebilir. Çünkü İslam da asıl olan kişinin evlenmesidir. İslam dini daima evliliği teşvik etmiştir. Zira Hz. Peygamber (sav), "Gençler! İçinizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Zira evlenmek gözü haramdan daha çok sakındırıcı ve iffeti daha çok koruyucudur"³⁴⁹ buyurmuştur. Dolayısıyla kadın kocasının ölümü ile birlikte yeni bir hayata, başka biriyle yeni bir aile kurmaya girişebilir. Bu da ölen kocasının kabilesinden ayrılıp

³⁴⁵ İbni Kayyim, Muhammed b. Ebi Bekr el-Cevziyye, **İ'lamu'l-Muvakkiin an Rabbi'l-Alemin**, (Tah.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1987, s. 3/258.

³⁴⁶ Kaffal eş-Şaşı, 398.

³⁴⁷ Cürcani, 60; Berki, Ali Himmet, 48.

³⁴⁸ Nisa Suresi, 4/12

³⁴⁹ Buhari, Nikah 2 (6/617); Müslim, Nikah 1 (2/1019).

farklı bir aile ortamına girmesi demektir. Böyle bir durum karı öldüğü zaman koca için de söz konusu olacaktı. O halde karı ile koca arasındaki bağın ölümle birlikte koptuğunu söyleyebiliriz. Tabii olarak bu durum mirastaki orana da yansıtılmıştır.

Fakat bunu ölenin çocukları için söylememiz mümkün değildir. Çünkü ölenin evladı onun şerefinde, mevkiinde, hizmet ve yardımlaşmada ve bu manada olan diğer şeylerde kendisinin yerini dolduracak bir konuma sahiptir. İnsan öldükten sonra malının neslini devam ettirecek olan kendi soyundan birine kalmasını ister. Bu da dünya nizamı içerisinde tabii bir durumdur. Bu sebeple diyebiliriz ki mirastan en fazla pay alacak olanlar da ölenin çocuklarıdır. Çünkü ölüye daha yakın ve daha faydalı olan uzakta olanların alacağı payı azaltırlar.³⁵⁰

2. Yukarıda sözü edilen mirasçılardan hiçbirisi bulunmuyorsa, karı, kocasının bıraktığı mirasın dörtte bir (1/4)'ini alır. Zira Kur'an'da "eğer çocuğumuz yoksa bıraktığınız maldan zevcelerinize dörtte bir düşer"³⁵¹ buyrulmuştur. Örnek olarak:

1	3
Rubu (1/4)	K___
Karı	Baba 4

Bu örnekte karı ölenin evladından hiçbirisi bulunmadığı için terikenin dörtte bir (1/4)'ini almış. Kalanı ise ölenin babası almıştır. Ölenin evladının olmayışı karının dörtte bir miras almasına sebep olmuştur. Çünkü koca öldükten sonra geride neslini devam ettirecek, şerefinde, mevkiinde, hizmet ve yardımlaşmada kendisinin yerini dolduracak³⁵² önceliğe sahip bir evladını bırakmamıştır. Yani kendisine karısından daha yakın ve daha faydalı olacak bir evlad (soy) bırakmadığı için karı, kocasının mirasının dörtte bir (1/4)'ini almıştır.

Ölenin evladı hariç hiçbir akrabası karının mirastaki payını azaltamaz.³⁵³

³⁵⁰ Dihlevi, 2/369, 372

³⁵¹ Nisa Suresi, 4/12.

³⁵² Dihlevi, 2/369.

³⁵³ Berki, Ali Himmet, 139; Berki, Sadeddin; **Kur'an'da Verâset Sistemi (Ferâiz)**, Binbirdirek Kitabevi, İstanbul, Trs, s. 17.

Ölenin karısı birden fazla ise bir kadına düşen hisse eşit olarak bu kadınlar arasında taksim edilir. Çünkü İslam birden çok evliliği müsaade etmişse de diğer taraftan ideal olan evliliğin bir erkeğe bir kadın olduğunu belirtmiştir.³⁵⁴ İslam birden fazla evliliği adaletin gözetilmesi şartına bağlamıştır. Bu şartın sağlanamamasından korkulduğu takdirde tek eşliliği tavsiye etmiştir.³⁵⁵ Birden fazla evliliğin bulunması halinde ise adaletin gözetilmesini istemiş ve ne kadar arzu edilirse edilsin adaletin sağlanamayacağını belirterek³⁵⁶ tek eşliliğe teşvik etmiştir. O zaman diyebiliriz ki İslam'da asolan tek eşliktir. Mirasta birden fazla kadına aynı payın verilmesinde de bu asla işaret vardır. Zira çok evlilik nadir vuku bulan olaylardır. Hükümler ise nadir olaylara göre verilmez, asıllar üzerine bina edilir.³⁵⁷

Yine kadının kocasına mirasçı kılınmasına sebep olan yardımlaşma, hizmet ve fedâkarlık gibi durumlar kadınlar, çoğalınca aralarında paylaşılmış olur ve bunlar sanki tek kadınmış gibi kabul edilir.³⁵⁸ Ayrıca kadınlardan her biri dörtte bir (1/4) miras olacak olursa, o zaman kan hısımlığı yönüyle mirasçı olan diğer vârislere miras kalmamış olur veya miraslarında azalma olur. Eşler arasında eşitlik ve adalet söz konusu olduğu için birinin diğerine önceliğinden de bahsedilemez.³⁵⁹ Dolayısıyla birden fazla esin aynı miras paylaşmaları diğer mirasçıların da haklarının gözetildiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karı ile kocanın birbirlerine mirasçı olmalarını karşılaştırdığımız zaman kocanın karıya göre iki kat daha fazla miras aldığını görmekteyiz. Bunun sebebini şu şekilde izah edebiliriz:

Miras ahkâmında genel esaslardan birisi, aynı mertebede bulunmaları halinde, erkeklerin payda kadınlara devamlı olarak üstün tutulmalarıdır. Çünkü ailenin korunması, ihtiyaçlarının karşılanması, düşmana karşı savunulması erkeklerin

³⁵⁴ Uludağ, Süleyman, **İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, TDV. Yay., Ankara, 2005, 9. Baskı, s. 178.

³⁵⁵ Nisa Suresi, 4/3.

³⁵⁶ Nisa Suresi, 4/129.

³⁵⁷ Reşid Rıza, Muhammed; **Tefsiru'l-Menar**, Mektebetu'l-Kahire, Mısır, 1954, s. 4/421; Meraği, Ahmed Mustafa; **Tefsiru'l-Meraği**, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır, 1946, 1. Baskı, s. 4/200.

³⁵⁸ Kaffal eş-Şaşi, 401.

³⁵⁹ Zeylai, 6/233; İbni Nüceym, 8/563; İbni Aşur, 3/263.

işidir.³⁶⁰ Ayrıca koca evlenirken karısına üzerinde anlaştıkları veya emsal olarak takdir edilen mehir adı altında bir miktar mal vermektedir.³⁶¹ Bununla birlikte ailesinin geçiminden de koca sorumludur. Karısının ve çocuklarının yeme, içme, giyinme, ve barınma gibi her türlü ihtiyacını karşılamak kocanın görevidir. Kadın zengin olsa bile hiçbir şekilde kendisine, kocasına ve çocuklarına harcama yapma zorunluluğu yoktur. Bu görev tamamen kocaya aittir.³⁶² Dolayısıyla kocanın aile içerisinde bunca sorumluluklarına ve yaptığı harcamalarına karşılık olarak karısının mirasından, karısına oranla iki kat fazla alışı karşılıklı hak ve sorumluluklar içerisinde ailede ve toplumda adaletin gözetilmesi hususunda gaye ve maslahata uygun bir durum olarak görünmektedir.

C. BABA

Bu dünya hayatında insanın var olması Allah'ın insana verdiği en büyük nimetlerdendir. Ana ve baba ise zahiren insanın var olması için sebep kılınmışlardır. İnsana en yakını ana ve babasıdır. Şayet evlat elindeki bütün malını mülkünü harcasa ve bütün gayretiyle kendini onlara hizmete adasa yine de ana babasına karşı görevini tam olarak yerine getirmiş olmaz.³⁶³ Zira Yüce Allah “Rabbin sadece kendisine ibadet etmenizi, ana-babaya iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara rahmet et” diyerek dua et”³⁶⁴ buyurmuştur.

Şüphesiz ki babanın evladı üzerinde çok hakkı vardır. Baba çocuğunun yetiştirilmesi, bakımı ve terbiyesi için nice sıkıntılara katlanmış, onu koruyup

³⁶⁰ Dihlevi, 2/370-37.

³⁶¹ İnan, Yusuf Ziya; **İslam'da Aile Münasebetleri**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1962, s. 154; Muhammed, Mahmud Abdulhamid; **Hukuku'l-Mer'e Beyne'l-İslam ve'd-Dünya'l-Uhra**, Mektebetu Mebduli, Kahire, 1990, 1. Baskı, s. 55.

³⁶² Derveze, Muhammed İzzet; **El-Mer'e fi'l Kur'an ve's-Sunne**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1984, 3. Baskı, s. 227; Baltacı, Muhammed; **Mekanetu'l-Mer'e fi'l-Kur'ani'l-Kerim ve's-Sünneti's-Sahihah**, Mektebetu's-Şebab, Münire, Trs, s. 203; Bağdadi, Mustafa İsmail, **Hukuku'l-Mer'eti'l-Müslime fit' Müctemei'l-İslami**, el-Munazzamatu'l-İslamiyye, Rabat, 1991, 1. Baskı, s. 134-135.

³⁶³ Cercavi, 2/407.

³⁶⁴ İsra Suresi, 17/23-24.

gözetmiştir.³⁶⁵ Baba ömrü boyunca birçok fedakârlıklarda bulunmuştur. Çocuklarının yetişmesi³⁶⁶ için yeme, içme, giyim ve tedavi gibi birçok masrafları karşılamıştır. Evladı büyüyüp, eğitim çağına geldiğinde onun eğitim masraflarını üstlenmiştir. Bunları yaparken pek çok zorluklara ve sıkıntılara maruz kalmıştır. Öyle bir zaman gelir ki artık o fedakar baba çalışmaktan ve kazançtan aciz kalabilir. Ve kendisi bakıma muhtaç hale gelebilir.³⁶⁷

İşte bir ömür boyu katlandığı fedakarlık ve evladına karşı olan emeğinin karşılığında Yüce Allah lütuf ve rahmetinin bir eseri olarak babayı evladının ölümünde torunları ile birlikte mirasçı kılmış ve onu mahrum bırakmamıştır.³⁶⁸

Baba mirasta üç halde bulunur:

1. Ölenin oğlu veya oğlunun oğlu...ile (yani ölenin araya kız girmeyen erkek furûu ile) bulunursa baba mirasta altıda bir (1/6) hisse alır.³⁶⁹ Zira Kur'an'da "...ölenin ana babası için eğer çocuğu varsa her birine terikesinden altıda bir vardır"³⁷⁰ buyurulmuştur. Örnek olarak:

1	5	
Südür (1/6)	K___	
Baba	Oğul	6

Burada baba ölenin oğlu ile birlikte bulunduğu için altıda bir (1/6) miras almış. Kalanı ise ölenin oğlu almıştır. Bu halde baba ölenin oğlundan, daha az miras almıştır. Çünkü evlat babanın bir parçasıdır. İnsanın evladına olan bağı diğer

³⁶⁵ Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud; **Tevlatu Ehli's-Sünne**, (Tah.: Fatıma Yusuf el-Heymi), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004, 1. Baskı, s. 1/368; Cercevi, 2/407.

³⁶⁶ Yıldırım, Celal; **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay., İstanbul, 1991, s. 3/1228.

³⁶⁷ Cercevi, 2/408.

³⁶⁸ Berki, Şakir; **İslam Hukukunun Ana Hatları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Ü. Basımevi, Ankara, 1973, Sayı 19, s. 35; Cercevi, 2/408; Lahim, 1/63.

³⁶⁹ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed; **el-Vasît fi'l-Mezheb**, (tah.: Ahmed Mahmud İbrahim), Daru's-Selam, Mısır, 1997, 1. Baskı, s. 4/338; Cürçani, 57.

³⁷⁰ Nisa Suresi, 4/11.

akrabalık bağlarından daha güçlüdür.³⁷¹ Zira Hz. Peygamber (sav), “Fatıma benden bir parçadır”³⁷² buyurmuştur.

Şüphesiz ki babanın evladı üzerinde çok hakkı vardır.³⁷³ Fakat babanın evladı üzerindeki hakkının bu kadar çok olmasına rağmen baba ölenin evladından daha az miras almıştır.³⁷⁴ Çünkü baba, evlattan daha az mala ihtiyaç duyar. Artık babanın dünyalık işi neredeyse bitmiştir. Çocuklarını büyütmüş, evlendirmiş ve onları birer meslek sahibi yapmıştır.³⁷⁵ Kendisi yaşlanmış olsa bile kendisine bakacak başka evlatları bulunabilir.³⁷⁶

Fakat evlatlar ise hayata yeni başladıkları ve hayatta bir sürü mali güçlük ve imkânsızlıklarla karşılaşacakları ve üstelik çoğu zamanda zayıf nesiller oldukları için mala ihtiyaçları daha çoktur.³⁷⁷ Hatta yetişkin olsalar bile onların evlilik, karısının nafakası, çocuklarının yetiştirilmesi, bakımı ve eğitimi gibi birçok ihtiyacının giderilebilmesi için daha fazla mala ihtiyaç duyar.³⁷⁸

Ayrıca baba evladını kendine tercih eder. Daima onun kazancının artmasını ve kendisinden daha üstün olmasını ister. O zaman denebilir ki ölen evladın, babasının karşısındaki durumu neyse ölenin evladının da babasına karşı durumu aynıdır.³⁷⁹ Dolayısıyla babanın daha az miras alışında, aslında hem kendisinin, hem de torunlarının maslahatının gözetildiğini görebiliriz.

³⁷¹ Razi, Fahraddin: **et-Tefsiru'l-Kebir**, Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1997, s. 9/509; İbnü'l-Arabi, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkamu'l Kur'an**, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s. 1/438; Hakim et-Tirmizi, 223.

³⁷² Buhari, Fedâilu'l-Ashab 12 (4/210); Müslim, Fedâilu's-Sahabe 94 (2/1903).

³⁷³ Razi, 9/515

³⁷⁴ Hereri, Muhammed b. Emin b. Abdullah el-Uremi, **Hadaiku'r-Rev'h ve'r-Reyhan fi Revabi Ulumi'l-Kur'an**, Dar-u Tavki'n-Necat, Beyrut, 2001, 1. Baskı, s. 5/437.

³⁷⁵ Mehmet Vehbi; **Hulâsatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1967, s. 2/849; Tunca, Abdullah; **İslam Miras Hukuku ve Felsefesi**, Yy., Trs., s. 116.

³⁷⁶ Meraği, 4/197; Hereri, 5/437.

³⁷⁷ Ebu Zehra, Muhammed; **İslam'da Sosyal Dayanışma**, (Çev.: Ethem Ruhi Fiğlalı-Osman Eskicioğlu), Yağmur Yay., İstanbul, 1981, 3. Baskı, s. 133; Mahmud Şafî, Ahmed; **Ahkamu'l-Mevaris**, ed-Daru'l Camiyye, Beyrut, 1989, s. 10.

³⁷⁸ Meraği, 4/197; Hereri, 5/437.

³⁷⁹ İbnü'l-Arabi, 1/439.

Yine şunu da belirtmemiz gerekir ki; insan bazen kendisine infakda bulunma, yetiştirme ve koruma³⁸⁰ gibi dünyevi menfaatleri ya da ahrette birinin diğerine şefaati³⁸¹ gibi uhrevi menfaati yahut ikisini birlikte babasından ya da oğlundan görebilir. Kimi zaman birinden ötekine göre daha çok fayda umabilir. Ancak birinden beklendiği gibi, öbüründen de fayda beklenip umulabilir. Bu bakımdan yüce Allah babaya da evlada da mirastan pay ayırmıştır. Her birisinin payı da kendi durumuna uygundur.³⁸² Zira Yüce Allah “babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz”³⁸³ buyurmuştur.

2. Ölenin kızı veya oğlunun yahut oğlunun oğlunun...kızı ile bulunursa altıda bir (1/6) hisse almakla beraber terikenin kalınını alır.³⁸⁴ Örnek olarak:

3 Rubu (1/4)	6 Nısıf (1/2)	2 Südüs (1/6)	+	1 K_____
Koca	Oğul	Baba		12

Burada baba ölenin kızı ile birlikte bulunduğu için pay sahibi olarak altıda bir (1/6) hissesini almıştır. Ölenin babasından daha yakın asabesi bulunmadığından terikenin kalanını da almıştır. Çünkü ölenin kızı kendisinin bir parçası olduğu için mirasın yarısını almıştır.³⁸⁵ Baba ise ölene olan fedakârlık ve emeğinin bir karşılığı olarak evladının mirasından mahrum bırakılmamıştır.

³⁸⁰ Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer; **el-Keşşaf**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs, s. 1/254; Şeyhzade, Muhyiddin Muhammed b. Müslihuddin el-Kucevi; **Haşiyetu Şeyhzade ala Tefsiri'l-Kadi el-Beyzavi**, Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 1999, 1. Baskı, s. 3/275.

³⁸¹ Şeyhzade, 3/275.

³⁸² Havva, Said; **el-Esas fi't-Tefsir**, (çev.: Besir Eryarsoy ve Harun Ünal), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 3/50.

³⁸³ Nisa Suresi, 4/11.

³⁸⁴ Cüveyni, İmamu'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdullah; **Nihayetu'l-Matlab, fi Dirayeti'l-Mezheb** (Tah.: Abdulazim Mahmud ed-Dib), Daru'l-Minhac, Cidde, 2007, 1. Baskı, s. 9/69; Cürçani, 57.

³⁸⁵ Razi, 9/509-510; Hakim et-Tirmizi, 223.

Ayrıca çocuğunun yerine geçme ve onu himaye etme yönüyle de kendisinden daha yakın biri bulunmadığından asabe kılınmak suretiyle mirasın kalanını almıştır.³⁸⁶

Babanın ikinci hali ile ilgili olarak bir başka örnek verebiliriz:

3 Nısıf (1/2)	1 Südüs (1/6)	+	2 K—
Kız (veya oğlun kızı)	Baba		6

Burada ölenin kızı (veya oğlun kızı) mirasın yarısını almıştır. Mirasın diğer yarısı ise babaya kaldığından ölenin kızı (veya oğlun kızı) ile babanın mirası birbirine eşit olmuştur. Çünkü kız ölenin bir parçası sayılır. Bir babanın evladı için zenginlik ve hayır bakımından arzuladığı şeyler, babası için arzulayacağından daha fazladır.³⁸⁷ Ancak ölenin babası ise çocuğunun yerine geçmek suretiyle, onun geride bıraktığı kızını koruyup kollayacak, onun nafakasını³⁸⁸ üstlenecek ve kendi diğer sorumluluklarının yanında torununun da ihtiyacını karşılayacaktır. Ölenin babasından başka kendisinin yerine geçecek ve sorumluluk üstlenecek daha yakın asabesi de yoktur. Bu sebeple babanın mirasında artış olmuştur. Yani baba kendi farz hissesi ile birlikte terikenin kalanını da alınca mirasın diğer yarısı babanın olmuştur.

3. Ölenin oğlu; oğlunun oğlu... veya kızı, oğlunun kızı, oğlunun oğlunun... kızı bulunmadığı takdirde ölenin babası muayyen pay sahipleri paylarını aldıktan sona kalanı alır. Eğer baba tek başına mirasçı olmuş ise asabe olarak terikenin tamamını alır.³⁸⁹ Zira Kur'an'da “ölenin çocuğu yoksa ve ölene yalnız ana ve babası

³⁸⁶ Dihlevi, 2/374.

³⁸⁷ Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah; **Kitabu'l-Ferâiz ve Şerhu Ayati'l-Vasiyye**, (tah.: Muhammed İbrahim el-Benna), Camiat-u Karyunus, Yy., 1980, 1. Baskı, s. 44.

³⁸⁸ Özcan Ruhi; **İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası**, Çağlayan Yay., İzmir, 1996, s. 173, 192; Erbay, Celal; **İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, Rağbet Yay., İstanbul, 1998, 2. Baskı, s. 75.

³⁸⁹ Cürçani, 58; Berki, Ali Himmet; 50.

mirasçı olmuş ise anasına üçte bir düşer.”³⁹⁰ buyurulmaktadır. Bu konuda icma vardır.³⁹¹ Örnek olarak:

1	3
Rubu (1/4)	K—
Karı	Baba
	4

Bu örnekte karı hissesini aldıktan sonra ölenin evladı bulunmadığı için baba terikenin kalanını almıştır. Çünkü daha önceden de ifade edildiği üzere ölüye en yakın olan onun evladıdır. Ölenin evladı (oğulları ve kızları) onun ciğerpareleridir. Baba ise çocukların var olmalarının sebebi sayılır.³⁹² Baba ve evlad ölüye en yakın olan hısımlarıdır.

Ölen kimsenin şerefinde, mevkiinde ve diğer şeylerde kendi yerine geçecek, öncelikli olarak yerini dolduracak bir evladı bulunmadığından baba, aynen evlad gibi onun yerini dolduracak özelliklerin tamamını kendisinde bulundurur.³⁹³ Bu sebeple baba kendisinden daha fazla mala ihtiyacı olan evladın olmaması hasebiyle ve babalık sıfatıyla oğlunun mirasının kalınını almıştır.

D. ANA

Ana da baba gibi insanın var olmasının bir sebebi sayılır. Hısımlar içerisinde insanın en yakını annesidir. Ananın evladı üzerinde hakkı çoktur. İnsan bir ömür boyu çalışıp çabalasa yine de anasının hakkını ödeyemez.³⁹⁴ Zira Yüce Allah “biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (işte bunun için) önce bana, sonra da ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır”³⁹⁵ buyurmuştur. Hz. Peygamber (sav) de kendisine üç defa arka arkaya “insanlar arasında iyi davranmama en layık olan kimdir” diye soran kimseye

³⁹⁰ Nisa Suresi, 4/11.

³⁹¹ İbni Rüşd, 723.

³⁹² Ömeri, Şahade; *İcazu'l-Beyani et-Tesrîi fi Ayatil-Mevaris*, Mecelletu Ebhasi'l-Yermuk, İrbid, 1994, Sayı, 5, 10/270.

³⁹³ Dihlevi, 2/369-370.

³⁹⁴ Cercavi, 2/407; Lahim, 1/63.

³⁹⁵ Lokman Suresi, 31/14.

her defasında “annendir” cevabını vermiş ve “daha sonra kimdir” diye dördüncü defa sorunca “daha sonra babandır” buyurmuştur.³⁹⁶

Evet gerçekten ananın evladı üzerinde hakkı çoktur. Çünkü o nice zorluklar içerisinde anlatılmaz zahmetlere katlanarak çocuğunu karnında taşımış,³⁹⁷ ölümle yüz yüze gelerek ölümü pahasına da olsa onu dünyaya getirmiştir. Çocuk doğduktan sonra da ananın evladına olan hizmeti devam etmiş, onu emzirmiş, onun için geceleri uykusuz kalmış onun sağlıklı büyümesi için üzerine titremiş ve hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan çocuğunun hizmetini seve seve yapmıştır.

İşte bir ömür boyu yapmış olduğu hizmet, şefkat, yardımlaşma³⁹⁸ ve katlandığı fedakarlıkların bir karşılığı olarak ana mirastan mahrum bırakılmamış ve evladının mirasından kendisine de bir pay verilmiştir.

Ana mirasta üç halde bulunur:

1. Anne, ölenin oğlu veya kızı veya oğlunun veya oğlunun oğlunun... oğlu veya kızı ile ve hangi cihetten olursa olsun, ölenin birden çok kardeşiyle beraber bulunursa altıda bir (1/6) hisse alır.³⁹⁹ Zira Kur'an'da “ölenin çocuğu varsa, ana babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır”⁴⁰⁰ buyrulmuştur. Yine Kur'an'da “eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir düşer”⁴⁰¹ buyrulmuştur. Kardeşler ana baba bir (öz), baba bir veya ana bir kardeşler olabilirler. Hatta bu kardeşler başka mirasçılar tarafından mirastan düşürülmüş (hacbolmuş) olsalar dahi ölenin kardeşleri bulunduğu için anası altıda bir (1/6) hisse alacaktır. Ancak kardeşler kendi kusurları (katl, din ayrılığı gibi durumlar) yüzünden mirastan mahrum olmuşlarsa, ananın mirastaki durumunu etkileyemezler.⁴⁰² Örnek olarak:

³⁹⁶ Buhari, Edeb 2 (7/69); Müslim, Birr 1 (3/1973).

³⁹⁷ Süheyli, 45.

³⁹⁸ Dihlevi, 2/370.

³⁹⁹ Maverdi, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib; **el-Hâviyu'l-Kebir**, (tah.: Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdulmevcud), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, 1. Baskı, s. 8/98; Cürcani, 72-73; Berki, Ali Himmet, 66.

⁴⁰⁰ Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁰¹ Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁰² Cürcani, 73-74; Aktan, 101-102.

1	5
Südüs (1/6)	K—
Ana	Oğul
	6

Burada ana, ölenin evladı bulunduğu için mirastan altıda bir (1/6) hisse almış, kalanı da oğlu almıştır. Bu durumda görülen şey; ananın, ölenin evladından daha az miras aldığıdır.

Buradaki duruma göre ana evladı üzerinde hakkı çok olmasına rağmen evlat ondan fazla miras almıştır. Çünkü İslam miras hukukunda terike taksiminde vârislerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulur. İhtiyaç fazla oldukça alınan miras miktarı da o derece artar. Ana ve evlat yakınlık açısından aynı derecede olmalarına rağmen⁴⁰³ hatta ananın evladı üzerinde hakkının daha fazla olmasına rağmen⁴⁰⁴ belki de evladın ananın payından fazla olmasının sırrı bunda yatmaktadır. Çocukların malları anne ve babaları için bir tür mülkiyet olmakla beraber, çocukların ihtiyaçları daha fazla olduğundan mirasın büyük kısmı onlarındır. Çünkü çocuklar genel olarak zayıf bir kuşak olarak hayatı karşılarlar ve bunun mali külfetleri vardır.⁴⁰⁵ Hatta evlatlar yetişkin olsalar bile onların evlilik, eşlerinin nafakası, çocuklarının yetiştirilmesi ve eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için daha fazla mala ihtiyacı vardır.⁴⁰⁶ Anne ve baba ise genel itibariyle fazla mala sahip olarak hayatlarını devam ettirmekte ve onların ihtiyaçları mali açıdan zayıf kuşağın ihtiyacı gibi olmayıp, üstelik miras olarak ellerine geçen malları evlatlarına bırakacaklardır. Bu durumda onların mallarından bu genç kuşağa bir şey kalmayacaktır. Çünkü babaları öldüğünde onlar (büyükanne ve büyükbaba) hâlâ yaşamaktadırlar. Bu sebeple çocukların mirasta anaya göre daha fazla paya sahip olmalarının kaçınılmaz bir durum olduğu görülmektedir.⁴⁰⁷

⁴⁰³ Ebu Zehra, Muhammed; **İslam'da Toplum Düzeni**, (çev.: Nurettin Demir ve Vesim Taylan), Kayıhan Yay., İstanbul, 1993, s. 206.

⁴⁰⁴ Hereri, 5/437.

⁴⁰⁵ Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 206.

⁴⁰⁶ Meraği, 4/197; Hereri, 5/437.

⁴⁰⁷ Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 206.

Yine şu hususu da belirtmemiz gerekir ki, yukarıda verdiğimiz örnekte oğul yerine kız veya kız kardeş olsaydı ananın mirası yine onların mirasından daha az olacaktı. Oysa ki anneye iyilik etmek, onu gözetmek çok daha güçlü bir emirdir. Buna rağmen mirastan daha az almaktadır. Çünkü anne, oğlunun mensup olduğu kabileden (sülaleden) değildir, onların hasep ve nesebine ortak değildir ve onların bulunduğu mevkiye değildir. Onun yerini dolduran kimselerden de değildir. Fakat kız ve kız kardeş kişinin kendi kabilesinden ve ailesindendir.⁴⁰⁸

Ayrıca miras eğer ana ve kardeşlere düşüyorsa ve kardeşler de birden fazla iseler, o zaman ananın mirastaki payı altıda bir (1/6) olur. Çünkü eğer kardeşler asabe değilse, o zaman asabe daha uzaktakiler olacaktır. Asabelik, (mirasçı olmada gözetilen) rıfk ve sevgi aynı düzeyde sayılır. Dolayısıyla mirasın yarısı asabe olmayan kardeşlere ve anneye, diğer yarısı da asabeye verilir. Sonra yarı, anne ve çocukları arasında paylaştırılır. Bu paylaştırmada altıda bir sadece anneye verilir ve onun payı daha aza düşürülmez, geri kalanını ise hepsi birden paylaşırlar. Eğer kardeşler asabe iseler, o zaman onlarda yakınlık ve himaye manası bir araya gelir. Çoğu kez bu gibi durumlarda kız ve eş gibi başka vârisler de bulunabilir. Eğer anneye altıda bir (1/6) verilmeyecek olursa, o takdirde diğer vârislerin mirasında azalma olur.⁴⁰⁹ Dolayısıyla ananın altıda bir (1/6) miras almasında ve hissesinin diğer mirasçılara oranla az olmasında hem ananın, hem de ölenin çocuklarının ve diğer vârislerin maslahatlarının gözetildiğini görmekteyiz.

2. Yukarıda sayılanlar yani ölenin oğlu veya kızı veya oğlunun çocukları (aşağıya doğru) ve birden fazla kardeşi bulunmazsa ana üçte bir (1/3) hisse alır.⁴¹⁰ Zira Kur'an'da "eğer çocuğu yoksa ana babası ona vâris olmuş ise anaya üçte bir düşer"⁴¹¹ buyurulmuştur. Örnek olarak:

2 Südüs (1/3)	3 Nısf (1/2)	1 K—	
Ana	Öz kız kardeş	Amca	6

⁴⁰⁸ Dihlevi, 2/368-369.

⁴⁰⁹ Dihlevi, 2/374

⁴¹⁰ Cürcani, 76.

⁴¹¹ Nisa Suresi, 4/11.

Burada ölenin evladı bulunmadığı ve ölenin kardeşinin ise bir tane olması nedeniyle ana üçte bir (1/3) miras almıştır.

Bu duruma göre ölenin evladı (kızı ve oğlu) ve birden fazla kardeşleri bulunmadığı için ananın mirasında artış olmuştur. Çünkü ölenin şerefinde, mevkiinde, himaye ve diğer şeylerde yerini doldurma⁴¹² gibi durumlara haiz olan daha yakın bir mirasçının olmayışı ananın mirasının artmasına (üçte birde kalmasına) sebep olmuştur. Zira yardımlaşma, şefkat ve hizmet, mirasçı olmada esas olan manalardır. Ana da bu manaları kendisinde taşımaktadır.

Burada bir husus daha karşımıza çıkmaktadır ki; bir tane kardeş ananın mirasını azaltamamıştır. Fakat bir kardeşin yerine bir kız veya bir oğul (ölenin evladı) olsaydı, bunlar ananın mirasının azalmasına, yani altıda bir (1/6)'e düşmesine sebep olacaktı. Çünkü ölenin kızı veya oğlu ölenin evladıdır. Kardeş ise ölenin babasının evladıdır. Kardeşin, ölenin kızına göre akrabalığı daha zayıf ve uzak sayılır. Anayı hacbedebilmeleri (mirasını üçte birden altıda bire düşürebilmeleri) için birden fazla olmaları gerekir.⁴¹³ Birden fazla oldukları takdirde akrabalıkları güçlenmiş olur ve ananın mirasını azaltmış olurlar.

Ayrıca kardeşler (öz veya baba bir ya da ana bir kardeş) baba ile mirasçı olamadıkları halde ana ile mirasçı olurlar ve ananın mirasını üçte bir (1/3)'den altıda bir (1/6)'e düşürürler. Çünkü baba onların nafakasını karşılar, onları evlendirir ve onların diğer ihtiyaçlarını giderir. Ananın ise böyle bir sorumluluğu yoktur.⁴¹⁴

3. Ana, koca ve baba veya karı ve baba ile bulunursa karı veya koca hisselerini aldıktan sonra, kalanın üçte birini (sülüs-i mâ yebka) alır. Baba ise asabe

⁴¹² Dihlevi, 2/369.

⁴¹³ Hakim et-Tirmizi, 224.

⁴¹⁴ Tusi, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan; **et-Tibyan** (tah.: Ahmed Habib el-Amili), Dar-u İhyati't-Turasi'lArabi, Beyrut, Trs., s.3/132; İbni Atiyye, Kadı Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib; **el-Muharreru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz**, (tah.: Abdusselam Abduşşafi Muhammed), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, 1. Baskı, s. 2/17; Tabersi, Emini'l-İslam Ebu Ali b. Hasan; **Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an**, Müessesetu'l-A'lami, Beyrut, 1995, s. 3/31; Arslan, Ali; **Büyük Kur'an Tefsiri**, Arslan Yay., İstanbul, Trs., s. 3/296.

olarak kalanı alır.⁴¹⁵ Bu cumhurun görüşüdür. Zahiriler ve İmamiyye ise ananın, mirasın tamamının üçte birini alacağı görüşündedir.⁴¹⁶ Örnek olarak:

1 Rubu (1/4)	3 (Kalan)	1 Sülüs mâ Yebka	2 K——	
Karı		Ana	Baba	4

Burada karı dörtte bir (1/4) hissesini aldıktan sonra, ana kalanın üçte birini almış. O da bir hisse eder. Geriye kalan iki hisseyi de baba almıştır.

Bu durumda eğer ana terikenin tamamının üçte birini alsaydı, o zaman baba ile aynı mertebede olmasına rağmen babanın alacağı mirasın yarısını almamış olurdu.⁴¹⁷ Zira İslam miras hükümlerinde geçerli esaslardan birisi, aynı mertebede bulunmaları halinde, erkeklerin payda üstün tutulmalarıdır. Çünkü ailenin korunması, düşmana karşı savunulması erkeklerin işidir. Ayrıca erkekler bir çok harcama ile yükümlüdürler. Bu itibarla bir bedel ödenmeden elde edilecek olan mirasta onlar kadınlara nisbetle daha çok hak sahibi olurlar. Kadınlar ise öyle değildir. Onların geçimleri, kocaları veya babaları ya da oğulları üzerinedir. Kendileri de dahil olmak üzere kimseye bakmakla yükümlü değildirler.⁴¹⁸

Nitekim Kur'an'da "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarında harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur."⁴¹⁹ buyurulmuştur. Abdullah b. Mes'ud, sülüs-i ma yebka (kalanın üçte biri) hakkında şöyle demiştir: "Hiçbir zaman Allah Teâlâ, benim anneyi, babaya üstün tutmamı gerektirecek bir şey göstermedi."⁴²⁰

O zaman anaya terikenin tamamının üçte birinin verilmesi ananın babaya üstün kılınması ve tercih edilmesi demek olur. Hâlbuki baba ve ana ile beraber karı kocadan biri bulunmadığı zaman, baba, ananın iki katı hisse alır. O halde ananın

⁴¹⁵ Makdisi, Bahauddin Abdurrahmah b. İbrahim; **el-Udde fi Şerhi'l Umde**, (tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Meüessesetu'r-Risale, Beyrut, 2001, 1. Baskı, s. 1/469; Berki, Ali Himmet, 66.

⁴¹⁶ İbni Hazm, 9/260; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevaris, 132.

⁴¹⁷ İbni Kayyim, 1/362.

⁴¹⁸ Dihlevi, 2/370-371.

⁴¹⁹ Nisa Suresi, 4/34.

⁴²⁰ Darimi, Ferâz 3 (741).

terikenin tamamının üçte birini alması İslam miras hukukunun temel esprisine aykırı olan bir durum⁴²¹ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ana ve babanın mirasçılığında esas olan, ölenin çocukları ve birden fazla kardeşi varsa eşit miras almalarıdır. Ve ölenin çocuklarının sayısı ne kadar çok olsa da ana ve babanın mirası yine altıda bir (1/6) olarak kalır ve miraslarının azaltılması yoluna gidilmez. Bu durumda ana ve baba aynı seviyede sayılırlar ve baba anaya üstün tutulmaz.⁴²² Çünkü baba zaten hem belirlenen payını almak, hem de asabe kılınmak suretiyle bir defa üstün kılınmıştır. Dolayısıyla ikinci bir defa anaya nisbetle hakkının ikiye katlanması diğer vârislerin haklarına da zarar verir.⁴²³

Ancak, ölenin çocukları ve kardeşleri olmadığında ise baba, anaya göre üstün tutulmuş ve kendisine ananın mirasının iki katı verilmiştir. Çünkü baba, onların nafakasını karşılama, yardımlaşma ve ihtiyaçlarını giderme gibi konularda sorumlu tutulmuştur. Ananın ise böyle bir sorumluluğu yoktur. Ayrıca anaya, babadan az almasının karşılığı olarak evladı hayatta iken kendisine babadan daha fazla iyilik ve hürmet edilmesi fazileti verilmiştir. Yani anne, evladı hayatta iken iyilik ve hürmet yönünden babadan daha üstün tutulmuştur.⁴²⁴ Zira Hz. Peygamber (sav) kendisine, “insanlar arasında iyi davranmama en layık olan kimdir” diye soran kimseye “annendir” buyurdu. Adam; “sonra kimdir” diye sorunca Hz. Peygamber (sav) “annendir” buyurdu. Adam; “sonra kimdir” diye sorunca Hz. Peygamber “annendir” buyurdu. Adam; “sonra kimdir” diye tekrar sorunca Hz. Peygamber (sav) “sonra babandır”⁴²⁵ buyurdu.

Burada (önce ananın terikenin tamamının üçte bir (1/3)’ini alıp çıkması yerine) önce karı veya kocanın terikenin tamamından hissesini alıp çıkmasını ve kalan mirasın ana ve baba arasında bölülmesi durumunu ise şöyle izah edebiliriz:

⁴²¹ Ebussuûd Efendi, Şeyhülislam; **İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim**, (çev.: Ali Akın), Boğaziçi Yay., İstanbul, 2006, s. 3/1189; Bursevi, İsmail Hakkı; **Ruhu'l-Beyan Tefsiri**, (tah.: Ömer Faruk Hilmi), Osmanlı Yayınevi, İstanbul, Trs., s.4/539; Aktan; 103.

⁴²² Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer; **Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari**, (tah.: Abdulkadir Şeybe el-Hamd), Mektebetu'l-Melik Fahd, Riyad, 2001, 1. Baskı, s. 12/24; Cercavi, 2/408.

⁴²³ Dihlevi, 2/371.

⁴²⁴ Süheyli, 45; Aksalani, 12/24.

⁴²⁵ Buhari, Edeb 2 (7/69); Müslim, Birr 1 (3/1973).

Ana ve baba her ne kadar diğer kimselerden daha fazla hürmete layık iseler de mirasta karı ve kocanın hakkı daha önce gelir. Çünkü ana ve baba evlatlarını evlendirdikten sonra artık onlardan ayrı yaşarlar. Mala da evlatlarından ve onların eşlerinden daha az ihtiyaç duyarlar. Zaten bir ihtiyaçları olsa bile bütün evlatları bunu karşılamaya hazırdır. Fakat karı ve kocanın durumu farklıdır. Onlar birlikte yaşarlar. Artık biri diğerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Sanki biri diğerinin yarısıdır. Karı ve kocanın kendi ana ve babalarından ayrılarak bir araya gelip birleşmeleri söz konusudur. Bu nedenle aralarındaki hayat ortaklığı ve geçim hukuku çok güçlü bir konumdadır. Öyle ki kocanın elinde sadece iki çörek olsa bile birini kendisine ayırır, diğerini ise ihtiyacını gidermek için öncelikle karısına vermek zorundadır. Çünkü koca diğer akrabalarından önce karısının, nafakasını karşılamakla yükümlüdür.⁴²⁶ Karı kocalık (evlilik) bağının bu kadar güçlü olması nedeniyle karı ve koca, mirasta ana ve babadan öncelikli tutulmuştur. Dolayısıyla karı veya koca kendi hisselerini alıp çıkarlar, kalanın üçte birini ana alır, daha sonra, geriye kalanı ise baba alır.

E. KIZ

Kız, ana ve babanın neslidir. Onların ciğerpâresidir. Ana ve baba son derece evladına şefkatlidirler.⁴²⁷ Zira Hz. Peygamber (sav), “Fatıma benden bir parçadır”⁴²⁸ buyurmuştur. İslam’da kız çocuklarına değer verilmiş ve onların korunması istenmiştir. Nitekim Hz. Aişe, “iki kız çocuğuyla birlikte bir kadın yanıma girmişti, bir şeyler istiyordu ama yanımda sadece bir tek hurmadan başka bir şey bulamadı, ben onu kendisine verdim. O da yemeyip iki kızına bölüştürdü, sonra kalkıp çıktı. Arkasından Hz. Peygamber (sav) yanıma girdi, kendisine durumu anlattım. O da: “Kim şu kız çocukları yüzünden bir şeyle denenip sıkıntıya uğrarsa, o kızlar kendisi için cehenneme karşı perde olurlar” buyurdu”⁴²⁹ demiştir.

Cahiliye döneminde ise kız çocuğu uzun yıllar kendisine iltifat edilmeyen ve değer verilmeyen bir konumdaydı. Hatta çoğu zaman, günahsız yere kendi

⁴²⁶ Reşid Rıza, 4/418-419; Meraği, 4/198; Hereri, 5/437.

⁴²⁷ Süheyli, 27.

⁴²⁸ Buhari, Fedâilu’l-Ashab 12 (4/210); Müslim, Fedâilu’s-Sahabe 94 (2/1903).

⁴²⁹ Buhari, Zekat 10 (2/114-115); Müslim, Birr 147 (3/2027).

yakınları tarafından diri diri toprağa gömülürdü.⁴³⁰ Zira Yüce Allah “diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda”⁴³¹ buyurmuştur. Yine başka bir ayette ise “onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!”⁴³² buyurmuştur.

İşte kızın cahiliye dönemindeki konumu bu şekilde idi. İslam’la birlikte bu kötü ve çirkin adet son buldu. Kadın artık bulunduğu konumdan başka bir konuma getirildi ve kendisine değer verildi.⁴³³ O dönemde kendisine miras verilmezken,⁴³⁴ hatta kendisi miras malı sayılırken,⁴³⁵ İslam, kendisine mirastan hisse vermiştir.

Kızlara babalarının ve annelerinin mirasından pay verilmesi, kızların korunması için Allah’ın bir lütfudur. Bu aynı zamanda onlarla evlenmeye bir teşvik de sayılır.⁴³⁶ Zira Hz. Peygamber (sav) “bir kadınla şu dört özelliğinden dolayı evlenilir: Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun”⁴³⁷ buyurmuştur. Allah’ın kızları erkeklerle beraber mirasçı kılması, onlara acıması ve rahmetidir.⁴³⁸ Bununla birlikte, mirasçı olmama ve zulme uğrama gibi durumları ortadan kaldırma gayesi de mevcuttur.

İşte kızlar, ana ve babalarının kendilerine olan şefkat ve merhametleri sebebiyle, İslam’ın da kadına verdiği değer ve himaye etme gayesi ile mirastan mahrum edilmemişlerdir. Diğer vârisler gibi onlara da ana ve babalarının mirasından bir pay verilmiştir.

Kızlar mirasta üç halde bulunur:

⁴³⁰ Cercavi, 2/404.

⁴³¹ Tekvir Suresi, 81/8-9.

⁴³² Nahl Suresi, 16/58-59.

⁴³³ Cercavi, 2/104.

⁴³⁴ Semerkandi, Ebulleys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim; **Bahru’l-Ulum**, (tah.: Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdulmevcud ve Zekeriya Abdulmecid), Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 1. Baskı, s. 1/334; Şirbini, Muhammed Hatib; **es-Siracu’l-Münir**, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, Trs., s. 1/283.

⁴³⁵ Nisa Suresi, 4/19; Zeynu, Muhammed bin Cemil; **Mecmuatu Resailit-Tevcihati’l-İslamiyye**, Rabitatu’l-Alemi’l-İslami, Mekke, Trs, s. 3/321.

⁴³⁶ Süheyli, 26.

⁴³⁷ Buhari, Nikah 15 (6/123); Müslim, Rada 53 (2/1086).

⁴³⁸ Süheyli, 26.

1. Ölenin oğlu olmayıp, diğer vârislerle birlikte bir kızı bulunursa mirastan yarı (1/2) hisse alır. Zira Kur'an'da “eğer kız evlat tek ise mirasın yarısı onundur”⁴³⁹ buyrulmuştur. Kız evladın, ölenin evlatları içerisinde tek vâris olarak bulunması halinde mirasın yarısını alacağı hususunda icma vardır.⁴⁴⁰ Örnek Olarak:

1 Sümün (1/8)	4 Nısıf (1/2)	3 K——	
Karı	Kız	Oğlun Oğlu	8

Burada ölenin çocuklarından kız tek mirasçı olduğundan yarım (1/2) hisse almıştır.

Bu duruma göre kızla beraber ölenin oğlu bulunmadığı için kız, yarım (1/2) hisse almıştır. Çünkü burada ölenin nesebinden en yakını olarak kızı vardır. Şayet kızın yerine ölenin tek bir oğlu bulunacak olsaydı, malın hepsini alacaktı. Bu durumda tek kızın hakkı, ikili birli esasının gereği olarak malın yarısını almak olacaktır.⁴⁴¹ Ayrıca burada kız evlada kalan mirasın tamamının verilmeyişine sebep olarak, ölenin nesebinden onun yerini dolduracak, kabilesini devam ettirecek, geride bıraktığı yakınlarının nafakasını karşılayacak ve onları himaye edecek en yakın erkek evladının yerine oğlunun oğlu⁴⁴² bulunduğu ve onun da oğul gibi sayılarak mirasın kalanının kendisine verildiğini görmekteyiz.

2. Ölenin erkek evladı bulunmaz, iki veya daha çok kızı varsa mirasın üçte iki (2/3)'sini aralarında eşit olarak paylaşırlar. Zira Kur'an'da “eğer çocukların hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler onlara ölenin bıraktığı malın üçte ikisi vardır”⁴⁴³ buyurulmuştur. Ayet-i kerimede ikiden fazla kızın üçte iki hissede ortak olacağından bahsediliyorsa da, iki kızın da üçte iki hissede ortak olacağı hususunda ittifak

⁴³⁹ Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁴⁰ İbnül-Münzir, Muhammed b. İbrahim; **el-İcma'**, Daru'l-Cenan, Beyrut, 1986, 1. Baskı, s. 68; İbni Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said; **Meratibu'l-İcma**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Trs., s. 101.

⁴⁴¹ Dihlevi, 2/373.

⁴⁴² Burada oğlunun oğlunun yerine baba, dede, kardeş ve amca da olsaydı, durum yine aynı olacaktı. Örnekler için (bkz. Aktan, 10)

⁴⁴³ Nisa Suresi, 4/11.

vardır.⁴⁴⁴ Zira aynı ayette bir kızın yarım hisse alacağı⁴⁴⁵ belirtilmiştir. Dolayısıyla burada birden fazla kızın farklı hisse alacağına işaret edilmiştir. Aynı şekilde ölenin iki kız kardeşinin üçte iki (2/3) hissede ortak olacakları da başka bir ayette⁴⁴⁶ belirtilmiştir. Kızlar ise ölene kız kardeşlerinden daha yakın oldukları için üçte iki (2/3) hissede ortak olmaları daha evladır.⁴⁴⁷ Nitekim Hz. Peygamber (sav)’in Uhut şehidi Sa’d İbnü’r-Rebi’nin iki kızına üçte iki hisse ayırdığı rivayet edilmiştir.⁴⁴⁸ Örnek olarak:

3	8	1		
Rubu (1/4)	Sülûsan(2/3)	K——		
Koca	Kız	Kız	Amca	12
	4	4	ab	

Burada ölenin evlatlarından birden fazla kız olduğu için üçte iki (2/3) hissede ortaklırlar.

Buna göre, birden fazla kızla beraber oğlun bulunmayışı kızların üçte iki (2/3) almasına sebep olmuştur. Şayet burada mirasın tamamı kızlara verilecek olsaydı, o zaman erkekle aynı mirası almış olacaktı. Bu da kadınların mirasçı olmalarındaki temel kurala aykırı bir durumdur. Çünkü burada kızlarla beraber bir oğul olsaydı, o zaman ikili birli kurala göre paylaşacaklardı ve erkeğin mirası kızın mirasından fazla olacaktı. Zira bir kız ve bir oğul beraber mirasçı olduklarında oğul üçte iki (2/3), kız üçte bir (1/3) miras alır. Dolayısıyla beraberlerinde oğul yokken kızların aldığı miras (2/3), erkeğin kızla beraber bulunduğu aldığı mirasa, yani üçte ikiye benzer.⁴⁴⁹ Geriye kalan üçte bir ise asabeye bırakılmıştır. Çünkü kızlar ölüye yardımcılardır, aynı şekilde asabe de yardımcıdır. Bu durumda biri diğerini düşüremez. Ancak hikmet ölenin neslinden olanların, ondan bir parça sayılanları, ölüye etraftan ilgili olanlara üstün kılınmasını gerektirir. Binaenaleyh iki

⁴⁴⁴ İbnül Münzir, 67; Cürcani, 61.

⁴⁴⁵ Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁴⁶ Nisa Suresi, 4/176.

⁴⁴⁷ Cürcani, 62; Zeydan, Abdulkерim; **el-Mufasssal fi Ahkami'l-Mer'e**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1993, 1. Baskı, s. 11/278.

⁴⁴⁸ Ebu Davud, Ferâiz 4 (3/314-316); Tirmizi, Ferâiz 3 (4/414); İbni Mace, Ferâiz 2 (2/908); Darekutni, 4/78.

⁴⁴⁹ Kaffal eş-Şaşi, 403.

ve daha fazla kıza üçte iki, asabeye de üçte bir verilir.⁴⁵⁰ Nitekim asabe olarak mirasçı olan kimse de ölenin kabilesini himaye edecek, geride bıraktığı yakınlarının nafakasını karşılayacak ve onların ihtiyaçlarını giderecek özellikleri kendisinde bulundurulur.

3. Ölenin oğlu varsa, kızlar oğullarla birlikte asabe olurlar. Diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra kalanı, başka mirasçı yoksa bütün terikeyi oğullar iki, kızlar bir hisse almak üzere aralarında paylaşırlar.⁴⁵¹ Zira Kur'an'da "Allah size çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder"⁴⁵² buyurulmuştur. Örnek olarak:

1	3	
Rubu (1/4)	K	—————
Koca	Kız	Oğul
		4

Burada kız ile birlikte oğul bulunduğu için koca mirasını aldıktan sonra kalan miras iki hisse oğlun, bir hisse kızın olmak üzere aralarında paylaşılmıştır.

İleride ana baba bir kardeşler ve baba bir kardeşler konusunda da görüleceği üzere İslam miras hukukunda, kızlar erkek kardeşleri ile birlikte bulundukları zaman erkeğe iki kız payı miras verilmiştir. Aynı durum karı kocanın mirasında da söz konusu olmuştur.

Buna göre erkeğin kadından iki kat fazla miras alma durumunu şöyle izah edebiliriz:

Daha önce de belirttiğimiz gibi İslam'dan önce cahiliye döneminde kadının hiçbir değeri yoktu. Kendisine mirastan hak verilmediği⁴⁵³ gibi üstelik kendisi de bazen miras malı sayılıyordu.⁴⁵⁴ İslam dini, kadına değer verdi. Onu hak ettiği konuma getirdi ve diğer vârisler gibi kendisine mirastan bir hak verdi.

⁴⁵⁰ Dihlevi, 2/373.

⁴⁵¹ Cürcani, 62; İbni Rüşd, 721; Berki, Ali Himmet, 55.

⁴⁵² Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁵³ Hamidullah, Muhammed; **İslam'a Giriş**, (çev.: Cemal Aydın), T.D.V. Yay., Ankara, 2004, 6. Baskı, s. 250.

⁴⁵⁴ Nisa Suresi, 4/19; İbni Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail, **Tefsiru'l-Kur'anil-Azim**, (iht.: Muhammed Ali Sabuni), Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, Trs., 1. Baskı, s. 1/378; Sabuni Muhammed Ali; **Safvetu't-Tefasir**, Daru'l-Kalem, Beyrut, Trs, 5. Baskı, s. 1/266.

Ancak İslam hukukunda miras, şahısların ihtiyaçları ve sorumlulukları göz önünde bulundurularak, adalet ölçüleri içerisinde ve bütün vârislerin maslahatları gözetilerek taksime tabi tutulmuştur. O halde erkeğin kadından iki kat fazla miras alması ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

a. İslam kadına ekonomik bir sorumluluk yüklememiştir.⁴⁵⁵ Kadın hayatı boyunca güvence altındadır.⁴⁵⁶ Kadının, kendisi ister ana, ister kız, ister kız kardeş, isterse karı olsun, hiçbir şekilde kendisine ve başkasına bakma zorunluluğu yoktur. Kadına, babası, oğulları, kardeşleri veya kocası tarafından bakılır. Kadın zengin olsa bile nafakası kocasının üzerindedir. Bu sebeple alacağı miras payı da birikmiş olur ve sahip olduğu malda bir azalma olmaz. Erkeğin alacağı mirasta ise sürekli harcanacağından dolayı bir azalma olur.⁴⁵⁷

b. Aile hayatında geçimi sağlamak erkeğe aittir. Ailede nafaka yükümlülüğünün tamamı erkeğin üzerine yüklenmiştir.⁴⁵⁸ Erkek, kendisine, karısına ve çocuklarına bakmak zorundadır.⁴⁵⁹ Onların yeme, içme, giyinme, tedavi, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlarını da gidermek zorundadır. Bunun yanında anne ve babasını geçindirmek de erkeğin vazifesidir. Hatta fakir olan diğer akrabaların geçimi de erkeğin üzerindedir.⁴⁶⁰ Fakat kadının böyle bir sorumluluğu yoktur. Kadının nafakasını, babasının evinde olduğu müddetçe babası veya kardeşi, evlenince kocası,

⁴⁵⁵ Mevdudi, Ebu'l-Âlâ; **Tefhimu'l-Kur'an**, (çev.: Ahmed Asrar), Bengisu Yay., İstanbul, 1997, s.1/345; Şimşek, Sait; **Günümüz Tefsir Problemleri**, Esra Yay., Konya, 1995, s. 232-233; Soysaldı, Mehmet; **Kur'an'ı Anlama Metodolojisi**, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001, 1. Baskı, s. 173.

⁴⁵⁶ Mustafa Sabri, Şeyhulislam; **Meseleler Hakkında Cevaplar**, (sad.: Osman Nuri Gürsoy), Sebil Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 107; Derveze, Muhammed İzzet; **et-Tefsiru'l-Hadis**, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 2000, 2. Baskı, s. 8/42.

⁴⁵⁷ Karadavi, Yusuf; **el-İctihat fi's-Şeriatu'l-İslamiyye**, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1989, 2. Baskı, s. 170; Azizi, Muhammed Ramiz Abdulfettah; **el-Miras ve'l-Vasiyye**, Daru'l-Furkan, Amman, 2003, s. 11; Şenkiti, Muhammedü'l-Emin b. Muhammed; **Edvau'l-Beyan**, Emir Ahmed b. Abdulaziz Vakfı, Riyad, 1983, s. 1/370.

⁴⁵⁸ Nevevi, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **Şerhu Sahih-i Müslim**, Daru'l-Fikr, Yy., 1983, s. 11/53; Elmalılı, Muhammed Hamdi (Yazır); **Hak Dini Kur'an Dili**, Yenda Yay., İstanbul, 1997, s. 2/509; Öğüt, Salim; **Kur'an-ı Kerim'de Mahalli Hükümler Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme**, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Mehîr Vakfı, Konya, 2006, Sayı 8, s. 32; Harbi, Sa'd b. Şari' b. Avz; **el-Ahkamulleti Tuhafu fiha'l-Mer'etu er-Recule**, Daru'l-Müslim, Riyad, 1995, 1. Baskı, s. 444.

⁴⁵⁹ Alim, Yusuf Hamid; **el-Makasidu'l-Amme li's-Şeriatu'l-İslamiyye**, ed-Daru'l-Alemiyye li'l-Kitabi'l-İslami, Riyad, 1994, 2. Baskı, s. 445.

⁴⁶⁰ Sibai, Mustafa-Sabuni, Abdurrahman; **el-Ahvalu's-Şahsiyye fi'l-Ehliyye ve'l-Vasiyye ve't-Terekat**, Matbaatu Camiati Dimaşk, 1970, 3. Baskı, s. 528; Nasif Fatıma Ömer; **Hukuku'l-Mer'e ve Vacibatuha fi Davi'l-Kitab ve's-Sünne**, Matbaatu'l-Medeni, Kahire, 1995, 2. Baskı, s. 210.

boşanır veya kocası ölürse iddeti doluncaya kadar kocası, iddet bittikten sonra yine babası, babası yoksa sırayla diğer akrabaları karşılar.⁴⁶¹

c. Erkek, düğün masrafı ve evlenme sırasında kararlaştırılan ve mehir adı verilen bir miktar mal veya parayı kadına vermek zorundadır. Kadının ise erkeğe karşı böyle bir yükümlülüğü söz konusu değildir.⁴⁶²

d. Kadının mehir olarak aldığıyla miras olarak aldığı birbirine ilave edilip mali hiçbir yükümlülüğünün de bulunmadığı göz önünde bulundurulduğunda ekonomik açıdan kadının daha avantajlı durumda olduğu görülür.⁴⁶³

e. Erkeklerin askerlik ve harp hizmetleri diyet ödemesine katılma (akile) gibi mali yükümlülükleri vardır. Bu durum kadınlar için söz konusu değildir.⁴⁶⁴

f. Kadın ve erkek yaratılış itibarıyla eşit değildir. Farklı özellik ve meziyetlerde yaratılmışlardır.⁴⁶⁵ Ve böyle olmasının pek çok hikmetleri vardır. Bünyelerinin farklı olması, hukuki statülerinin az da olsa, farklı düzenlenmesi gereğini haklı gösterir. Fakat kadın ve erkeğin haklar ve vecibeler bakımından farklı olması mutlaka kadının aleyhine eşitlik prensibinin bozulduğu anlamına gelmez. Bir başka deyişle, kadın bazı hususlarda az hakka sahiptir. Zira buna karşılık önemli mükellefiyetlerden de muaf tutulmuştur. Tam bir eşitlik istenmesi halinde kadınların da mecburi askerlik yapmaları, maden işçisi, inşaat işçisi, ziraat işçisi, gece bekçisi ve gece işçisi gibi zor ve ancak erkeklerin dayanabileceği hizmetlerde de istihdam edilmeleri gerekecekti.⁴⁶⁶ Kadının bu şekilde erkek kardeşine nazaran az pay alması adalet prensibine uygun bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

g. Kadının herhangi bir mali yükümlülüğü bulunmadığı için, aldığı miras malı ile sahip olduğu servetini ticaret yoluyla artırma ve malını değerlendirme durumu da söz konusu olmaktadır. Fakat aynı durum erkek için söz konusu değildir.

⁴⁶¹ Sibai-Sabuni, 528; Ferice, Muhammed; **Hukuku'l-Mer'eti'l-Müslime fi'l-Kur'an ve's-Sünne**, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1996, 1. Baskı, s. 61.

⁴⁶² Sibai, Mustafa; **El-Mer'etu Beyne'l-Fıkhi ve'l-Kanun**, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1984, 6. Baskı, s. 34; Yavuz, Yunus Vehbi; **Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü**, Bayrak Yay., İstanbul, 1999, 1. Baskı, s. 124.

⁴⁶³ Şimşek, 233.

⁴⁶⁴ Armağan, Servet; **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler**, DİB. Yay., Ankara, 2004, 5. Baskı, s. 75.

⁴⁶⁵ Elmalılı, 2/509; Armağan, 77.

⁴⁶⁶ Armağan, 77-78.

Çünkü aldığı mirasın hepsini, belki de daha fazlasını yükümlü tutulduğu konulara harcamak zorunda kalabilir. Bu durumda kız ile erkeğin aynı mirası almaları adalet dengesinin değişmesi demek olur.

h. Yine şu hususu da belirtmemiz gerekir: Kadının mirasta erkeğin yarısını alması her durumda geçerli değildir. Kadınlar ve erkekler aynı derecede bulunmaları halinde erkekler mirasta, kadınlardan üstün tutulur.⁴⁶⁷ Yoksa her zaman erkeğin kadından daha fazla miras alması söz konusu değildir.

Mesela; ana bir kardeşlerin mirasında, baba ile ananın altıda bir hisse aldıkları durumlarda, dede ile ninenin altıda bir hisse aldıkları durumlarda kadın ile erkeğin eşit hisse aldığı görülmektedir.⁴⁶⁸

Miras hisselerindeki farklılık gerçekliğe uygun bir zorunluluktur.⁴⁶⁹ Mirasta kadına, erkeğin yarısı kadar miras verilmesinin erkeği kadından üstün tutma düşüncesi ile hiçbir alakası yoktur. Bu erkeğin yüklendiği külfet ile nimetin dengelenmesi, mala daha fazla ihtiyacı olanın gözetilmesi ve toplumda adaletin sağlanması gayesine yönelik bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksa Kur'an'da bir çok ayette kadınlara ve erkeklere birlikte hitap edilmiştir. Mesela; “Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. (Dedi ki:) Erkek olsun kadın olsun-ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım.”⁴⁷⁰

“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız ve mükafatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.”⁴⁷¹

“Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan

⁴⁶⁷ Dihlevi, 2/370-371.

⁴⁶⁸ Örnekler için bkz. Sultan, Selahuddin; **Mirasu'l-Mer'e ve Kadiyyetu'l-Musavat**, Daru Nehdat-i Mısır, Kahire 1999, 1. Baskı, s. 22-31.

⁴⁶⁹ Carullah, Musa; **Hatun**, (Hazırlayan: Mehmet Görmez), Kitabiyat Yay., Ankara, 1999, 1. Baskı, s. 97.

⁴⁷⁰ Ali İmran Suresi, 3/195.

⁴⁷¹ Nahl Suresi, 16/97.

erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.”⁴⁷²

“Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileri (dostları ve yardımcıları)dır. Bunlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azizdir, hikmet sahibidir.”⁴⁷³

1. Ayrıca üstlenilen sorumluluklar ve nimetler dengesine göre olaya baktığımızda, ailede akrabalık bağlarının güçleneceğini ve kardeşler arasında kıskançlık ve kin duygularının azalacağını görmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in eşi Ümmü Seleme, “Ey Allah'ın elçisi! Erkekler savaşıyor, biz savaşıyoruz, biz mirasta onların aldığının yarısını alıyoruz” diyerek bu konuda açıklama istemişti.⁴⁷⁴ Bunun üzerine Yüce Allah, “Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lutfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir”⁴⁷⁵ ayetini indirdi.

Burada Allah Teala'nın arzu edilmesini veya göz dikilmesini yasakladığı şeyler arasında öncelikle şunlar gelmektedir: Zenginlerin serveti, vârislerin farklı hisseleri, yetimlerin malları, kadınların farklı miras almaları, mehirleri, her bir cinse Allah tarafından verilen fitrî/tabii özellikler...⁴⁷⁶

F. OĞUL KIZI

Ölenin oğlunun veya oğlunun oğlunun... kızı da belirli pay alan vârislerdendir. Buna “ibniyye veya bintu'l-İbn” de denilir. Bu, ölen ile arasına kadın girmeyen yakın veya uzak kız torundur. Ölenin oğlunun kızının kızı veya oğlunun kızının oğlunun kızı gibi araya kadın girerse, kız torun zevi'l-erhâmdan olur.⁴⁷⁷

⁴⁷² Ahzab Suresi, 33/35.

⁴⁷³ Tevbe Suresi, 9/71.

⁴⁷⁴ Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an 5 (5/237); Vahidi, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi; **Esbabu'n-Nuzul**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 83.

⁴⁷⁵ Nisa Suresi, 4/32.

⁴⁷⁶ Karaman, Hayrettin-Mustafa Çağrırcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D.İ.B. Yay., Ankara, 2006, 2. Baskı, s. 2/55.

⁴⁷⁷ Berki, Ali Himmet, 56.

Çünkü kızın kızı ölüye nisbetle oğlun kızından daha uzaktır. Oğlun kızı kendi neslinin devamıdır. Kızın kızı ise başka bir neslin devamıdır. Bu sebeple kızın çocukları zevi'l-erhâm içinde vâris, olurlar.⁴⁷⁸

Oğul kızı, ölenin birinci derecede furûu olmadığı durumlarda kız evlat yerine kaimdir. Fakat ölenin oğluna ve kızına karşı zayıf bir mirasçısıdır.⁴⁷⁹

Oğul kızının mirasta altı hali vardır:

1. Ölenin oğlunun veya kızının bulunmaması halinde oğul kızı, ölenin kızı gibi muamele görür. Bu hususta icma vardır.⁴⁸⁰ Dolayısıyla ölenin oğlu veya kızı bulunmayıp diğer vârislerle birlikte bir tane oğul kızı bulunursa, oğul kızı mirasın yarısını (1/2 hisse) alır.⁴⁸¹ Zira Kur'an'da “eğer kız evlat tek ise mirasın yarısı onundur”⁴⁸² buyurulmuştur. Örnek olarak:

1	1
Nısf (1/2)	K —
Oğlun	Amca 2
Kızı	ab

Burada ölenin kızı veya oğlu bulunmadığından ve oğul kızı kız evlat kabul edildiğinden kendisine mirastan yarım (1/2) hisse verilmiş, kalan miras ise asabe olarak amcaya verilmiştir. Çünkü burada ölenin nesebinden en yakını olarak oğul kızı vardır. Şayet burada oğul kızının yerine oğul veya oğlun oğlu olsaydı mirasın tamamını alacaktı. Bu durumda tek oğul kızının hakkı ikili birli esasının gereği olarak malın yarısını almak olacaktır.⁴⁸³ Geriye kalan miras ise, ölünün nesebinde onun yerini dolduracak, ailesini koruyacak ve geride bıraktığı yakınlarının nafakasını karşılayacak birisi (amcası) bulunduğu için asabe olarak ona verilmiştir.

2. Ölenin kızı bulunmayıp da diğer vârislerle birlikte, iki veya daha fazla oğul kızı bulunursa terikenin üçte iki (2/3)'sini aralarında paylaşırlar. Bu hüküm kız evlatlar bulunmadığı takdirde oğul kızlarının kız evlat muamelesi görmesinin bir

⁴⁷⁸ Karaman, 1/449 (4 numaralı dipnot).

⁴⁷⁹ Aktan, 114.

⁴⁸⁰ İbnü'l-Münzir, 68; İbni Rüsd, 721; İbni Kudame, 6/169; Aktan, 115.

⁴⁸¹ Berki, Ali Himmet, 56; Aktan, 115.

⁴⁸² Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁸³ Dihlevi, 2/373.

sonucudur.⁴⁸⁴ Zira Kur'an'da “ölenin çocukları ikiden fazla kadın iseler, ölenin bıraktığının üçte ikisi onlarındır”⁴⁸⁵ buyurulmuştur.

Örnek olarak;

4 Sülûsan (2/3)		1 Südüs (1/6)+K—	1
Oğlun	Oğlun	Baba	6
Kızı	Kızı	2	
2	2		

Burada oğul kızları birden fazla oldukları için ölenin kızlarında olduğu gibi üçte iki (2/3) hisse almışlardır. Baba ise kendi farz hissesi ile birlikte asabe olarak mirasın kalanını almıştır.

Bu durumda oğul kızlarının, birden fazla kızlarda olduğu gibi mirasın üçte ikisini aldıklarını görmekteyiz. Geriye kalan üçte bir ise asabeye bırakılmıştır. Zira miras hisselerindeki paylar ölüye olan yakınlığa göre belirlenmiştir.⁴⁸⁶ Oğul kızları da kızlar bulunmadığından kızların yerini tutarak ölüye yardımcıdırlar. Aynı şekilde asebe de yardımcıdır. Bu durumda biri diğerini düşüremez. Ancak ölenin nesli, baba, kardeş, dede ve amca gibi asabelere üstün tutularak iki veya daha fazla oğul kızına üçte iki, asabeye de kalan üçte bir verilir.⁴⁸⁷

3. Ölenin bir kızıyla beraber, bir veya daha çok oğlunun kızı (ibniyye) bulunursa bunlar altıda bir (1/6) alırlar. Ölenin bir kızı (sülbiyye) yarı (1/2) hisse alacağına göre birden fazla kızların hissesi olan üçte iki (2/3)'yi tamamlamak üzere oğul kızlarına altıda bir (1/6) hisse verilmiştir.⁴⁸⁸ Zira Kur'an'da “ölenin çocukları ikiden fazla kadın iseler, ölenin bıraktığının üçte ikisi onlarındır”⁴⁸⁹ buyurulmuştur.

Ayrıca Abdullah b. Mus'ud'dan gelen rivayete göre Hz. Peygamber (sav), bir kız, bir oğul kızı ve bir kızkardeşten oluşan mirasçıların payları ile ilgili olarak

⁴⁸⁴ Kaffal eş-Şaşı, 405; Cürcani, 63; Aktan, 115.

⁴⁸⁵ Nisa Suresi, 4/11.

⁴⁸⁶ Şatibi, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed; *el-Muvafakat fi Usûli's-Şeria*, (Çev: Mehmet Erdoğan), İz Yay., İstanbul, 2003, 3. Baskı, s. 2/307.

⁴⁸⁷ Ölenin birden fazla kızları konusunda bkz. Dihlevi, 2/373.

⁴⁸⁸ İbni Kayyım, 1/372; Cürcani, 63; Berki, Ali Himmet, 56; Aktan, 115.

⁴⁸⁹ Nisa Suresi, 4/11.

hüküm verirken kıza yarı (1/2), oğul kızına altıda bir (1/6) hisse ayırmış, kalanı da kız kardeşe vermiştir.⁴⁹⁰ Bir kızla birlikte mirasçı olan oğul kızlarına altıda bir (1/6) hisse verileceği hususunda icma vardır.⁴⁹¹

Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir ki, ölenin kızı olmaz da, yakın veya uzak oğlunun kızları bulunursa, bunlardan ölüye en yakın olanı, mirasta kızın yerini alır. Daha aşağı derecede bulunanlar ise oğul kızı gibi muamele görür.⁴⁹²

Fakat ölenin bir kızıyla birlikte bulunan oğul kızlarıyla aynı derecede (hizasında) veya daha aşağı derecede oğlun oğlu varsa bunlar asabe olarak kalanı ikili-birli paylaşırlar.⁴⁹³

Oğul kızlarının üçüncü hali ile ilgili örnek:

3	1	2	
Nısf (1/2)	Südüs (1/6)	K	—
Kızı	Oğlun Kızı	Erkek kardeş ab	6

Bu örnekte ölenin kızı bir tane olduğu için yarı (1/2) hisse almış, oğul kızı ise altıda bir (1/6) hisse almıştır. Kalanı da ana baba bir erkek kardeş asabe olarak almıştır.

Burada ölenin bir tane kızı ile beraber bulunduğu için oğul kızına altıda bir (1/6) hisse verilmiştir. Çünkü ölenin kızının derece bakımından daha yüksek, fazilet bakımından da daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Bu sebeple ölenin kızına mirasın yarısı verilmiştir. Zira onun hakkı bir tane olması hasebiyle mirasın yarısıdır. Oğul kızı da mirastan mahrum bırakılamaz. Şayet o da tek başına olsaydı mirasın yarısını alacaktı. Ölenin kızı ise birden fazla kızların hissesi olan üçte iki (2/3)'yi zaten tek başına alamıyordu. Dolayısıyla aralarındaki derece farkını göz önünde bulundurarak, kızların mirasını üçte iki (2/3)'ye tamamlamak üzere oğul kızına altıda bir (1/6) hisse

⁴⁹⁰ Buhari, Ferâiz 8 (8/6): Ebu Davud, Ferâiz 4 (3/312-314); Tirmizi, Ferâiz 4 (4/415); İbni Mace, Ferâiz 2 (2/909).

⁴⁹¹ İbnü'l-Münzir, 68.

⁴⁹² Berki, Ali Himmet, 59.

⁴⁹³ Berki, Ali Himmet, 57; Zühayli, 10/372.

vermek, kızların mirasındaki hikmete daha uygun ve daha güzel bir durum olarak görülmektedir.⁴⁹⁴

4. Ölenin oğlunun kızı (ibniyye), ölenin iki veya daha çok kızları ile birlikte bulunursa mirasçı olamaz.⁴⁹⁵ Oğul kızının, ölenin birden fazla kızları ile bulunduklarında mirasçı olamayacağı hususunda icma vardır.⁴⁹⁶ Örnek olarak;

1	4		2	
Südüs (1/6)	Sülûsan (2/3)	Sakıt	K——	
Ana	Kız 2	Oğul Kızı	Amca ab	6

Burada ölenin kızları birden fazla oldukları için oğul kızı miras alamamıştır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz üzere kızların mirası olan üçte iki (2/3)'yi tamamlamak için oğul kızına altıda bir (1/6) miras verilmişti. Ölenin kızları da payları olan üçte iki (2/3)'yi tam olarak aldıklarından dolayı oğul kızına verilecek hisse kalmamıştır. Zira kızların alacakları en fazla pay üçte iki (2/3)'dir.⁴⁹⁷

Fakat burada oğul kızı ile birlikte kendi kardeşi veya daha aşağı derecede oğlun oğlu... olacak olsaydı ölenin kızlarından kalan mirası asabe olarak ikili birli paylaşacaklardı. Çünkü bu durumda oğul kızı, oğlun oğlunun (kendi kardeşinin) asabeliğini güçlendirmiş olacağından ona ortak olarak kalan mirası ikili-birli paylaşırlar. Böylece oğul kızı ölenin kızlarına dahil olarak (kızlar sınıfından) değil, kendi kardeşinin mirasına dahil olarak, asabe yoluyla mirasçı olur. Bu durum oğul kızının mirasçılığındaki hikmetlerdendir.⁴⁹⁸

5. Oğul kızları, derecede eşit (yani kendi kardeşleri) veya daha aşağıda ölenin oğlunun oğlu veya oğlunun oğlunun... oğlu ile birlikte bulunurlarsa asabe olurlar ve terikeyi ikili-birli paylaşırlar.⁴⁹⁹ Oğul kızı, oğlun oğlu ile asabe olduğu

⁴⁹⁴ Kaffal eş-Şaşı, 403-404; Sayis, Muhammed Ali-Subki, Abdullatif; **Tefsir-u Ayati'l-Ahkam**, Dar-u İbni Kesir, Beyrut, 1994, s. 2/387.

⁴⁹⁵ İbni Rüsd, 722; Cürcani, 63; Berki, Ali Himmet, 57.

⁴⁹⁶ İbnü'l-Münzir, 68; İbni Rüsd, 722.

⁴⁹⁷ Kaffal eş-Şaşı, 404; Cürcani, 63.

⁴⁹⁸ Kaffal eş-Şaşı, 404.

⁴⁹⁹ Berki, Ali Himmet, 57.

takdirde artık mirastan belli bir pay alamayacak (ashab-ı ferâizden sayılmayacak), terikeden kalan miktarı oğlun oğlu ile paylaşacaktır.⁵⁰⁰ Örnek olarak:

1 Nısf (1/2)	K _____		Sakıt	
Kız 3	Oğlun Oğlu 2	Oğlun Kızı 1	Oğlun Oğlunun Kızı	2 3 6

Burada oğul kızı, oğlun oğlu ile birlikte bulunduğu için asabe olmuş ve oğlun oğlu iki hisse, oğlun kızı da bir hisse olmak üzere, kalan miras aralarında paylaşılmıştır. Çünkü oğul kızı ve kardeşi aynı derecededir. Şayet oğlun oğlu tek başına olsaydı asabe olarak kalan mirasın hepsini olacaktı. Oğul kızının mirastan mahrum bırakılması ise kardeşleri ile aynı derecede bulunan kızların mirasçı olmalarındaki hikmete uygun düşmeyeceğinden oğul kızı, oğlun oğlu ile birlikte mirasçı kılınmıştır. Ancak bu paylaşma eşit olmamış oğul kızına bir oğlun oğluna ise iki hisse verilmiştir.⁵⁰¹

6. Oğul kızları, ölenin oğlu ile ve derecede ölene yakın erkek evlat ile birlikte bulunurlarsa mirasçı olamazlar.⁵⁰² Yani oğul, oğul kızını mirasçılıktan düşürür. Aynı şekilde ölene yakınlığı daha fazla olan oğlun oğlu da, ölene kendisi kadar yakın olmayan oğlun oğlunun kızını mirasçılıktan düşürecek. Hatta oğul sadece oğul kızını değil oğlun oğlunu da hacbeder (mirastan düşürür). Oğlun oğlu da aynı şekilde oğlun oğlunun oğlunu mirasçılıktan düşürür. Ölene daha yakın olan evlatların, uzakta olan evlatları mirasçılıktan düşüreceği konusunda icma vardır.⁵⁰³ Örnek olarak:

1 Rubu (1/4)	3 K _____	Sakıt
Koca	Oğul	Oğlun 4 kızı

⁵⁰⁰ Aktan, 117.

⁵⁰¹ Kaffal eş-Şaşı, 404.

⁵⁰² Berki, Ali Himmet, 57.

⁵⁰³ Şirbini, 3/14; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevaris, 120; Aktan, 117.

Burada oğul kızı, oğul ile birlikte bulunduğu için mirasçı olamamış, kalan mirasın hepsini ölenin oğlu almıştır.

Yukarıda da açıklandığı üzere İslam miras hukukuna göre mirasçıların ölene yakınlıkları aynı cihetten olursa daha yakın olan uzakta olanı mirasçılıktan düşürür. Çünkü miras, yardımlaşmayı teşvik için meşru kılınmıştır. Her biri için yakınlık ve yardımlaşma vardır. Anne ismi altında girenler için rıfk ve şefkat, oğul ismi altında girenler için ölünün yerine geçme, asabe tabiri altında girenler için aileyi savunma manası bulunur. Bu durumda gaye olan maslahatın gerçekleşmesi, bunu gerçekleştirmekle sorumlu olanın, terki halinde kınanacak kimsenin belirlenmesine, ölüye vâris olmak suretiyle de diğerlerinden ayrılmasına bağlıdır.⁵⁰⁴

Ancak burada şu hususu belirtmemiz gerekir ki, ölenin oğluyla birlikte mirasçı olamayan oğlun oğlu veya oğlun kızı (yani dede veya nine yetimi) kendilerine yetecek ölçüde babalarından miras almış iseler amcalarıyla beraber oldukları takdirde dedelerinin veya ninelerinin mirasından pay alamamaları makul karşılanabilir. Fakat babaları daha önce vefat etmiş olan torunların kendilerine babalarından intikal eden bir şey bulunmaması ve fakir olmaları halinde dedelerine veya ninelerine mirasçı olamamalarının ortaya çıkardığı problemi çözmek için dedeleri tarafından kendilerine bir miktar vasiyette bulunabileceği ileri sürülmüştür. Zâhiriye mezhebine göre babalarının daha önce ölmüş olması sebebiyle miras alamayan yetim çocuklara, dedelerin hayatta iken vasiyette bulunmaları vaciptir. Dedelerin veya ninelerin yetim torunlarına vacip olarak vasiyet etmeleri görüşü bazı İslam ülkelerinde tasvip görmüş ve uygulanmaya konulmuştur.⁵⁰⁵

G. ANA-BABA BİR KIZ KARDEŞLER

Ana-baba bir kız kardeş (şakika, uht lehuma, uht li ebeveyn) de belirli pay alan vârislerdendir.⁵⁰⁶

Ana-baba kız kardeşler, ölene olan yakınlıkları, hizmet, yardımlaşma ve şefkat manalarını kendilerinde bulundurmaları sebebiyle kardeşlerine mirasçı kılınmışlardır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁴ Dihlevi, 2/371-372.

⁵⁰⁵ Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevaris, 244; Aktan, 117.

⁵⁰⁶ Berki, Ali Himmet, 60.

Ana-baba bir kardeşlerin mirasçılığı ile ilgili olarak Kur'an'da “senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayan (kelâle) kimsenin hakkında hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir”⁵⁰⁸ buyurulmuştur. Bu ayette “kelâle” ifadesi yer almaktadır. Kelâle, babası ve çocuğu olmayan kimseye veya ölenin kardeşlerine verilen addır.⁵⁰⁹ Bu ayette sözü edilen kelâlenin ana-baba bir kardeşleri ifade ettiği, Nisa Suresi 12. ayetinde zikredilen “kelâle” teriminin ise ana bir kardeşleri ifade ettiği hususunda icma vardır.⁵¹⁰

Ana-baba, bir kız kardeşler mirasta beş halde bulunurlar:

1. Ana-baba bir kız kardeş bir tane olursa terikenin yarısı (1/2)'nı alır.⁵¹¹ Zira Kur'an'da “eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur”⁵¹² buyurulmuştur. Örnek olarak:

1 Rubu (1/4)	2 Nısf (1/2)	1 K ———	
Karı	Kız kardeş ab	Amca ab	4

Bu örnekte ana-baba bir kız kardeş tek başına mirasçı olduğu için kardeşinin mirasının yarısını almış, kalan mirası ise amca almıştır.

Burada ana-baba bir kız kardeşe kızın mirasında olduğu gibi mirasın yarısı verilmiştir. Çünkü ölenin kızları ve oğulları bulunmadığı zaman kardeşleri onların menzilesinde sayılmışlardır. Oğullar ve kızlardan sonra ölüye en yakın olanlar ana-

⁵⁰⁷ Dihlevi, 2/370.

⁵⁰⁸ Nisa Suresi, 4/176.

⁵⁰⁹ İsfahani, 719-720; Razi, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Faris b. Zekeriya; **Hilyetül-Fukaha**, (tah: Muhammed Hasan), Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 2000, 1. Baskı, s. 105; Konevi, Şeyh Kasım; **Enisu'l-Fukaha**, (tah.: Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi), Müessesetu'l-Kutubi's-Sekafiyye, Beyrut, 1987, 2. Baskı, s. 303.

⁵¹⁰ İbnü'l-Münzir, 69-70; İbni Rüşd, 724; Aktan, 126; Oral, 78.

⁵¹¹ Cürçani, 68; Sibtu'l-Mardini, İrsadu'l-Fariz ila Keşfi'l-Gavamiz, 61, Berki, Ali Himmet, 60.

⁵¹² Nisa Suresi, 4/176.

baba bir kardeşleridir. Erkek kardeş, oğul gibi kabul edilir. Kız kardeş ise kız gibi kabul edilir.⁵¹³

Ana-baba bir kız kardeş, yakınlığı itibariyle ölenin kızında olduğu gibi kardeşine yardımcı olma, hizmet etme ve acıma gibi özellikleri kendisinde bulundurulur.⁵¹⁴ İşte ana-baba bir kız kardeşe kızda bulunan bu özellikleri taşıması sebebiyle kardeşinin mirasının yarısı verilmiştir.

2. Ana-baba bir kız kardeşler iki veya daha fazla olurlarsa terikenin üçte iki (2/3)'sini aralarında paylaşırlar.⁵¹⁵ Zira Kur'an'da "kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır"⁵¹⁶ buyurulmuştur. Örnek olarak:

3 Rubu (1/4)	8 Sülûsan (2/3)	1 K——
Karı	Kız kardeş ab	Kız kardeş ab
		Amca ab
		12

Bu örnekte ana-baba bir kız kardeşler birden fazla oldukları için mirasın üçte ikisi (2/3)'ni almışlar, kalanı da amca almıştır.

Burada da ölenin birden fazla kızlarının mirasında olduğu gibi ana-baba bir kız kardeşlere mirasın üçte iki (2/3)'si verilmiştir. Çünkü ölene daha yakın olan kızlar bulunmadığından ana-baba bir kız kardeşler, kızların yerine konularak kendilerine üçte iki (2/3) miras verilir.

Ayrıca birden fazla kızların ve ana-baba bir kız kardeşlerin en fazla alacağı miras üçte iki (2/3) olduğundan kalan miras, ölenin yerine geçme, yardımcı olma⁵¹⁷ ve geride kalan yakınların nafakalarını karşılama gibi özellikleri kendisinde bulundurması sebebiyle amcaya verilmiştir.

3. Ana-baba bir erkek kardeşle birlikte bulunurlarsa asabe olurlar. Bu durumda, meselede başka mirasçı yoksa terikenin tamamını, başka mirasçılar varsa onlar paylarını aldıktan sonra kalan miktarı ana-baba bir erkek kardeş iki hisse, ana-

⁵¹³ Kaffal eş-Şaşi, 406.

⁵¹⁴ Kaffal eş-Şaşi, 399; Dihlevi, 2/370, 376.

⁵¹⁵ Cürçani, 68; Sibtu'l-Mardini, İrşadu'l-Fariz ila Keşfi'l-Gavamiz, 62; Berki, Ali Himmet, 61.

⁵¹⁶ Nisa Suresi, 4/176.

⁵¹⁷ Dihlevi, 2/373, 376.

baba bir kız kardeş bir hisse almak üzere aralarında paylaşırlar.⁵¹⁸ Zira Kur'an'da “eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır”⁵¹⁹ buyurulmuştur. Örnek olarak:

1	3	
Rubu (1/4)	K	—————
Karı	Erkek Kardeş	Kız Kardeş
1	ab	ab
	2	1
		4

Bu örnekte ana-baba bir kız kardeşler erkek kardeşleri ile birlikte bulundukları için kalan mirası asabe olarak ikili-birli paylaşmışlardır.

Burada ana-baba bir erkek kardeşe iki, kız kardeşe ise bir hisse verilmiştir. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

Yüce Allah genel maslahat için kullanılan malları ihtiyaç ve zaruretlere göre dağıtmıştır. Oğulların, kızların, erkek ve kız kardeşlerin miraslarını da ihtiyaca göre dağıtmıştır. Bunlar içinde kadınlara bir pay, erkeklere iki pay vermiştir. Çünkü çoğunlukla erkeklerin iki ihtiyacı olur; biri kendisinin, diğeri de zevcesinin ihtiyacıdır. Kadının ise çoğunlukla bir ihtiyacı olur. Çünkü genellikle kadının ihtiyaçları başkası tarafından temin edilir. Erkek ise başkalarının ihtiyaçlarını temin eder.⁵²⁰

Yine ailenin korunması, düşmana karşı savunulması, tazminat ödenmesi erkeklerin işidir.⁵²¹ Ve erkekler bunların dışında bir çok harcama ve sorumluluklarla yükümlüdürler. Bu durum bir bedel ödenmeden elde edilecek mirasta erkeklerin kadınlara nisbetle daha çok hak sahibi olmalarını gerektirir. Kadınlar ise öyle değildir. Onların erkekler gibi sorumlulukları yoktur. Onların geçimleri kocaları veya babaları ya da oğulları veya kardeşleri üzerindedir. Kendileri dahil kimseye bakmakla yükümlü değildir.⁵²²

⁵¹⁸ Berki, Ali Himmet, 61.

⁵¹⁹ Nisa Suresi, 4/176.

⁵²⁰ İbni Abdisselam, İzzüddin; **Kavaidu'l-Ahkam fi Mesalihi'l-Enâm**, (Çev.: Süleyman Kaya-Soner Duman), İz Yay., İstanbul, 2006, s. 638-639.

⁵²¹ Nevevi, 11/53; Askalani, 11/14; Dihlevi, 2/371.

⁵²² Dihlevi, 2/371; Berrac, 38; Düreyyan, 1/74.

Ayrıca erkekler, ticari tecrübe, bilgi birikimi, güç ve sabır gibi sahip oldukları imkan ve konumları itibarıyla servetin doğru ve yerinde kullanılması, artırılması ve yaygınlaştırılması konularında kadınlardan daha yatkın olduklarından serveti koruma, daha iyi idare etme, aile ve toplumun ondan daha fazla faydalanmaları amaçlanarak erkeğe iki kadın hissesi verilmiştir.⁵²³ Zira servetin ümmetin bütün fertleri arasında yaygınlaştırılmasını sağlamak ve tek elde toplanır olması veya belirli kimseler arasında el değiştirir olması halinden çıkarılmasını temin etmek hukukun bir gayesidir.⁵²⁴

4. Ölenin kızı veya oğlunun kızı veya oğlunun oğlunun... kızı ile birlikte bulunurlarsa ana-baba bir kız kardeşler asabe olup kızlar hisselerini aldıktan sonra mirastan kalanı alırlar.⁵²⁵ Bu hüküm sünnetle sabit olmuştur. Zira Abdullah b. Mesud'dan gelen rivayete göre Hz. Peygamber (sav) kız, oğul kızı ve kız kardeşten ibaret olan mirasçıların payları hakkında hüküm verirken kıza yarım hisse (1/2), oğul kızına altıda bir (1/6) hisse, kız kardeşe de kalanı ayırmıştır.⁵²⁶ Örnek olarak:

1	2	1	
Rubu (1/4)	Nısıf (1/2)	K ———	
Koca	Kız	Kız kardeş	4
		ab	

Bu örnekte ölenin kızı yarım (1/2) hisse almış, kalanı da asabe olarak ana-baba bir kız kardeş almıştır.

Burada ana-baba bir kız kardeş ölenin kızıyla birlikte bulunduğu için asabe olmuş ve kendisine mirasın kalanı verilmiştir. Ölenin kızının mirası da kız kardeşin mirasından fazla olmuştur. Çünkü ölenin kızı onun bir parçasıdır. Ölene daha yakındır. Yardımlaşma ve şefkat gösterme manasını⁵²⁷ tam olarak kendisinde barındırır. Ölenin ana-baba bir kız kardeşi de yardımlaşma ve şefkat manasını kendisinde bulundurur. Ancak ölenin kızı ölenin bir parçası olması ve kendisinden

⁵²³ Razi, 9/511-512; Tabatabai, Muhammed Hüseyin; **el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an** Müessesetu Matbuati İsmailiyyan, Kum, 1974, 3. Baskı, s. 4/215; Lahim, 69-71; Tunca, 87.

⁵²⁴ İbni Aşur, Muhammed Tahir; **Makasidu's-Şeriatu'l-İslamiyye**, (Çev.: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan), İklim Yay., İstanbul, 1988, s. 275.

⁵²⁵ Cürcani, 69-70; Berki, Ali Himmet, 61.

⁵²⁶ Buhari, Ferâiz 8 (8/6); Ebu Davud, Ferâiz 4 (3/312-314); Tirmizi, Ferâiz 4 (4/415); İbni Mace, Ferâiz 2 (2/909).

⁵²⁷ Dihlevi, 2/370.

daha yakın mirasçı olmayışı sebebiyle mirasta ana-baba bir kız kardeşten üstün tutulmuş ve kendisine mirasın yarısı verilmiştir. Ana-baba bir kız kardeşe kalan mirasın verilmesinde ise ölene olan fedâkarlık ve yakınlık göz önünde bulundurulmuştur. Dolayısıyla ana-baba bir kız kardeş de kardeşinin mirasından mahrum bırakılmamıştır.

5. Ana-baba bir kız kardeşler, ölenin oğlu, oğlunun oğlu..., babası ve dedesi (yani ölenin erkek usûl ve furûu) ile birlikte bulunurlarsa mirasçı olamazlar.⁵²⁸

Ana-baba bir kız kardeşlerin ölenin oğlu, oğlunun oğlu... ve babası ile birlikte mirasçı olmamasında ittifak vardır. Zira Kur'an'da "senden fetva isterler. Deki: Allah, babası ve çocuğu olmayan (kelâle) kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor"⁵²⁹ buyurulmuştur. Ancak ana-baba bir kardeşlerin dede ile birlikte mirasçı olmaması Ebu Hanife'ye göredir. Hanefi mezhebinde fetvaya esas olan (müfta bih) görüş de budur. Hanefi mezhebine göre dede (babasının babası) baba hükmündedir. Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve diğer mezheplere göre ise ana-baba bir kız kardeş dede ile birlikte mirasçı olur.⁵³⁰

Ana-baba bir kız kardeşin beşinci haline örnek:

1	3		
Rubu (1/4)	K ———	Sakıt	
Koca	Oğul	Kız kardeş	4
		ab	

Bu örnekte ana-baba bir kız kardeş ölenin oğlu ile birlikte bulunduğu için mirasçı olamamış, kalan mirasın hepsini ölenin oğlu almıştır.

Burada ölenin oğlunun (veya baba veya dedenin) bulunması ana-baba bir kız kardeşin mirasçı olmasını engellemiştir. Çünkü oğul ölenin bir parçasıdır ve ölene daha yakındır.⁵³¹ Oğulun hizmet ve yardımlaşma ile babasının ve anasının yerini doldurması tabîî bir durumdur ve dünya nizamı bunun üzerine kuruludur. Babalar ölür ve oğullar onların yerini doldurur. İnsanların beklentileri ve umdukları

⁵²⁸ Bilmen, 5/265; Berki, Ali Himmet, 61.

⁵²⁹ Nisa Suresi, 4/176.

⁵³⁰ Şafîî, Muhammed b. İdris; **er-Risale**, (Çev.: Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan), TDV., Yay., Ankara, 1996, s. 317-318; İbni Rüşd, 724, 726; Zeylai, 6/237; Cürcani, 58; Bilmen, 5/265.

⁵³¹ Hakim et-Tirmizi, 223.

da budur. Evlat ve torun sahibi olmayı da bunun için isterler.⁵³² Ölenin kardeşi de ölene yakındır. Ona yardımcı olma, hizmet ve şefkat gösterme gibi özellikleri de kendisinde barındırır. Fakat o ölenin bir parçası değil onun babasının bir parçasıdır. Dolayısıyla bu özellikleri taşıması, ölenin oğlunda olduğu kadar kuvvetli değildir. Bu sebeple ölenin oğlu ana-baba bir kız kardeşe üstün tutulup onu mirasçılıktan düşürmüştür.

Baba da kardeşleri hacbeder (mirasçılıktan düşürür) ve onların payını alır. Çünkü baba tek başına onların nafakasını üstlenmiş, onları evlendirmiş ve gerekli bütün ihtiyaçlarını karşılamıştır.⁵³³ Babanın ölene kendisinden daha yakın kimse (ölenin oğlu) bulunmadığı için ölenin kardeşlerini mirasçılıktan düşürüp asabe olarak malın kalanını almasının, onun evlatlarına karşı vermiş olduğu emek ve fedâkarlıkların bir karşılığı olduğunu söyleyebiliriz.

H. BABA BİR KIZ KARDEŞLER

Ana-baba bir kız kardeş bulunmadığı zaman baba bir kız kardeş (uhtlieb) onun yerine geçer. Baba bir kız kardeşin ana-baba bir kız kardeşe karşı durumu oğul kızının kıza karşı olan durumuna benzer. Ana-baba bir kardeş bulunmadığında baba bir kardeşin onun gibi muamele göreceği hakkında icma vardır.⁵³⁴

Baba bir kız kardeş mirasta yedi halde bulunur.

1. Ana-baba bir kız kardeş olmayıp baba bir kız kardeş bir tane ise terikenin yarısı (1/2)'nı alır.⁵³⁵ Yani ölenin kızı, oğlu, oğul çocukları, baba veya dedesi (babasının babası), ölenin ana-baba bir erkek veya kız kardeşi bulunmaz ve baba bir kız kardeş bir tane ise terikenin yarısını alır. Zira Kur'an'da "eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun (öz veya baba bir olan) bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur"⁵³⁶ buyurulmuştur. Örnek olarak:

⁵³² Dihlevi, 2/369.

⁵³³ Süheylî, 56.

⁵³⁴ Malik, Malik b. Enes; **el-Muvatta**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, s. 2/509; İbnü'l-Münzir, 70; İbni Rüşd, 725; İbni, Kudame, 6/174.

⁵³⁵ Cürçani, 70; Berki, Ali Himmet, 62; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve't-Mevâris, 127.

⁵³⁶ Nisa Suresi, 4/176.

1 Rubu (1/4)	2 Nısıf (1/2)	1 K——	
Karı	Kız kardeş b	Amca	4

Bu örnekte baba bir kız kardeş, ölenin çocukları, babası veya dedesi (babasının babası) ve ölenin öz kardeşleri bulunmadığından ve kendisi de tek mirasçı olduğundan yarım (1/2) hisse almıştır. Kalanı ise asabe olarak öz amca almıştır.

Burada baba bir kız kardeş, ana-baba bir (öz) kız kardeşin yerine geçtiğinden aynı onun gibi mirasçı olmuştur. Zira daha önce kızların, oğul kızlarının ve ana-baba bir kız kardeşlerin mirasında da belirttiğimiz gibi kızlar sınıfından vâris olanlar bir tane ise mirasın yarısını alır. Çünkü bir tane kızın yerine bir tane erkek (oğul veya kardeş) olsaydı mirasın tamamını alacaktı. Bu durumda tek kızın hakkı ikili-birli esasının gereği olarak erkeğin alacağı mirasın yarısını almak olacaktır.

2. Ana-baba bir kız kardeşler olmayıp, baba bir kız kardeşler iki veya daha çok olurlarsa terikenin üçte iki (2/3)'sini aralarında paylaşırlar.⁵³⁷ Zira Kur'an'a "kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır",⁵³⁸ buyurulmuştur. Örnek olarak:

3 Rubu (1/4)	Sülûsan (2/3)		1 K——	
Karı 3	Kız kardeş b 4	Kız kardeş b 4	Amca ab 1	12

Bu örnekte ölenin çocukları (kız ve erkek), babası ve öz kızkardeşi bulunmadığından ve baba bir kız kardeşler de birden fazla olduğu için üçte iki (2/3) hisseyi aralarında paylaşmışlardır.

Burada birden fazla olan baba bir kız kardeşler, ana-baba bir (öz) kız kardeşlerin yerine geçtiğinden aynı onların mirasçı olduğu şekilde mirasçı olmuşlardır. Zira birden fazla kızların (kızlar, oğul kızları, ana-baba bir kız kardeşler, baba bir kız kardeşler) en fazla alacağı miras üçte iki (2/3) dir. Geriye kalan üçte bir miras ise asabeye bırakılmıştır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi ölenin kızları ölene yardımcılardır ve ölene en yakın olan mirasçılardandır. Ölenin kızları

⁵³⁷ Berki, Ali Himmet, 62.

⁵³⁸ Nisa Suresi, 4/176.

bulunmadığı zaman onlara en çok benzeyenler de kız kardeşlerdir. Dolayısıyla bunlar da kızlarda olduğu gibi yardımlaşma, hizmet ve şefkat gibi özellikleri kendilerinde barındırırlar. Aynı şekilde asabe de ölene yardımcıdır. Bu durumda birinin diğerini mirasçılıktan düşürmesi söz konusu değildir. Fakat ölene en yakın olanlar, daha uzakta olanlara üstün tutulurlar.⁵³⁹

3. Ölenin bir tane ana-baba bir kız kardeşi olursa, baba bir kız kardeşler, altıda bir (1/6) alırlar. Yani ölenin kızı, oğlu, oğul çocukları, babası veya dedesi (babasının babası) ve ana-baba bir (öz) erkek kardeşi bulunmazsa ve sadece bir tane ana-baba bir kız kardeşi varsa, baba bir kız kardeşler birden fazla iseler altıda bir (1/6) hisseyi aralarında eşit olarak paylaşırlar. Böylece ana-baba bir kız kardeş yarım (1/2) hisse alacak, baba bir kız kardeş ise altıda bir (1/6) hisse alarak kız kardeşler hissesinin azamisi olan üçte iki (2/3) hisseyi tamamlamış olacaklardır. Bu durumda baba bir kız kardeşin öz kız kardeşe göre durumu, oğul kızının ölenin bir kızı ile birlikteki durumuna kıyas edilmiştir.⁵⁴⁰ Örnek olarak:

3	1	2	
Nısıf (1/2)	Südüs (1/6)	K—	
Kız kardeş ab	Kız kardeş b	Amca b	6

Bu örnekte baba bir kız kardeş, ölenin bir tane öz kız kardeşiyle birlikte bulunduğu için öz kız kardeş yarım (1/2) hissesini aldıktan sonra kız kardeşlerin hissesinin azamisi olan üçte iki (2/3)'ye tamamlamak üzere altıda bir (1/6) hisse almıştır. Kalanı ise asabe olarak baba bir amca almıştır.

Burada ölenin bir tane öz kız kardeşinin bulunması baba bir kız kardeşin altıda bir (1/6) hisse almasına sebep olmuştur. Zira bu durumda baba bir kız kardeşin, öz kız kardeşe göre durumu oğul kızının, kıza karşı olan durumu gibidir. O halde burada şunları söyleyebiliriz:

Ölenin ana-baba bir (öz) kız kardeşi yakınlık bakımından ölene daha yakındır. Çünkü o hem baba tarafından hem de ana tarafından yakınlığı kendisinde bulundurur. Baba bir kız kardeşin ise ölene yakınlığı sadece baba tarafındandır. Bu

⁵³⁹ Dihlevi, 2/373, 376.

⁵⁴⁰ Cürcani, 70; İbni Kudame, 6/174-175; Berki, Ali Himmet, 62; Aktan, 136-137.

sebeple bir tane öz kız kardeşe mirasın yarısı verilmiştir. Baba bir kız kardeş de mirastan mahrum bırakılamaz. Çünkü öz kız kardeşten sonra ölene en yakın mirasçı odur. Öz kız kardeş ise birden fazla kız kardeşlerin hissesi olan üçte iki (2/3)'yi zaten tek başına alamıyordu. Dolayısıyla aralarındaki akrabalık kuvvetindeki farklılık göz önünde bulundurularak baba bir kız kardeşe altıda bir (1/6) hisse verilmek suretiyle birden fazla kız kardeşlerin hissesinin azamisi olan üçte iki (2/3) hisse tamamlanmış olur. Bu da kızların ve kız kardeşlerin mirasındaki gâyeye uygun bir durum olarak görülmektedir.

4. Ölenin, birden çok ana-baba bir kız kardeşleri bulunursa, baba bir kız kardeşler mirasçı olamazlar.⁵⁴¹ Yani ölenin kızı, oğlu, oğul çocukları, babası veya dedesi bulunmaz ve ana-baba bir kız kardeşler birden fazla olurlarsa, baba bir kız kardeşler mirasçı olamazlar.

Bu durumda birden fazla olan ana-baba bir kız kardeşler üçte iki (2/3) hisseyi tam olarak almış alacaklarından baba bir kız kardeşler mirasçı olamazlar. Bu konuda icma vardır.⁵⁴² Ancak bu durumda onları asabe kılacak baba bir erkek kardeş bulunursa, onunla asabe olurlar ve belirli pay sahiplerinden kalan mirası erkeğe iki, kadına bir hisse verilmek suretiyle aralarında paylaşırlar.⁵⁴³

Baba bir kız kardeşin dördüncü hali ile ilgili örnek:

3 Sülûsan (2/3)		1 Sakıt	1 K ———	
Kız Kardeş ab	Kız Kardeş ab	Kız Kardeş b	Amca	3

Bu örnekte birden fazla olan ana-baba bir kız kardeşler üçte iki (2/3) hisselerini tam olarak aldıklarından dolayı baba bir kız kardeş mirasçı olamamış, kalan mirası ise asabe olarak amca almıştır.

Burada ana-baba bir kız kardeşlerin iki tane oluşu baba bir kız kardeşlerin mirasçı olmasını engellemiştir. Çünkü birden fazla olan ana-baba bir kız kardeşler, kız kardeşlerin alacakları en fazla pay olan üçte iki (2/3)'yi zaten almışlardır. Dolayısıyla baba bir kız kardeşlere miras kalmamıştır.

⁵⁴¹ Berki, Ali Himmet, 62.

⁵⁴² İbnü'l-Münzir, 70; İbni Rüşd, 725; İbni Kudame, 6/174.

⁵⁴³ Malik, 2/510; İbnü'l Münzir, 70; Serahsi, 29/156; İbni Rüşd, 725; Cürcani, 70.

Ayrıca ana-baba bir kız kardeşler ölene daha yakın olduklarından ölenin kızlarından kalan boşluğu doldurmuşlardır. Asabe olarak da bir erkek (amca) mevcut olduğundan kalan miras ona verilmiştir. Çünkü o asabe olarak ölenin yerini doldurma, onun himayesini üstlenme gibi vasıflara sahiptir. Eğer burada baba bir kız kardeş ile birlikte erkek kardeşi bulunmuş olsaydı, ikili-birli asabe olarak kalan mirası alacaklardı. Bu durumda amca mirasçı olamayacaktı. Bu da gösteriyor ki kız kardeş aynı derecede ve kuvvette erkek kardeşiyle bulunduğu mutlak mirasçı olur. Buna göre şunu söyleyebiliriz. İslam miras hukukunda miras, cinsiyet ayrımına göre değil, ölene alan yakınlık ve ihtiyaç gözetilerek servetin yaygınlaştırılması gâyesine göre tanzim edilmiştir.

5. Ancak bu hallerde baba bir erkek kardeşi ile birlikte bulunurlarsa asabe olurlar. Kalan mirası erkeğe iki, kıza bir hisse olmak üzere aralarında paylaşırlar.⁵⁴⁴ Zira Kur'an'da "eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır"⁵⁴⁵ buyurulmuştur. Örnek olarak;

1	1		
Rubu (1/4)	K	—————	
Karı	Erkek Kardeş	Kız Kardeş	4
	b	b	
	2	1	

Burada baba bir kız kardeş, baba bir erkek kardeşin bulunması sebebiyle farz sahiplerinden kalan hisseyi asabe olarak kendi aralarında ikili-birli paylaşmışlardır.

Daha önce kızlar, oğul kızları ve ana-baba bir (öz) kız kardeşlerin mirasında da belirtildiği gibi İslam miras hukukunda aynı mertebe (derece ve kuvvet)te bulunmaları halinde erkekler, payda kadınlara üstün tutulurlar. Çünkü ailenin korunması, düşmanlara karşı savunulması (askerlik) erkeklerin işidir. Ayrıca erkekler bir çok harcama ile yükümlüdürler.⁵⁴⁶ Kadınların ise mali sorumlulukları yoktur. Evli olduklarında kendileri zengin olsalar bile nafakaları kocalarına aittir. Bekar veya dul

⁵⁴⁴ Cürcani, 70; Zeylai, 6/236; Sibtu'l-Mardini, er-Rahabiyye, 85-86; Berki, Ali Himmet, 62.

⁵⁴⁵ Nisa Suresi, 4/176.

⁵⁴⁶ Dihlevi, 2/371; Cercavi, 2/403; Abade, Muhammed Enis; **et-Teşriu'l-İslami Ehdafuhu ve İtticahatuhu**, El-Meclisu'l-Ala Li's-Şuûni)-İslamiyye, Kahire, 1972, s. 47-48.

iseler nafakaları en yakın erkek akrabalarına aittir.⁵⁴⁷ Yine ailenin geçimi, çocukların nafakası, eğitimi, tedavi giderleri, ihtiyaçlarını karşılaması ve diğer fakir yakınları gözetme gibi daha bir çok sorumluluklar erkeğin üzerindedir.

Bu durumda erkeğe yüklenen sorumluluklar ve erkeğin mala daha fazla olan ihtiyacı göz önünde bulundurularak baba bir erkek kardeşe iki hisse, baba bir kız kardeşe de bir hisse verilmiştir. Zira malın sorumluluk ve ihtiyaca göre dağıtılması adalettir. Sorumlulukları ve ihtiyaçları farklı olduğu halde malın erkek ve kız kardeşler arasında eşit olarak paylaştırılması adalete aykırı bir durum olarak görülmektedir.

Halbuki adalet başka, eşitlik başka mefhumdur. Sosyal adalette eşitlik feda olunur. Mesela maden ocaklarında havasız, güneşsiz çalışan, buna karşılık temiz havada, güneşli ve dilediği gibi su içilebilen tarlada çalışan iki işçiden madende çalışana elbette fazla ücret verilecektir.⁵⁴⁸ Buna benzer misalleri çoğaltmamız mümkündür. O halde herkese hak ettiğini vermek, dağıtım sırasında kişinin katkı ve kabiliyetlerini dikkate almak adaletin içerdiği manalardandır.⁵⁴⁹ Aksi halde adaletten söz etmemiz mümkün değildir.

6. Baba bir kız kardeşler, ölenin kızı veya oğlunun kızı ve oğlunun oğlunun... kızı ile (yani sulbiyye ve bintiyye ile) asabe olurlar. Baba bir kız kardeşlerin bu durum öz kız kardeşlere kıyas edilmiştir.⁵⁵⁰

Ancak burada şu hususu belirtmemiz gerekir: Baba bir kız kardeşin, baba bir erkek kardeş ile asabe olması ile ölenin kızı veya oğlunun kızı (sulbiyye ve bintiyye) ile asabe olması arasında fark vardır: Baba bir kız kardeşin baba bir erkek kardeşle asabe olması için, mirasta hak sahibi olması gerekmez. Ana-baba bir (öz) kız kardeşle sâkıt olması halinde de asabe olarak hisse alabilir. Fakat ölenin kızı veya oğlunun kızı ile asabe olabilmesi için herhangi bir sebeple sâkıt olmamak şarttır.⁵⁵¹

Baba bir kız kardeşin altıncı hali ile ilgili örnek:

⁵⁴⁷ Husarı, Ahmed; **et-Terikat ve'l-Vesaya**, Daru'l-Cil, Beyrut, 1992, s. 297.

⁵⁴⁸ Berki, Şakir; *İslam Hukuku Miras Sistemi*, s. 7 (18 numaralı dipnot).

⁵⁴⁹ Erdoğan, 11.

⁵⁵⁰ Cürcani, 71; Berki, Ali Himmet, 62; Aktan, 137.

⁵⁵¹ Berki, Ali Himmet, 63 (İrfan Yücel'in 17 numaralı dipnottaki izahı).

1 Südüs (1/6)	1 Nısf (1/2)	2 K———	Sakıt	
Ana	Kız	Kız Kardeş b	Amca ab	6

Bu örnekte baba bir kız kardeş ölenin kızıyla birlikte bulunduğu için asabe (asabe meal-gayr) olmuş ve kalanı almıştır. Baba bir kız kardeş asabe olunca asabelik sırasında baba bir kız kardeşten sonra yer alan öz amca sakıt olmuştur.⁵⁵² Çünkü asabelik vasfına sahip mirasçıların bir arada bulunması halinde cihet bakımından ölene daha yakın olan uzakta olanı sakıt eder.⁵⁵³

Burada baba bir kız kardeşin ölenin kızı (veya oğlunun kızı) ile birlikte bulunması, onun asabelik sıfatıyla mirasçı olmasına sebep olmuştur. Burada baba bir kız kardeş, ana-baba bir (öz) kız kardeşin konumundadır. Çünkü öz kız kardeş de, baba bir kız kardeş de ölenin babasına nisbet edilmektedirler. Fakat ölenin kızı ölene daha yakındır. Bu sebeple mirasta diğer vârislerden üstün tutulmuş ve kendisine mirasın yarısı verilmiştir. Ölenin baba bir kız kardeşi de ölene baba tarafından nisbet edilmesi, ölenin şerefini taşıma, yardımcı olma ve fedakarlık gösterme gibi özellikleri kendisinde bulundurması ve kardeşler sınıfından ölene kendisinden daha yakın bir mirasçı bulunmaması sebebiyle asabe olmuş ve mirasın kalanını almıştır.

7. Baba bir kız kardeşler, ölenin oğlu, oğlunun oğlu..., babası ve (Ebu Hanife'ye göre) dedesi ve ana-baba bir erkek kardeşiyle sakıt oldukları gibi, ölenin kızı veya oğlunun ve oğlunun oğlunun... kızı ile asabe olan ana-baba bir (öz) kız kardeşle de sakıt olurlar.⁵⁵⁴ Asabe (asabe meal-gayr) olan öz kız kardeşler sadece baba bir kız kardeşi değil baba bir erkek kardeşi de mirasçılıktan düşürür.⁵⁵⁵

Sakıt	Terikmin tamamını alır.
Kız kardeş b	Oğul

⁵⁵² Aktan, 141.

⁵⁵³ Ali Haydar Efendi, 70.

⁵⁵⁴ Cürçani, 71; İbni Kudame, 6/166; Bilmen, 5/267; Berki, Ali Himmet, 62-63.

⁵⁵⁵ Aktan, 138.

Bu örnekte ölenin oğlu bulunduğu için baba bir kız kardeş mirasçı olamamıştır. Şayet burada ölenin oğlu yerine oğlunun oğlu, babası veya dedesi ya da ana-baba bir erkek kardeşi olsaydı baba bir kız kardeş yine mirasçı olamayacaktı.

Burada ölene kendisinden daha yakın birisi bulunması sebebiyle baba bir kız kardeş mirasçı olamamıştır. Zira insanların birbirlerine mirasçı olmaları şu üç manaya bağlıdır.

a. Şerefinde, mevkiinde ve bu manada olan diğer şeylerde ölenin yerine geçmek. Çünkü insan arkasından yerini dolduracak birini bırakmak için bütün gayretini ortaya koyar.

b. Hizmet ve yardımlaşma,

c. Her iki manayı da içeren akrabalık

Miras konusunda itibara alınmaya en layık olanı üçüncü manadır. Bunun en kamil manada bulunduğu kişiler, oğul, oğlun oğlu, baba ve dededir.⁵⁵⁶ Daha sonra ana-baba bir erkek kardeş gelir. Baba bir kız kardeş de hizmet ve yardımlaşma manalarını kendisinde bulundurur. Ancak bu özellik diğerlerinde daha güçlüdür. Dolayısıyla ölene yakınlığı daha fazla olan uzak olana tercih edilir.

Baba bir kız kardeşlerin yedinci hali (sakıt olması) ile ilgili başka bir örnek:

1	1		
Nısıf (1/2)	K ———		
Kız	Kız Kardeş ab	Kız Kardeş b	2

Bu örnekte de kız yarım (1/2) hissesini aldıktan sonra ana-baba bir kız kardeş asabe olarak kalanı almış ve baba bir kız kardeş sakıt olmuştur.

Burada ana-baba bir kız kardeşin ölenin kızı ile asabe olması baba bir kız kardeşi mirasçılıktan düşürmüştür. Çünkü ölenin ana-baba bir kız kardeşi (ve ana-baba bir erkek kardeşi), ölene hem baba, hem de ana tarafından nisbet edilir. Ölene

⁵⁵⁶ Dihlevi, 2/369.

olan yakınlıkları iki taraflı ve daha kuvvetlidir. Dolayısıyla bu durumda yakınlığı daha kuvvetli olan diğerine (zayıf olana) tercih edilmiştir.⁵⁵⁷

I. ANA BİR KARDEŞLER

Ana bir kardeşler (benü'l-ahyaf, evlad-ı ümm) de belirli pay sahibi olan mirasçılardan olup mirası Nisa Suresinin 12. ayetinde şöyle belirtmiştir: “Eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer.”

Ayette zikri geçen kelâleye mirasçı olacaklarından söz edilen kardeşlerin ana bir kardeşler olduğunda icma vardır.⁵⁵⁸

İslam miras hukuku terikeyi tek elde toplamayı değil de dağıtmayı gaye edindiğinden miras ana-baba bir kız ve erkek kardeşler, baba bir kız ve erkek kardeşler ve ana bir kız ve erkek kardeşler arasında dağıtılmıştır. Bütün asırlarda insanların bildiği gibi öz kardeşler rahm (akrabalık) açısından daha yakın ve daha sağlam bağla birbirlerine bağlı olmalarıyla birlikte, anneden olan kardeşler, öz kardeşler olduğu halde mirasçı olurlar. Öz kardeşler, öleni destekleyen ve onun yardımcıları olmalarına rağmen, terikenin bir tek kişinin elinde toplanmaması için ana bir kardeşler de mirastan pay alırlar.⁵⁵⁹

Ana bir kardeşlere mirasın verilmesi yalnızca malın dağıtılması ve tek elde toplanmaması için değildir. Bu, aynı zamanda anneliği yüceltmek, anne ilişkisinin gücünü ilan etmek ve yine annelik bağının, babalığın inşa etmiş olduğu bağ gücünden az olmadığını ve çocukları neseb kuvvetiyle bağladığını ilan etmektir.⁵⁶⁰

Ana bir kardeşlerin mirasçı olmaları aynı zamanda annenin de arzulayacağı bir şeydir. Çünkü anne kendisi için istediğini evladı için de ister. Aynı annenin

⁵⁵⁷ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed; **Şifau'l-Ğalil**, (tah.: Hamid el-Kubeysi), Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1971, s. 120-121.

⁵⁵⁸ İbnü'l-Münzir, 69; İbni Rüşd, 724; İbni Kudame, 6/167.

⁵⁵⁹ Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 208.

⁵⁶⁰ Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 208.

rahminde gelişip büyüdükları halde öz kardeşlerin faydalanacağı mirastan onların mahrum olması annayı üzen bir durum olur.⁵⁶¹

Ayrıca ana bir kardeşlerin mirasçı kılınmaları, öz kardeş ve babadan olan kardeşlerin birbirlerine destek olup işbirliği yaptıkları gibi onların bu ilişkinin kuvvetini hissetmelerine, birbirlerini desteklemelerine ve işbirliği yapmalarına sebep olur. Bu, aynı zamanda çocukların annelerinin kocalarından kaçmamalarını, utanç ve benzeri hislere kapılarak ondan rahatsız olmamalarını ve bu evlilikten ötürü onlara akraba olmakla yakınları, velileri ve destekleyenlerinin artacağını bilmelerini sağlar.⁵⁶² Bu da, ailede akrabalık bağlarının güçlenmesine ve toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasına katkıda bulunur.

Ana bir kardeşler annenin mevcut olmasıyla mirasçı olurlarken, öz kardeşler ve baba bir kardeşler babanın olması halinde mirasçı olamazlar. Ana bir kardeşlerin annenin mevcut olmasına rağmen mirasçı olmalarının sebebi ise; şayet onlar annenin mevcut olması durumunda miras almazlarsa, diğer durumda ancak az miktarda mirastan hak kazanırlar ve öz kardeşler de buna ortak olurlar. Çünkü Allah, ana bir kardeşleri derece yönünden babadan olan çocukların mertebesine koymuştur. Baba, kendi çocuklarını mirastan mahrum bıraktığına göre annenin çocuklarını da mirastan mahrum bırakır. Anne de öz kardeşleri mirastan mahrum bırakmadığına göre aynı şekilde anadan olan kardeşleri de mirastan mahrum bırakamaz.⁵⁶³

Anne mevcut olduğu halde ana bir kardeşlere miras verilmesinde anneliğin bolca olan şefkat gölgesinden onların da istifade etmesi amaçlanmıştır.⁵⁶⁴ Bu ise vefa ve iyiliğin bir göstergesidir.

Buraya kadar anlattıklarımızdan yola çıkarak ana bir kardeşlerin mirasçı olmaları ile ilgili şunu söyleyebiliriz: Toplumda servetin yaygınlaştırılması, annelik bağının güçlendirilmesi, anadan olan akrabaların ihmal edilmemesi, İslam toplumunun yardımlaşma ve dayanışma içerisinde güçlü olması amaçlanarak ana bir kardeşlere de mirastan pay verilmiştir.

⁵⁶¹ Süheyli, 61.

⁵⁶² Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 208.

⁵⁶³ Ebu Zehra, İslam'da Toplum Düzeni, 208-209.

⁵⁶⁴ Ömeri, 274.

Ana bir (erkek ve kız) kardeşler mirasta üç halde bulunurlar:

1. Ana bir erkek veya kız kardeş bir tane ise altıda bir (1/6) alır.⁵⁶⁵ Zira Kur'an'da "eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer"⁵⁶⁶ buyurulmuştur. Örnek olarak:

3 Nısıf	1 Südüs (1/6)	2 K ———	
Koca	Kız Kardeş a	Erkek Kardeş ab	6

Bu örnekte ana bir kardeş bir tane olduğundan ve kendisini mirasçılıktan düşürecek kimse bulunmadığından altıda bir (1/6) hissesini almış, kalanı ise asabe olarak ana-baba bir erkek kardeş almıştır.

Burada ana bir kardeşe bir tane olması sebebiyle altıda bir (1/6) miras verilmiştir. Çünkü ana bir kardeşlerin ölene olan bağılıkları sadece ana tarafından. Bu sebeple onların mirasında kendilerini ölene bağlayan annelerinin hali dikkate alınmıştır. Yani ana bir kardeşler ananın yerine geçerek onun alacağı mirasın aynısını almışlardır. Ananın alacağı mirasın en azı altıda bir (1/6) olduğuna göre, bir tane olan ana bir kardeşe de altıda bir (1/6) miras verilmiştir.⁵⁶⁷

2. Ana bir kardeşler birden fazla iseler terikenin üçte bir (1/3)'ini, kız-erkek ayırt edilmeksizin eşit olarak paylaşırlar.⁵⁶⁸ Zira Kur'an'da "birden fazla iseler kız ve erkek üçte birde ortaktırlar"⁵⁶⁹ buyurulmuştur. Ana bir kardeşlerin birden fazla olduklarında mirası kadın-erkek eşit olarak paylaşacakları hususunda icma vardır.⁵⁷⁰ Örnek olarak:

3 Rubu (1/4)	4 Sülüs (1/3)	5 K ———	
Karı	Erkek Kardeş a	Kız Kardeş a	Erkek Kardeş ab
	2	2	12

⁵⁶⁵ Serahsi, 29/154; Şirazi, 2/27; İbni Rüşt, 724; Cürçani, 59; Zeylai, 6/237; Berki, Ali Himmet, 53.

⁵⁶⁶ Nisa Suresi, 4/12.

⁵⁶⁷ Kaffal eş-Şaşi, 406; Serahsi, 29/154; Meraği, 4/201.

⁵⁶⁸ Serahsi, 29/154; Cürçani, 60; Sibtu'l-Mardini, er-Rahabiyye, 62-63.

⁵⁶⁹ Nisa Suresi, 4/12.

⁵⁷⁰ İbni Rüşt, 724; İbni Kudame, 6/167.

Bu örnekte ana bir kardeşler birden fazla oldukları için üçte bir (1/3) miras almışlar, kız ve erkek eşit olarak paylaşmışlar, kalanı ise asabe olarak ana-baba bir erkek kardeş almıştır.

Burada ana bir erkek ve kız kardeşler birden fazla olmaları sebebiyle üçte bir (1/3) miras almışlar ve aldıkları bu mirası erkek ve kadın eşit olarak paylaşmışlardır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi ana bir kardeşlerin ölene olan bağılılıkları sadece ana tarafından. Bu sebeple onların mirasçı olmalarında annelerinin haline itibar edilmiştir. Yani onlar ananın makamına geçerek onun alacağı mirasın aynısını almışlardır. Ananın alacağı en fazla hisse üçte bir (1/3) olduğuna göre, birden fazla olan ana bir kardeşlere de üçte bir (1/3) hisse verilmiştir.⁵⁷¹

Ana bir erkek ve kız kardeşlerin mirası eşit olarak paylaşmaları konusunda ise şunu söyleyebiliriz:

Ana bir erkek ve kız kardeşlerin ölene olan bağılılıkları sadece ana tarafından.⁵⁷² Ayrıca ana bir kardeşler ölenin ailesinden ve kabilesinden değildir. Başka bir aileye mensuptur. Bu sebeple ölenin ailesinin ve kabilesinin savunulmasına katılmaları da söz konusu değildir.⁵⁷³ Zira ölenin annesinin birden fazla kişiyle evlenmiş olması sebebiyle anneden olan her çocuğun babası farklıdır. Bunlar farklı kabilelere nisbet edilirler. Aralarındaki birleştirici tek nokta anadır.⁵⁷⁴ Ana bir kardeşlerin farklı kabilelere mensup olmaları sebebiyle erkekleri için kız kardeşlerine karşı yardımlaşma ve destek çıkma yönünden fazla fedakarlıkları olmamıştır.⁵⁷⁵ Bu itibarla erkeklerin kızlara karşı bir üstünlüğü yoktur. Dolayısıyla ana bir erkek kardeşlere kız kardeşlerinin iki katı miras verilmez.⁵⁷⁶ Ana bir kardeşlere verilen bu miras sanki bir nevi sıla-i rahim, iyilikte bulunma ve sadaka babındandır. Bu durum

⁵⁷¹ Kaffal eş-Şaşı, 406; Sarahsi 29/154; Elmalı, 2/514-515.

⁵⁷² Şirazi, 2/27; İbni Kayyım, 1/363; Alusi, Şihabuddin Mahmud el-Bağdadi; **Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesânî**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1987, s. 4/231; Kanuci, Ebu't-Tayyib Seyyid Muhammed Sıddık; **Fethu'l-Beyan fi Makasidi'l-Kur'an**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1992, s. 3/46.

⁵⁷³ Dihlevi, 2/371; İbni Receb, 1/294.

⁵⁷⁴ Müfti, Muhammed Hayri; **İlmu'l-Feraiz ve'l-Mevâris**, Dimaşk, 1983, s. 13; Ömeri, 273.

⁵⁷⁵ İbni Receb, 1/294.

⁵⁷⁶ Dihlevi, 2/371.

şuna benzer: Şayet bir kimse bir ev halkına yardımda bulunmayı vasiyet etse o ev halkının hepsi kadın ve erkek eşit olarak ona ortak olurlar.⁵⁷⁷

3. Ölenin babası, dedesi (babasının babası), oğlu, kızı veya oğlunun oğlunun... oğlu veya kızı bulunursa, ana bir kardeşler mirasçı olamazlar. Kelâle terimin ifade ettiği manadan çıkarılan bu hüküm üzerinde “icma” vardır.⁵⁷⁸ Örnek olarak:

1			3	
Rubu (1/4)	Sakıt	K	—————	
Koca	Kız Kardeş	Oğul	Kız	4
1	a	2	1	

Bu örnekte ana bir kardeş, ölenin oğlu ve kızı ile birlikte bulunduğu için mirasçı olamamış, kalan mirası ölenin oğlu ve kızı asabe olarak ikili-birli paylaşmışlardır.

Burada ana bir kardeşlerin mirasçı olmamasının sebebi, ölene kendilerinden daha yakın olan mirasçıların bulunmasıdır. Çünkü onlar ölene daha yakındırlar. Ana bir kardeşlerin ise akrabalığı daha uzaktır. Dolayısıyla ölene daha yakın olan mirasçı varken uzak olanın mirasçılıktan düşmesi icab eder.

Ana bir kardeşlerin yukarıda zikredilen her üç haldeki mirasçılığı konusunda ittifak vardır. Ancak ölenin öz kardeşleriyle bulunduklarında nasıl mirasçı olacaklarında ihtilaf edilmiştir.⁵⁷⁹ Mesela bir kadın ölse, geriye kocası, anası, iki tane ana bir erkek kardeşi, bir öz erkek kardeşi ve bir öz kız kardeşi kalsa; koca malın yarısını (1/2), ana altıda bir (1/6)’ini, ana bir kardeşler de üçte bir (1/3)’ini alarak aralarında eşit şekilde paylaşırlar. Mal artmadığı için asabe durumunda olan öz kardeşler mirastan bir şey alamamışlardır. Bu mesele, Hz. Ömer’in halifeliği zamanında zuhur etmiş ve Hz. Ömer önce yukarıda anlatılan şekilde hüküm vermiştir. Ancak ana-baba bir kardeşler, Hz. Ömer’in bu hükmüne itiraz etmişler. Bunlar şöyle bir itiraz getirmişler; Farz edelim ki babamız denizde bir taştır veya babamız bir merkeptir. Annemiz bir değil mi? Bunun üzerine Hz. Ömer, kız erkek

⁵⁷⁷ Süheylî, 61.

⁵⁷⁸ İbnü’l-Münzir, 70; İbni Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed; **el-İstizkar**, (tah.: Abdulmuti Emin Kalaci), Dar-u Kuteybe, Dimaşk, 1993, 1. Baskı, s. 5/413; İbni Rüşd, 724; Aktan, 146.

⁵⁷⁹ İbn Rüşd, 724-725.

ayrımı yapmadan hepsini, üçte biri aralarında paylaştırmalarını emretti. Hz. Ömer'in bu görüşüne Zeyd b. Sabit ve Hz. Osman'ın muvafakat ettiği zikredilmektedir. Bu meseleye kardeşlerin hepsi eşit katıldığı için “müşerreke” denmiştir. Ayrıca “haceriyye” ve “himariyye” meselesi de denilmiştir. İmam Malik ve Şafî bu görüşü almışlardır. Ana-baba bir kardeşleri asabe olarak değil de ana bir kardeş sıfatıyla mirasçı kılınmışlardır. Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel ise ana-baba bir kardeşleri mirasçı yapmamışlardır.⁵⁸⁰

J. DEDE

Ashâb-ı ferâizden olan dede, (babanın babası, babanın babasının... babası gibi) ölen ile arasına kadın girmeyen dededir. Buna “sahih dede” denir. Ölenin anasının babası gibi araya kadın girmişse buna “fasid dede” denir. Bu ashab-ı ferâizden değil, zevi'l-erhâmdandır.⁵⁸¹ Zira kişi babasına, babası da dedesine nisbet edilir. Dolayısıyla araya kadın girince kişi ile dedesi arasında nisbet kesilmiş olur. Bu bakımdan babanın yerine kaim olarak asabe olacak dedenin araya kadın girmeyen sahîh dede olması gerekir.⁵⁸²

Babanın dedeyi hacbetmesinde, dedenin baba olmadığı zaman babanın yerine farz ve tasib (asabelik) hissesini almasında ve ana bir kardeşleri hacbetmesinde (mirasçılıktan düşürmesinde) icma vardır.⁵⁸³

Dede mirasta dört halde bulunur:

1. Ölenin oğlu veya oğlunun oğlu... ile beraber bulunduğu zaman altıda bir (1/6) hisse alır.⁵⁸⁴ Örnek olarak:

1	5
Südüs (1/6)	K —————
Dede	Oğul
(Babanın Babası)	6

⁵⁸⁰ Serahsi, 29/154-155; Tahavi, 4/460-461; İbni Kayyım, 1/356-357; Razi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer; **El-Mahsul fi Usûli'l-Fıkh**, (tah.: Cabir Feyyaz Alvani), Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1992, 2. Baskı, s. 5/58; Ebu Zehra, Muhammed; **İmam Malik**, (Çev.: Osman Keskiöğlu) Hilal Yay., Ankara, 1984, s. 225; Aktan, 148; Zühaylî, 10/369.

⁵⁸¹ Cürçani, 58; Berki, Ali Himmet, 51; Zühaylî, 10/359; Aktan, 150; Oral, 52.

⁵⁸² İbni Abidin, 10/422; Aktan, 150.

⁵⁸³ İbni Rüşd, 724, 726.

⁵⁸⁴ Ali Haydar Efendi, 43; Bilmen, 5/244; Oral, 53.

Bu örnekte dede, ölenin oğlu ile beraber bulunduğu için altıda bir (1/6) miras almıştır. Kalanı ise asabe olarak ölenin oğlu almıştır.

Burada ölenin oğlunun olması dedenin sadece altıda bir (1/6) hisse almasına sebep olmuştur. Nitekim aynı durumda babanın alacağı miras da altıda bir (1/6) dir. Bu durumda farz sahiplerinden geriye kalan ölenin oğlunun olur. Çünkü o ölene en yakın olan erkek mirasçıdır. Ölenin yerine geçme, yardımcı olma gibi durumlarda dededen daha önce gelir. Üstelik ölenin nesli ve genç olması itibariyle de mala olan ihtiyacı daha fazladır. Dedenin ise mala fazla ihtiyacı olmaz. Yine ölenin oğlunun yapması gereken pek çok sorumlulukları da vardır. Serveti kullanma ve toplumun ondan istifadesi açısından da oğul, dededen daha yatkın olur.

Ayrıca dede ölenin oğlundan daha fazla miras aldığı zaman bu mal dedenin kendi çocuklarına kalacak miras malı demek olur. Dede öldüğü zaman (şimdi) ölenin oğlu (torun) dedesine mirasçı olamaz. Dolayısıyla ölenin mirasının çoğu oğlu yerine amcalarına geçmiş olur. Bu da hiç kimsenin arzulayacağı bir durum değildir. Çünkü insan kazandığı malın hepsinin veya çoğunun kendi nesline kalmasını arzular. Fakat dede, baba bulunmadığı zaman kendisine hürmet edilmesi ve iyilik yapılması noktasında babanın yerine kaim olduğundan, babalık hakkının gözetilmesi ve aile büyüklerinin korunması amacıyla torunun mirasından mahrum bırakılmamış ve kendisine altıda bir (1/6) hisse verilmiştir. Dolayısıyla bu paylaştırmada aile ve toplum maslahatının gözetilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

2. Ölenin kızı veya oğlunun kızı yahut oğlunun oğlunun... kızı ile birlikte bulunursa altıda bir (1/6) hisse ve kalanı alır.⁵⁸⁵ Örnek olarak:

4 Sülûsan (2/3)		1 Südüs (1/6)+K—	1
Kız 2	Kız 2	Dede (Babanın Babası)	6
2			

Bu örnekte dede ölenin (iki) kızı ile birlikte bulunduğu için altıda bir (1/6) hisse almıştır. Terikenin kalanını ise asabe olarak almıştır.

⁵⁸⁵ Ali Haydar Efendi, 43; Bilmen, 5/245; Cüburi, 128; Oral, 54.

Burada ölenin kızının bulunması dedenin altıda bir (1/6) hisse olmasına sebep olmuştur. Çünkü ölenin kızı ölenin bir parçasıdır. Ölene yardımcı olma ve şefkat gösterme hususunda en önde gelen vârislerdendir. Ayrıca ölenin erkek evladı bulunmadığı için dede asabe olarak terikenin kalanını almıştır. Çünkü bu durumda ölene en yakın erkek dededir. Dede, babanın yerine geçtiğinden dolayı ölenin yerini doldurma ve geride kalan yakınları koruyup gözetme gibi vasıflara da sahiptir.

3. Ölenin oğlu, oğlunun oğlu... veya kızı, oğlunun kızı, oğlunun oğlunun... kızı bulunmadığı zaman terikenin sadece kalanını alır.⁵⁸⁶ Örnek olarak:

1	1	
Nısıf (1/2)	K—	
Koca	Dede	2
	(Babanın Babası)	

Bu örnekte ölenin erkek veya kız evladı bulunmadığı için dede asabe olarak terikenin kalanını almıştır.

Burada ölenin erkek veya kız furûunun bulunmayışı dedenin asabe sıfatıyla mirasçı olmasına sebep olmuştur. Çünkü bu durumda ölene en yakın olan dededir. Dolayısıyla başka mirasçı yoksa terikenin tamamını, başka hisse sahipleri varsa kalanını almaya en layık olan da odur.

4. Ölenin babası ile birlikte bulunursa mirasçı alamaz.⁵⁸⁷ Örnek olarak:

Malın hepsi bunundur	Sakıt	
Baba	Dede	1
	(Babanın Babası)	

Burada dede ölenin babası ile bulunduğu için mirasçı olamamıştır. Çünkü ölenin babası ölene daha yakındır. Üstelik dedenin ölenle olan bağlantısı baba yoluyla. Halbuki baba ölene vasıtasız bağlıdır. Birinci derecede ölenin üzerinde hak sahibi olan da odur. Çünkü babanın evladı üzerinde hakkı çoktur. Baba nice fedâkarlıklara katlanarak onu büyütmüş, yetiştirmiş ve ihtiyaçlarını karşılamıştır. Dolayısıyla babanın hakkı dededen önce gelir. Zaten bu durumda dedenin mala olan

⁵⁸⁶ Ali Haydar Efendi, 43; Bilmen, 5/245; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 134; Zeydan, 11/285.

⁵⁸⁷ Cürçani, 59; Sibtu'l-Mardini, er-Rahabiyye, 89; Bilmen, 5/246.

ihtiyacı da söz konusu değildir. Çünkü eğer ihtiyacı varsa kendi oğlu (yani ölenin babası veya amcası) karşılar. Ayrıca ölenin geride yakınlarını da gözetecek olan öncelikle babadır.

Yukarıda da zikredildiği üzere dede, baba olmadığı zaman onun yerine geçer. Bu sebeple dedenin mirasının ilk üç hali de babanın mirasının aynısıdır. Ancak dede mirasta şu dört hususta babadan farklıdır:

1. Babanın anası, baba ile mirasçı olmadığı halde dede (babanın babası) ile mirasçı olur.⁵⁸⁸ Çünkü babanın anasının ölene olan bağlantısı baba aracılığıyla değildir. Dede aracılığıyla değildir.

2. Ana, karı veya kocadan biri ve baba ile bulunursa, karı veya koca hissesini aldıktan sonra, kalan mirasın üçte birini (sülüs-i mâyeбка) alır. Baba yerine dede bulunursa, ana mirasın tamamının üçte birini (sülüs-i kül) alır.⁵⁸⁹ Çünkü burada ana dedenin karşısında değildir. Yani her ikisinin ölene olan yakınlığı aynı seviyede değildir. Burada ananın bir derece daha ölene yakın olması sebebiyle dededen fazla miras alması söz konusudur. Halbuki ana ile baba aynı seviyede olduklarından ananın babadan fazla miras almaması için anaya kalanın üçte biri verilmişti. Çünkü İslam miras hukukunda kadın ve erkeğin ölene olan yakınlıkları aynı seviyede olması halinde erkek kadından fazla miras alır.

3. Ana-baba bir (öz) erkek ve kız kardeşler (benü'l-âyan) ve baba bir erkek ve kız kardeşler (benü'l-allat), baba ile mirasçı olamazlar. Bu hususta icma vardır. Fakat Ebu Yusuf, İmam Muhammed, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre öz kardeşler ve baba bir kardeşler dede ile mirasçı olabilirler. Ebu Hanife'ye göre ise mirasçı olamazlar.⁵⁹⁰

4. Köle azad edenin babası, (köle azad edenin) oğlu ile bulunduğunda Ebu Yusuf'a göre velâ hissesinin altıda bir (1/6)'ini alır. Fakat azad edenin dedesi, (azad edenin) oğlu ile bulunursa mirasçı olamaz. Ebu Yusuf'un haricindeki diğer imamlara

⁵⁸⁸ Cürcani, 58; Bilmen, 5/246; Berki Ali Himmet, 52; Zeydan, 11/285; Zühayli, 10/360.

⁵⁸⁹ Cürcani, 58; Hısnî, Takiyyuddin Ebu Bekir b. Muhammed; **Kitabu'l-Kavaid**, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1997, 1. Baskı, s. 3/407; Bilmen, 5/246; Berki, Ali Himmet, 52; Zeydan, 11/285; Zühayli, 10/360.

⁵⁹⁰ İbni Rüşd, 726; İbni Kudame, 6/215; Cürcani, 58; Bilmen, 5/247; Zühayli, 10/360.

göre ise burada baba ile dede arasında fark yoktur, her ikiside velâdan hisse alamazlar.⁵⁹¹

K. NİNE

Mirasçı olan nine, ister ana, ister baba tarafından olsun, ölene nisbetinde araya sahih olmayan (gayr-ı sahih) dede (fasid dede) girmeyen büyük annedir. Ananın anası, ananın anasının... anası ve babasının anası, babanın babasının... anası gibi. Bunlara sahih nine denir. Ananın babasının anası, babanın anasının babasının anası gibi ölene nisbetinde araya sahih olmayan dede giren büyük anneler “fasid nine” olurlar. Sahih olmayan nine (fasid nine) belirli hisse (farz) sahibi olarak değil zevi’l-erhâmdan olarak miras alır.⁵⁹²

Ninenin mirasçı olmasında şu rivayet delil olarak kullanılmıştır. Hz. Ebu Bekir’in hilafeti sırasında bir kadın Hz. Ebu Bekir’e gelerek torunun mirasını istediğinde Hz. Ebu Bekir, kadına “senin için Allah’ın kitabında bir şey yok. Hz. Peygamber (sav)’in sünnetinde de senin için bir şey bilmiyorum” cevabını vermiştir. Hz. Ebu Bekir, meseleyi araştırmış, Mugire b. Şube “ben, Hz. Peygamber (sav)’in nineye altıda bir hisse verdiğiine şahit oldum” demiş, Muhammed b. Mesleme de aynı hadiseye şahit olduğunu söyleyerek bu haberi teyit etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir nineye mirasını vermiştir.⁵⁹³

Anasının anası ile babanın anasının mirasçı olacağı ve bunların tek olduklarında altıda bir (1/6) hisse alacakları, birlikte bulundukları takdirde altıda bir (1/6) hissede ortak olacakları hususunda icma vardır. Yine bütün ninelerin ana ile sâkıt olacağı konusunda da icma vardır.⁵⁹⁴ Ancak ölenin babası varken babasının anasının mirasçı olup olmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Zeyd b. Sâbit’in içtihadını esas alarak Ebu Hanife, Malik, Şafiî ve Davud ez-Zahiri, ölenin babası varken babanın anasını mirastan düşürmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel, Evzai ve

⁵⁹¹ Cürcani, 58; Bilmen, 5/247; Berki, Ali Himmet, 52; Zühgli, 10/360.

⁵⁹² Nevevi, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **Ravzatu’t-Talibin**, (tah.: Adil Ahmed-Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvaz), Dar-u Alemlîl-Kutub, Riyad, 2003, s. 5/11; İbni Teymiyye, Takiyyuddin Ahmed b. Abdulhalim; **Mecmuu’l-Fetava**, (Cem eden: Abdurrahman b. Muhammed) Daru’l-Arabiyye, Beyrut, H. 1398, s. 31/352-353; Berki, Ali Himmet, 68; Aktan, 159; Zühayli, 10/380-381.

⁵⁹³ Ebu Davud, Ferâiz 5 (3/316-317); Tirmizi, Ferâiz 10 (4/419-420); İbni Mace, Ferâiz 4 (2/909-910); Darimi, Ferâiz 19 (755).

⁵⁹⁴ İbnü’l-Münzir, 71; İbni Rüşd, 728; İbni Kudame, 6/206-207.

Sevri'ye göre ise baba ile birlikte babanın anası mirasçı olur. Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Ömer'in içtihadı bu yöndedir.⁵⁹⁵

Ninenin mirasta iki hali vardır:

1. Nineler, ister ana, ister baba tarafından olsunlar eğer bir tane iseler terikeden altıda bir (1/6) hisse alırlar. Birden fazla iseler derecede eşit olmak şartıyla altıda bir (1/6) hisseyi aralarında (eşit olarak) paylaşırlar. Ölene derece itibariyle yakın olanlar uzakta olanları hacbederler, yani mirasçılıktan düşürürler.⁵⁹⁶ Örnek olarak;

1	5	
Südüs (1/6)	K—	
Anasının anası	Erkek Kardeş ab	6

Bu örnekte nine bir tane olduğu için altıda bir (1/6) hisseyi tek başına almış, kalanı ise ölenin öz erkek kardeşi almıştır.

Burada ölenin annesi bulunmadığı için nine mirasçı kılınmıştır. Çünkü o da ana makamındadır. Dolayısıyla ananın sahip olduğu vasıflara nine de sahiptir. Çünkü o da (ölenin anasının anası ise) ölenin anasına veya (ölenin babasının anası ise) ölenin babasına ana olarak bir çok fedakarlıklarda bulunmuştur. Evlatlarının yetişmesi için bir ömür boyu çile çekmiş ve onlara emek vermiştir. O halde ninenin mirasçılığı ile ilgili olarak şunu söyleyebiliriz: Analık makamına hürmet ve aile büyüklerinin korunup gözetilmesi gayesiyle nineye torununun mirasından altıda bir (1/6) hisse verilmiştir.

2. Nineler aşağıdaki durumlarda sâkit olurlar:

a. Nineler, ister ana, ister baba tarafından olsunlar ana ile sakıt olurlar. Çünkü ister ana tarafından, ister baba tarafından olsun, ninenin mirasçı olması annelik vasfını taşıması sebebiyledir. Ayrıca ana tarafından olan ninenin ölene olan bağlantısı ana aracılığıyla. Dolayısıyla anne bulunduğu zaman nineler mirasçı

⁵⁹⁵ Tahavi, 4/468; İbni Rüşd, 729; Cürçani, 81.

⁵⁹⁶ İbnü'l-Münzir, 71; Cürçani, 79-80; Sibtu'l-Mardini, er-Rahabiyye, 71; İbni Kudame, 6/206-207; Berki, Ali Himmet, 68.

olamazlar. Çünkü anne ölene daha yakındır ve gerçek anlamda annedir. Nine ise anne olmadığı zaman annelik makamına geçer.⁵⁹⁷ Örnek olarak:

Sakıt	1 Sülüs (1/3)	2 K —	
Ananın anası (veya babanın ve anası)	Ana	Erkek Kardeş ab	3

Bu örnekte ana bulunduğu için nine mirasçı olamamıştır.

b. Baba tarafından nineler, baba ile ve ölene nisbetinde vasıta olan dede ile sakıt olurlar. Çünkü bunların ölene olan nisbetlerinde baba vasıttadır. Dolayısıyla baba bulunduğu zaman babanın anası mirasçı olamaz.⁵⁹⁸

Fakat annenin annesi, baba ile sakıt olmaz. Aynı şekilde babanın anası, babanın babası ile, babanın babasının anası, babanın babasının babası ile sâkıt olmazlar. Çünkü bunlar ninenin ölene nisbetinde vasıta değildir.⁵⁹⁹ Örnek olarak:

1 Südüs (1/6)	Sâkıt	5 K —	
Ananın anası	Babanın anası	Baba	6

Bu örnekte babanın anasının sâkıt olduğunu (mirasçı olamadığını) görüyoruz. Çünkü onun ölene olan nisbetinde baba vasıttadır. Fakat ananın anası altıda bir (1/6) hissesini almıştır. Çünkü onun ölene olan nisbeti baba aracılığıyla olmayıp anne ile dir.

c. Derece itibariyle uzak olanlar, yakın olanlarla sâkıt olurlar. Yakın olanların mirasçı olup olmaması önemli değildir.⁶⁰⁰ Örnek olarak:

Sâkıt	Sâkıt	Terikenin hepsini alır
Babanın anası	Babanın anasının anası	Baba

⁵⁹⁷ Cürcani, 81; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 144-145; Zeydan, 11/297-298.

⁵⁹⁸ Berki, Ali Himmet, 68; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 145.

⁵⁹⁹ Ali Haydar Efendi, 57; Berki, Ali Himmet, 68.

⁶⁰⁰ Ali Haydar Efendi, 58; Berik, Ali Himmet, 68; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 145.

Burada “babanın anası” mûrise daha yakın olduğu için “ananın anasının anasını” mirastan düşürmüş, kendisi de “baba” ile sâkıt olmuştur.

II. ASABE

Asabe, ashâb-ı ferâizden sonra terike üzerinde hak sahibi olan mirasçılardan ikincisidir. Asabe “asıb” kelimesinin çoğuludur. Ölene nisbetinde araya kadın girmeyen, ölenin erkek akrabasına “asabe” denir.⁶⁰¹ Erkek kadını asabe yapar. Asabe, muayyen pay sahibi almayan, ashâb-ı ferâiz (belirli pay sahipleri) paylarını aldıktan sonra kalanı alan mirasçılardır. Asabeden birisi tek başına mirasçı olması halinde mirasın tamamını alır.⁶⁰²

Asabe olanların mirasçı olması Kur’an ve Sünnet’e dayanmaktadır. Zira Kur’an’da “Allah sizi çocuklarınız hakkında erkeğe kadın payının iki misli miras vermenizi emreder”⁶⁰³ buyurulmuştur. Kur’an’da bazı vârislerin payları belirtildiği halde oğulların, öz ve baba bir erkek kardeşlerin paylarının belirtilmemiş olması bunların muayyen pay sahiplerinden arta kalan mirası alacaklarını, kız kardeşleriyle bulundukları takdirde kalanı ikili-birli paylaşacaklarını göstermektedir. Yine Kur’an’da “eğer ölenin çocuğu yok da ana babası ona vâris olmuş ise anasına üçte bir düşer”⁶⁰⁴ buyurulmuştur. Burada da ananın üçte bir miras alacağı belirtildiği halde babanın ne kadar miras alacağının belirtilmemiş olması, onun asabe olarak mirasçı olacağını ifade etmektedir.⁶⁰⁵

Hz. Peygamber (sav)’de “payları hak sahiplerine (ashâb-ı ferâize) veriniz. Kalan miktar ölene en yakın erkeğe aittir”⁶⁰⁶ buyurmuştur.

Asabeler iki kısma ayrılır:

⁶⁰¹ Cürcani, 89; Sibtu’l-Mardini, er-Rahabiyye, 77; Konevi, 301; Berki, Ali Himmet, 70; Zühayli, 10/385.

⁶⁰² Sibtu’l-Mardini, er-Rahabiyye, 79; Berki, Ali Himmet, 68.

⁶⁰³ Nisa Suresi, 4/11.

⁶⁰⁴ Nisa Suresi, 4/11.

⁶⁰⁵ Aktan, 168.

⁶⁰⁶ Buhari, Ferâiz 4 (8/5); Müslim, Ferâiz 2, 3, 4 (2/1233-1234); Ebu Davud, Ferâiz 7 (3/319); Tirmizi, Ferâiz 8 (4/418); İbni Mace, Ferâiz 10 (2/915); Darimi, Ferâiz 28 (764); Darekutni, 4/70-72; İbni Belean, Alâuddin Ali el-Farisi; **el-ihşan bi Tertibi Sahih-i İbni Hibban**, Daru’t-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1987, 1. Baskı, s. 7/608-609.

A. SEBEBÎ ASABE

Ölene kan bağıyla hısım olmadığı halde azad etme sebebiyle asabe olanlara “asabe-i sebebiyye” denir. Mevlâ’l-ataka yani köle azad eden bir kimse azad ettiği kölenin asabesi sayılır. Azad edilmiş, mûrisin (ölenin) geride asabe olarak mirasçısı yoksa efendi (mutık, mevlal-atâka) onun asabesi olur. Azad eden vefat etmişse erkek asabesi onun yerine geçer. Azad edenin kadın vârisleri asabe olarak kölenin malından bir şey alamazlar. Velâ hakkı kadınlara geçmez. Kadınlar sadece kendilerinin azad ettiği köleye asabe olurlar.⁶⁰⁷

Köle azad etmekten doğan velâ hakkı ile ilgili olarak Hz. Peygamber (sav) “velâ (Mevlalık) azad edene aittir”⁶⁰⁸ buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber (sav), “(azad etmekten doğan) velâ neseb akrabalığı gibi bir akrabalıktır”⁶⁰⁹ buyurmuştur. Zira azad etmekten doğan asabelik (velâ-i ataka) babalık gibidir. Çünkü baba nasıl ki çocuğun varlığına bir sebep ise, efendi (azad eden) de azad edilenin bir nevi yeniden hayata kavuşmasına sebep olmuştur. Zira hürriyet insana mal sahibi olabilme sıfatını kazandırması bakımından insanın hayatı demektir. Kölelik ise insan için helak ve ölümdür. O halde nasıl ki bir çocuk babasına nisbet ediliyorsa azad edilen köle de azad edene nisbet edilir.⁶¹⁰ Dolayısıyla azad edilen kimsenin geride asabe olacak kimsesi yoksa azad eden kimse, onun bıraktığı malın tamamını veya ashâb-ı ferâizden mirasçılar (belirli pay sahipleri) varsa kalanı alır. Çünkü bu azad eden kişiye kölesini hürriyetine kavuşturmakla yapmış olduğu iyilik ve ihsan karşılığında verilmiş olan bir mükâfat kabilindendir.⁶¹¹

B. NESEBÎ ASABE

Baba tarafından hısım olup belirli hisse sahipleri paylarını aldıktan sonra kalanı, yalnız olduklarında ise terikenin tamamını alan kimselerdir.⁶¹²

⁶⁰⁷ İbnü’l-Münzir, 73; Serahsi, 29/176; Cürçani, 92; Şirbini, 3/20-21; Berki, Ali Himmet, 78; Zühayli, 10/386.

⁶⁰⁸ Buhari, Talak 14 (6/171); Müslim, İtk 8 (2/1143); Ebu Davud, İtk 2 (2/245); İbni Mace, İtk 3 (2/843)

⁶⁰⁹ Hakim, 4/379-380; Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenü’l Kubra**, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, Trs., s. 10/292.

⁶¹⁰ Serahsi, 29/176; Zühayli, 10/386; Lahim, 1/65; Bessam, Abdullah b. Abdurrahman; **Tavzihu’l-Ahkam min Buluğî’l-Meram**, Daru’l-Kible li’s-Sekafeti’l-İslamiyye, Cidde, 1992, s. 4/300.

⁶¹¹ Zeydan, 11/326.

⁶¹² Cürçani, 89; Berki, Ali Himmet, 70; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevâris, 157.

Asabeler üç kısımdır:

1. Kendi Başına (Bi Nefsihi) Asabe

Ölene nisbetinde araya kadın girmeyen, erkek hısımlardır. Mesela oğul, oğlun oğlu..., baba, babanın babası..., araya kadın girmeden ölene erkek yoluyla bağlanan erkek hısımlar oldukları için asabe olurlar. Ananın babası ve kızın oğlu ise araya kadın girdiği için asabe olamazlar.⁶¹³ Çünkü baba tarafından olan erkek hısımlar ölenin nesebindendir. Bunlar ölenin ailesini korurlar, diyetini öderler, yardımına koşarlar ve ihtiyaçlarını giderirler. Fakat ana tarafından olan hısımlarda bunun tam olarak görülmesi mümkün değildir. Çünkü onlar başka ailelere nisbet edilirler.⁶¹⁴

Kendi başına (bi nefsihi) asabe olanlar dört sınıftır:

1. Ölenin cüzü: Oğlu, oğlunun oğlu, oğlunun oğlunun... oğlu gibi oğulluk (bünüvvet) cihetinden asabe olanlardır.

2. Ölenin aslı: Baba, babasının babası, babasının babasının... babası gibi babalık (übüvvet) cihetinden asabe olanlardır.

3. Ölenin babasının cüzü: Ölenin öz veya baba bir erkek kardeşleri ve bunların erkek çocukları gibi erkek kardeşlik (uhuvvet) cihetinden asabe olanlardır.

4. Ölenin (sahih) dedesinin cüzü: Ölenin öz veya baba bir amcaları ve bunların erkek çocukları gibi amcalık (umumet) cihetinden asabe olanlardır.⁶¹⁵

Asabenin mirasçı olmasında tercih şu şekildedir:

a. Asabe mirasçılardan (yukarıdaki sıraya göre) sınıfı önde olan (kurb-i cihet) tercih edilir. Mesela birinci sınıftan olan ölenin oğlu varsa ikinci sınıftan olan baba⁶¹⁶ asabe olamaz.⁶¹⁷ Çünkü oğul ölenin bir parçasıdır. Baba ise asıldır. Zira fer asla tabidir. Asıl zikredilince fer’de zikredilmiş olur. Halbuki fer’ zikredilince asıl

⁶¹³ Ali Haydar Efendi, 61; Berki, Ali Himmet, 70; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevâris, 159; Karaman, 1/461-462; Oral, 103.

⁶¹⁴ Hakim et-Tirmizi, 214; Kaffal eş-Şaşi, 411-412; Süheyli, 74; İbni Kayyım, 2/119.

⁶¹⁵ Cürçani, 90; Ali Haydar Efendi, 62; Bilmen, 5/271; Berki, Ali Himmet, 71.

⁶¹⁶ Baba veya dede sınıfı kendilerinden önce olan ölenin cüz’ü (oğlu, oğlunun oğlu...) ile bulunduklarında asabe olarak mirasçı olamıyorlarsa da ashab-ı ferâizden olarak belirli paylarını alırlar.

⁶¹⁷ Cürçani, 90; Berki, Ali Himmet, 72.

zikredilmiş olmaz. Bu sebeple ölenin oğlu babasından daha yakındır.⁶¹⁸ Dolayısıyla oğlu ölenin yerine geçer. Çünkü bir baba malının evladına kalmasını arzular.

İkinci sınıftan baba varsa üçüncü sınıftan olan kardeş asabe olamaz. Çünkü baba ölenin aslıdır. Ölenle arasında vasıta yoktur.⁶¹⁹ Kardeş ise ölenin babasının cüzüdür. Dolayısıyla baba ölene daha yakındır.

Üçüncü sınıftan kardeş varsa dördüncü sınıftan olan amca asabe olamaz. Çünkü kardeşin ölenle arasında bir vasıta (yani baba) vardır. Amcanın ise ölenle arasında iki vasıta (yani babanın babası) vardır.⁶²⁰ Dolayısıyla kardeş, ölene amcadan daha yakındır.

b. Aynı sınıftan olan birkaç asabe birlikte bulunursa ölene yakın olan tercih edilir. Mesela; birinci sınıftan ölenin oğlu ile oğlunun oğlu birlikte bulunurlarsa oğul tercih edilir. Oğlunun oğlu mirasçı olamaz. İkinci sınıftan ölenin babası ile babasının babası (dede) birlikte bulunurlarsa baba tercih edilir. Dede mirasçı olamaz. Üçüncü sınıftan ölenin baba bir kardeşi ile öz kardeşinin oğlu birlikte bulunurlarsa baba bir kardeş tercih edilir. Öz kardeşin oğlu mirasçı olamaz. Dördüncü sınıftan ölenin öz amcası ile öz amcasının oğlu birlikte bulunurlarsa öz amca tercih edilir. Öz amcasının oğlu mirasçı olamaz.⁶²¹ Buna göre asabelikte ölene daha yakın olan uzak olana tercih edilmiştir. Çünkü öleni koruma, yardımcı olma, onun yerini doldurma gibi vasıflar daha yakın olan mirasçılarda daha güçlü bir şekilde bulunur.

Ayrıca mirasın bu şekilde yakınlık derecesine göre dağıtılması aile bireyleri arasındaki bağı güçlendirdiğinden onların birbirlerine daha tutkun ve samimi olmalarını sağlar.⁶²²

c. Aynı sınıftan, ölene yakınlık bakımından eşit birkaç hısım birlikte bulunurlarsa, bunlardan ölene yakınlık derecesi kuvvetli olan tercih edilir. Mesela, ana-baba bir (öz) kardeş ile baba bir kardeş birlikte bulunsalar ana-baba bir (öz) kardeş tercih edilir. Aynı şekilde ana-baba bir kardeşin oğlu baba bir kardeşin oğluna, ana-baba bir amca da baba bir amcaya tercih edilir. Çünkü ana-baba bir

⁶¹⁸ Serahsi, 29/174; Cürcani, 90.

⁶¹⁹ Serahsi, 29/175.

⁶²⁰ Serahsi, 29/175.

⁶²¹ Berki, Ali Himmet, 73.

⁶²² Şafîî, Ahmed Mahmud, 11.

hısımlık, sadece baba tarafından olan hısımlıktan daha kuvvetlidir.⁶²³ Ana-baba bir hısımlıkta ölene olan bağlantı iki taraflıdır. Baba bir hısımlıkta ise bu tek taraflıdır. Dolayısıyla hem baba hem de ana tarafından olan hısımlıkta akrabalık ilişkileri daha güçlü olarak kendini gösterir. Bu durum doğal olarak miras hukukuna da yansımıştır.

2. Başkası Sebebiyle (Bi Gayrihi) Asabe

Ashab-ı ferâizden oldukları halde, (bi nefsihi asabe olan) erkek kardeşleri ile birlikte bulununca asabe olan kadınlardır ki; kızlar, oğlun kızları, ana-baba bir veya baba bir kız kardeşler olmak üzere dört sınıftır.⁶²⁴

Kızlar ve ana-baba bir ve baba bir kız kardeşler kendi derecelerinde erkek kardeşleriyle birlikte bulundukları zaman, onlarla ikili-birli asabe olurlar.⁶²⁵ Oğlun kızları ise kendi derecelerindeki kardeşleriyle asabe oldukları gibi kendi amcasının oğlu ve kendi derecesinden daha aşağıda bulunan oğlun oğlunun oğlu ile de asabe olurlar.⁶²⁶ Çünkü oğlun kızı tek başına nesebi temsil edemez. Oğlun oğlunun oğluda ölenin nesebini temsil ettiği için hem oğlun kızı hem de oğlun oğlunun oğlu mirastan mahrum bırakılmayarak ikisi de asabe kılınmışlardır.

Ashâb-ı Ferâizden olmayan kadınlar kardeşleri asabe olsalar bile kendileri onlarla birlikte asabe olamazlar. Amca ile hala; amca oğlu ile amca kızı, kardeş oğlu ile kardeş kızının birlikte bulunmaları gibi.⁶²⁷

3. Başkası ile (Maa'l-Gayr) Asabe

Ashâb-ı ferâizden oldukları halde, başka bir kadınla (ölenin kızı veya oğlunun kızı ile) birlikte bulundukları zaman asabe olarak kalanı alan kadınlardır ki şunlardır:

1. Ana-baba bir kız kardeş
2. Baba bir kız kardeş

⁶²³ Berki, Ali Himmet, 74.

⁶²⁴ Berki, Ali Himmet, 75.

⁶²⁵ Berki, Ali Himmet, 75.

⁶²⁶ Ali Haydar Efendi, 67; Berki, Ali Himmet, 75.

⁶²⁷ Cürcani, 93; Ali Haydar Efendi, 68; Bilmen, 5/275.

Bunlar ölenin bir veya daha çok kızları, yahut oğlunun kızları ile bulunurlarsa, asabe olurlar; yani kızlar ve varsa diğer mirasçılar hisselerini aldıktan sonra kalanı alırlar.⁶²⁸

Ayrıca şu hususu belirtmemiz gerekir ki, her üç asabenin birlikte bulunmaları halinde ölene en yakın olan tercih edilir. Yoksa kendi başına (bi nefsihi) asabe olmak tercih sebebi değildir. Mesela ölenin kızıyla birlikte bulunduğu için başkası sebebiyle (bi gayrihi) asabe olan öz kız kardeş ile kendi başına (bi nefsihi) asabe olan amca bir arada bulunurlarsa öz kız kardeş amcaya tercih edilir ve amca sâkıt olur. O halde asabelerin birbirini sakıt etmesinde cihet yakınlığı (kurb-i cihet), derece yakınlığı (kurb-i derece) ve akrabalık kuvveti (kuvvet-i karabet) olmak üzere üç esas dikkate alınmaktadır. Bunların haricinde başka bir esas yoktur.⁶²⁹

III. RED VE AVL

A. RED

Muayyen hisse sahibi mirasçılar (ashâb-ı ferâiz) hisselerini aldıktan sonra, kalanı alacak mirasçı (asabe) yoksa terikeden arta kalan malın aynı mirasçılara hisseleri nisbetinde geri dağıtılmasına “red” denir.⁶³⁰

Ashâb-ı ferâizin hisselerini aldıktan sonra arta kalan malın kendilerine reddi konusunda ihtilaf oluşmuştur. İmam Malik ve İmam Şafî’ye göre farz sahiplerinden arta kalan mal asabe yoksa beytü’l-malindir. Bunlar Zeyd b. Sabit’in içtihadını benimsemişlerdir. Evzai ve Zühri de bu görüş üzerindedirler. Bunların delili şudur: Allah vârisin nasibini ayette açıklamıştır. Başka bir delil olmadan ziyade yapmak caiz değildir. Miras ayetleri indikten sonra Hz. Peygamber (sav), “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Dolayısıyla vârise vasiyet yoktur”⁶³¹ buyurmuştur. Ancak daha sonra gelen Maliki ve Şafîî alimleri beytü’l-malin intizamı bozulduğu takdirde ashâb-ı ferâize red yapılabileceği görüşünü benimsemişlerdir.⁶³²

⁶²⁸ Cürçani, 93; Sibtu’l-Mardini, er-Rahabiyye, 86; Bilmen, 5/276; Berki, Ali Himmet, 77.

⁶²⁹ Ali Haydar Efendi, 70. Ayrıca bkz. Orhan Çeker tarafından yazılan 58 numaralı dipnot (Ali Haydar Efendi, 70-71.)

⁶³⁰ Cürçani, 151; Bilmen, 5/260; Karaman, 1/467; Erdoğan, 476.

⁶³¹ Buhari, Vesaya 6 (3/188); Tirmizi, Vesaya 5 (4/433), İbni Mace, Vesaya 6 (2/905).

⁶³² Cürçani, 153; İbni Kudame, 6/202; Şirbini, 3/7; Karaman, 1/467; Zühayli, 10/407-408.

Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise farz sahipleri paylarını aldıktan sonra, kalanı alacak başka mirasçı (asabe) yoksa artan mal yine farz (belirli hisse) sahiplerine payları nisbetinde dağıtılır. Sahabenin çoğunluğunun bu görüşte olduğu zikredilir. Bunlar "akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar Allah'ın hükmüne göre mirasta birbirlerine daha yakındır"⁶³³ ayetini delil olarak terikeden arta kalan mala sahip olmada yakın akrabaların beytü'l-malden daha hak sahibi olduğunu söylemişlerdir.⁶³⁴

Reddi kabul edenlere göre karı ve kocaya red yapılmaz. Çünkü red sadece ölene kan bağıyla hısım olan farz (belirli hisse) sahiplerine yapılır. Karı kocanın birbirlerine mirasçı olmaları ise nikah akdi sebebiyledir. Ölümle birlikte nikah akdi bozulmuştur. Bu sebeple karı kocaya red yapılmaz. Bunlar sadece farz hisselerini alırlar.⁶³⁵ Ancak Hz. Osman karı kocaya da reddin yapılabileceğini beyan etmiştir.⁶³⁶

Burada red konusu ile ilgili olarak şunu belirtmemizde fayda vardır: Yukarıda karı ve kocanın dışındaki ashab-ı ferâize hisseleri oranında red yapılacağını beyan ettik. Zira ashab-ı ferâizden arta kalan mal, kan hısımlarından olan asabeye verilir. Asabe olmadığı takdirde yine kan hısımlarından olan ashâb-ı ferâize dağıtılması gerekir. Çünkü zaten bu mal kan hısımları olan mirasçıların (asabenin) hakkıydı. Karı kocanın mirasçılığı ise nikah akdi sebebiyledir. Kan hısımlığı sebebiyle değildir. Dolayısıyla kan hısımlarının hakkı olan bu malda karı kocanın hakkı yoktur.

Ayrıca karı koca dışındaki vârislere red yapılırken herkese hissesi oranında adaletli bir şekilde dağıtım yapılır. Çünkü bunlardan birini diğerine tercih ettirecek bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla herkese hisseleri oranında dağıtım yapılması icab eder. Çünkü bunun aksini düşünmek; yani arta kalan malın mirasçılardan sadece bir tanesine verilmiş olması, İslam miras hukukunun gayesine uygun olmayan bir durum olarak görülmektedir.

⁶³³ Enfal Suresi, 8/75.

⁶³⁴ Cürcani, 152-153; İbni Kudame, 6/202; Zühayli, 10/408.

⁶³⁵ Şirbini, 3/7; İbni Abidin, 10/444; Sabuni, el-Mevâris, 125.

⁶³⁶ Serahsi, 29/192; Cürcani, 153; İbni Kudame, 6/201.

O zaman sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kan hısımlarından olan ashâb-ı ferâize hisseleri oranında red yapılması, ölene olan yakınlığın ve adaletin gözetilmesi açısından vârislerin maslahatına uygun bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

B. AVL

Miras meselelerinde mirasçılardan belirli pay sahiplerinin payları toplamının meselenin ortak paydasından fazla gelmesi haline “avl” denir. İçinde avl bulunan meseleye de “avliyye” denir.⁶³⁷

Bu durumda bazı vârislerin hisse almamaları söz konusu olmaktadır. Fakat muayyen payları nass ile belirlenmiş olan mirasçılar arasında ayırım yapmak mümkün olmadığı için “avl” yoluna gidilmiştir. Buna göre asıl paydaya itibar edilmeyip paylar toplamı payda kabul edilir. Böylece her mirasçının hissesi oranında bir azaltılma yapılarak bütün mirasçılar terikeden pay almış olurlar.⁶³⁸ Zira Hz. Peygamber (sav) “muayyen payları hak sahiplerine veriniz”⁶³⁹ buyurmuştur.

Avl ilk defa Hz. Ömer’in halifeliği sırasında ortaya çıkan bir meseledir. Hz. Ömer sahabe ile istişare neticesinde, Hz. Abbas’ın teklifi ile paylar toplamını payda kabul ederek meseleyi çözmüştür. Sahabenin çoğunluğu buna muvafakat etmiş ve Hz. Ömer hayatta olduğu sürede kendisine bir itirazda bulunulmamıştır. Ancak Hz. Ömer’in vefatından sonra İbni Abbas avl durumunda noksanlığı kızlara ve kız kardeşlere yükleyerek, diğer vârislere hisselerini tam olarak vermiştir. Buna göre mesele avl etmiş olmaz. Fakat sahabenin çoğunluğu, Hanefi, Maliki, Şafiî ve Hanbeli fakihleri Hz. Ömer’in içtihadını benimsemişlerdir.⁶⁴⁰ Avl meselesi ile ilgili örnek:

1 Südüs (1/6)	4 Sülûsan (2/3)	2 Sülûs (1/3)	6 7 Avli
Ana 1	Kız Kardeş b 2	Kız Kardeş b 2	Kız Kardeş a 1
		Kız Kardeş a 1	

⁶³⁷ Serahsi, 29/160-161; Cürçani, 117; İbni Kudame, 6/200; Sibtu'l-Mardini, İrşadu'l-Fâriz ila Keşfi'l-Gavamiz, 93; Berki, Ali Himmet, 22.

⁶³⁸ Maturidi, 1/371; Cürçani, 119; Bilmen, 5/337-338; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 153; Berki, Ali Himmet, 82; Karaman, 1/472.

⁶³⁹ Buhari, Ferâiz 5 (8/5); Müslim, Ferâiz 2, 3, 4 (2/1233-1234); Ebu Davud, Ferâiz, 7 (3/319); Tirmizi, Ferâiz 8 (4/418); İbni Mace, Ferâiz 10 (2/915).

⁶⁴⁰ Serahsi, 29/161; Cürçani, 117-118; Bilmen, 5/337-338; Abdulhamid, 167; Cübûri, 158.

Bu örnekte paylar toplamı (7) payda (6) dan fazla geldiği için avliyye olmuştur. Bu durumda paylar toplamı payda itibar edilmek suretiyle her mirasçıya payları oranında azaltılma yapılarak, herkesin mirastan pay almaları sağlanmış olur. Böylece vârisler arasında adâlet gözetilmiş olur.

IV. ZEVI'L-ERHÂM

A. ZEVI'L-ERHÂMİN MİRASÇILIĞI

Mirasta belirli hisseleri bulunmayan ve asabe olmayan kan hısımlarına “zevi'l-erhâm” denir. Bunlar tek başına olduklarında mirasın tamamını alırlar.⁶⁴¹

Ölenin akrabaları arasında belirli hisse (farz) sahibi ve asabe olan mirasçılar bulunmazsa zevi'l-erhâmın mirasçı olup olmayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu konuda iki görüş vardır:

1. Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel'e göre zevi'l-erhâm mirasçı olur. Hz. Ömer, Hz. Ali, İbni Mes'ud, İbni Abbas, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Muaz b. Cebel, Ebu'd-Derda ve diğer bazı sahabilerin de görüşü budur. Ayrıca Alkame, Şüreyh, İbrahim en Nehai, Hasan, İbni Sirin, Atâ, Mücahid, Tavus, Mesruk ve Ömer b. Abdulaziz de bu görüşü tercih etmişlerdir.⁶⁴² Zira Kur'an'da “Allah'ın kitabında akrabalar (zevi'l-erhâm) mirasta birbirlerine daha yakındır”⁶⁴³ buyurulmuştur. Yine Kur'an'da “ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır”⁶⁴⁴ buyurulmuştur. Bu bağlamda zevi'l-erhâm da akrabaya dahildir. Ayrıca Hz. Peygamber (sav), “dayı mirasçısı olmayana vâris olur”⁶⁴⁵ buyurmuştur. Bu hadis zevi'l-erhâmın mirasçı olduğuna delildir.⁶⁴⁶

Ayrıca mirasın beytül-male kalması ile birlikte bütün müslümanlara intikal etmiş olacaktır. Halbuki zevi'l-erhâm mirasçı olmaya diğer müslümanlardan daha

⁶⁴¹ Cürcani, 175; İbni Kudame, 6/229; Berki, Ali Himmet, 94-95; Cübûri, 199; Abdulhamid, 209; Sabuni, 177; Oral, 112.

⁶⁴² Serahsi, 30/2-3; Cürcani, 186; İbni Kudame, 6/229.

⁶⁴³ Enfal Suresi, 8/75.

⁶⁴⁴ Nisa Suresi, 4/7.

⁶⁴⁵ Tirmizi, Ferâz 12 (4/421-422); İbni Mace, Ferâiz 9 (2/914-915).

⁶⁴⁶ İbni Rüşd, 720-721.

layıktır. Çünkü diğer Müslümanların ölene olan yakınlığı İslam bağı iledir. Zevi'l-erhâmın yakınlığı ise hem akrabalık, hem de İslam bağı iledir.⁶⁴⁷

2. İmam Malik ve İmam Şafî'ye göre zevi'l-erhâma miras verilmez. Farz (belirli hisse) sahibi ve asabeden mirasçı yoksa terike devlet hazinesine (beytü'l-male) intikal eder. Bu görüş Zeyd b. Sabit'in içtiihadıdır. Said b. e-Müseyyeb ve Said b. Cübeyr'in görüşü de budur. Evzai, Ebu Sevr, Davud ez-Zahiri ve İbni Cerir et-Taberi de bu görüş üzerindedirler. Bu görüşe göre, kimlerin mirasçı olacağı nass ile sabitken, zevi'l-erhâmın mirasçı olacağı hususunda bir nass yoktur. Eğer zevi'l-erhâm için bir hak olsaydı, miras ayetlerinde beyan edilirdi. Ayrıca Hz. Peygamber (sav)'e hala ve teyzenin mirası sorulduğunda, "Cebrail bana haber verdi ki onlara bir şey yok"⁶⁴⁸ buyurmuştur. Dolayısıyla zevi'l-erhâm mirasçı olamaz.⁶⁴⁹

Ayrıca bu görüşe göre miras beytü'l-male intikal ederse bir çok fayda hasıl olur. Herkes istifade etmiş olur. Zira umumun maslahatı hususun maslahatına takdim edilir. Dolayısıyla beytü'l-mal, zevi'l-erhâm'a takdim edilir.⁶⁵⁰

Ancak Maliki mezhebinde hicri ikinci asırdan, Şafî mezhebinde de dördüncü asırdan itibaren israf ve zulüm sebebiyle beytü'l-malin bozulduğu gerekçesiyle zevi'l-erhâmın mirasçı olmasına fetva verilmiştir. Böylece dört mezhepte kabul edilen ortak görüş, zevi'l-erhâmın mirasçı olacağı görüşüdür.⁶⁵¹

İbni Hazm ise her iki görüş arasında orta bir yol tutarak, zevi'l-erhâmın mirasçı olabilmelerini fakir olmaları şartına bağlamıştır. Bunlara ihtiyaçları kadar mal verilir, kalan mal müslümanların maslahatına harcanır. Zevi'l-erhâmdan olan zengin akrabalar mirasçı olamazlar.⁶⁵²

⁶⁴⁷ İbni Rüşd, 721; Şirbini, 3/7.

⁶⁴⁸ Ebu Davud; Süleyman b. Eşas es-Sicistani; **el-Merâsil**, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1986, 1. Baskı, s. 191; Darekutni, 4/98-99.

⁶⁴⁹ Cürçani, 187; İbni Kudame, 6/229.

⁶⁵⁰ Sabuni, el-Mevâris, 179.

⁶⁵¹ Şirbini, 3/7; Cübûri, 201; Karaman, 1/476; Zühayli, 10/426-427.

⁶⁵² İbni Hazm, 9/312.

B. ZEVI'L-ERHÂMIN NASIL MİRASÇI OLACAKLARI

Zevi'l-erhâmın mirasçı olabilmeleri için karı ve kocanın dışında belirli hisse sahiplerinden (ashâb-ı ferâizden) ve asabeden hiçbir mirasçının bulunmaması gerekir. Karı veya koca zevi'l-erhâmın mirasçı olmalarına engel olmazlar. Karı veya koca hisselerini aldıktan sonra terikenin kalanı zevi'l-erhâma verilir. Zevi'l-erhâm mirasçılık sırasında ashâb-ı ferâize yapılan reddeden sonra gelir.⁶⁵³

Zevi'l-erhâm ölene yakınlıklarına göre dört sınıfa ayrılmışlardır:

1. Birinci Sınıf: Ölenin (asabe veya farz sahibi olmayan) furûdudur. Bunlar kızlarının kız ve erkek çocukları... ile oğul kızlarının kız ve erkek çocuklarıdır.

2. İkinci Sınıf: Ölenin usûlüdür. Bunlar sahih olmayan dede ve ninelerdir. Ana babası, ananın babasının babası, anasının babasının anası gibi.

3. Üçüncü Sınıf: Ölenin babasının ve annesinin (asabe ve farz sahibi olmayan) çocuklarıdır. Bunlar ölenin öz, baba bir veya ana bir kız kardeşlerinin çocukları ile öz, baba bir veya ana bir erkek kardeşlerinin oğlu ve kızları ile bunların çocuklarıdır.

4. Dördüncü Sınıf: Büyük baba (dede) ve büyük anne (nine) nin (asabe ve farz sahibi olmayan) çocuklarıdır. Bunlar, öz, baba bir veya ana bir halalar, ana bir amcalar, öz, baba bir veya ana bir dayı ve teyzeler ve bunların çocukları ve öz veya baba bir amcaların ve bunların oğullarının oğullarının... kızları ve bunların çocuklarıdır. Ölenin ana ve babasının, dede ve ninelerinin asabe olmayan amcaları ve mutlak olarak hala, dayı ve teyzeleri ve bunların çocukları da bu sınıf zevi'l-erhâmdandır.⁶⁵⁴

Zevi'l-erhâmın mirasçılığı kabul edildikten sonra hangi usûllerle mirasçı olacakları konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu konuda üç ayrı görüş karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁵³ Şirbini, 3/7; Cübûri, 202; Abdulhamid, 209.

⁶⁵⁴ Cürçani, 190; Sibtu'l-Mardini, İrşadu'l-Fariz ıla Keşfi'l-Gavamiz, 265; Berki, Ali Himmet, 94-95; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 179-180.

1. Ehl-i Rahm Usûlü

Bu usûle göre terikenin taksiminde zevi'l-erhâm eşit tutulmaktadır. Miras vermekte vârisler arasında uzak veya yakın olmaları, erkek veya kadın olmaları farkı gözetilmez. Çünkü bunlar “rahim bağı” akrabalığı sıfatı sebebiyle mirasçı olmayı hak ederler. Dolayısıyla hepsi de bu sıfatı taşımakta eşittir. Bu görüş Hasan b. Müyesser ve Nuh b. Zirâh'a aittir. Bu görüş miras hukukundaki ilmi kaidelere dayanmadığı için itibar görmemiştir.⁶⁵⁵

2. Ehl-i Tenzil Usûlü

Bu usûlde zevi'l-erhâmı ölene bağlayan farz sahibi veya asabe olan akraba göz önüne alınır. Alkame, Mesruk, Şüreyk, Şa'bi ve Hasan b. Ziyad bu usûlü almışlardır. Hanbeliler, Şafîiler ve Malikiler bu görüşü tercih etmişlerdir. Bunlar zevi'l-erhâmdan olan akrabayı, onu ölene bağlayan kimse yerine koydukları için “ehl-i tenzil” diye isimlendirilmişlerdir. Bu görüşe göre teyze ana yerine, hala baba yerine, kızın kızı kız yerine, erkek kardeş kızı erkek kardeş yerine, kız kardeş kızı da kız kardeş yerine konularak miras verilir. Ehl-i tenzil zevi'l-erhâmı sınıflara ayırır da bu sınıfların tertibine riayet etmez. Mirasçıyı ölene bağlayanın durumu dikkate alınır.⁶⁵⁶

3. Ehl-i Karâbet Usûlü

Bu usûle göre zevi'l-erhâmı ölene bağlayan farz sahibi veya asabe olan mirasçının durumuna bakılmaz. Zevi'l-erhâmın ölene olan yakınlık derecesine bakılır. Bu Hanefilerin benimsediği usûldür. Bunlar ölene olan yakınlık derecesini dikkate aldıkları için “ehl-i karabet” diye isimlendirilmişlerdir. Bu görüşe göre, asabelerin tertibinde olduğu gibi (daha önce zikredilen) zevi'l-erhâmın sınıfları arasında tertibe riayet edilerek derece yakınlığı ve akrabalık kuvvetine itibar edilir.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ Serahsi, 30/4; İrşadu'l-Fariz ila Keşfi'l-Gavamiz, 264; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 192-193; Cübûri, 202; Sabuni, 183-184; Zühayli, 10/430.

⁶⁵⁶ Serahsi, 30/5; Şirbini, 3/8; Sibtu'l-Mardini, İrşadu'l-Fâriz ila Keşfi'l-Gavamiz, 264. Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 193; Cübûri, 202; Aktan, 223.

⁶⁵⁷ Debûsi, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa; **Te'sisu'n-Nazar** Matbaatu'l-Edebiyye, Mısır, Trs., 1. Baskı, s. 76-77; Serahsi, 30/4-5; İbni Kudame, 6/232; Bilmen, 5/282; Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevâris, 195; Sabunî, el-Mevâris, 187.

Ehl-i Karâbete (Hanefilere) göre zevi'l-erhâmın mirasçılığında şu hususlar dikkate alınmıştır:

1. Zevi'l-erhâmın mirasçılığında öncelikle cihet yakınlığına itibar edilir; yani sınıflar arasında tertibe riayet edilir. Birinci sınıftan zevi'l-erhâm varken ikinci sınıftan olanlar, ikinci sınıftan zevi'l-erhâm varken üçüncü sınıftan olanlar; üçüncü sınıftan zevi'l-erhâm varken dördüncü sınıftan olanlar mirasçı olamazlar.

2. Aynı sınıftan olan zevi'l-erhâm arasında derece yakınlığı esastır. Ölene en yakın olan diğerlerine tercih edilir. Mesela kızın kızı varken kızının kızının kızı mirasçı olamaz.

3. Aynı sınıfta ve aynı derecede bulunan zevi'l-erhâm arasında kuvvet-i karabet tercih sebebidir. Zevi'l-erhâmı ölene bağlayan kimsenin ashâb-ı ferâiz (belirli pay sahibi) veya asabe evladı olan zevi'l-erhâm evladına tercih edilir. Fakat kuvvet-i karabet ikinci sınıf zevi'l-erhâm arasında aranmaz. Aynı derecede bulunan ikinci sınıf zevi'l-erhâmın hepsi mirasçı olurlar.⁶⁵⁸

Buraya kadar zikrettiklerimiz neticesinde zevi'l-erhâmın mirasçılığı ile ilgili şunu söyleyebiliriz:

Zevi'l-erhâmın mirasçılığı ashâb-ı ferâiz ve asabenin mirasçılığından ve yine kan hısımlarından olan ashâb-ı ferâize red yapılmasından sonra gelir. Çünkü kan hısımlarından olan ashâb-ı ferâiz ve asabe ölene daha yakındırlar. Bu sebeple bunlar bulundukları zaman zevi'l-erhâm mirasçı olamaz. Zira zevi'l-erhâmın akrabalığı daha uzaktır. Eğer ashâb-ı ferâizden olan fakat kan hısımlarından olmayan karı veya koca bulunursa, bunlar hisselerini aldıktan sonra kalanı zevi'l-erhâmdan olan hısımlar alırlar.

Zevi'l-erhâmın akrabalığı her ne kadar uzaksa da yine bunlar hısımlık sıfatını taşırlar. Dolayısıyla bunların ölen olan yakınlıkları sebebiyle terikedeki hak sahibi olmaları, terikenin beytü'l-male kalmasından daha uygundur.⁶⁵⁹ Çünkü İslam miras hukukuna baktığımız zaman ölene olan yakınlığın ve mala olan ihtiyacın göz önünde bulundurulması, hısımlık bağlarının korunması ve servetin ölenin yakınlarına

⁶⁵⁸ Bilmen, 5/282-284; Aktan, 224-225.

⁶⁵⁹ Cercavi, 2/409.

dağıtılması ve toplumda yaygınlaştırılması gibi gaye ve maslahatların gözetilmiş olduğunu görebiliriz. Bu sebeple zevi'l-erhâmın mirasçı olmasının da bu gaye ve maslahatlara uygun olduğunu söyleyebiliriz.

V. MEVLÂ'L-MUVÂLÂT

Nesebi meçhul olan bir şahsın şartları dâhilinde başka bir şahıs ile akdetmiş olduğu bir velâ, dayanışma ilişkisine “velâ-i muvâlât” denir. Bu velâda nesebi meçhul kişiye “mevlâ'l-esfel”, bunu kabul eden kimseye de “mevlâ'l-alâ” denir.⁶⁶⁰

Velâ akdi sonucunda mevlâ'l-muvâlât mirasçı olmaya hak kazanır. Mevlâ'l-muvâlâtın mirasçılığı Hanefilerin benimsediği bir görüştür. Hanefiler'e göre mevlâl-muvâlât, karı koca hariç ashâb-ı ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm sınıfından hiçbir mirasçının bulunmaması halinde mirasçı olur. Mirasçı olan Mevlâ, mevlâl-a'lâdır. Sahabeden Hz. Ömer, Hz. Ali, İbni Mesud, İbni Abbas ve İbni Ömer bu görüş üzerindedirler.⁶⁶¹

Hanefilerin delilleri şunlardır:

1. Allah “akit ile yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin”⁶⁶² buyurmuştu. Bu ayete göre yardım etmek ve vâris olmak üzere akit yapılan kişilere bu akdin gereği olarak mirastan alacakları hisselerinin verilmesi gerekir.⁶⁶³

2. Temim ed-Dâri Hz. Peygamber (sav)'e bir adam vasıtasıyla Müslüman olup onunla velâ akdi yapan kişi hakkında sordu. Hz. Peygamber (sav) de; “Sağlığında da ölümünde de onda en çok hak sahibi kişidir” buyurdu.⁶⁶⁴ Hayatında hak sahibi olması, cinayet işlediği zaman onun adına diyeti yüklenmesidir. Ölümün de hak sahibi olması ise; onun farz sahibi, asabesi veya zevi'l-erhâmdan vârisi, yoksa ona mirasçı olması demektir.⁶⁶⁵

Cumhur ise Zeyd b. Sabit'in görüşünü alarak velâu'l-muvâlât akdinin miras sebebi olamayacağını söylemişlerdir. Cumhurun delilleri şu hadistir: “Velâ azad

⁶⁶⁰ Erdoğan, 602.

⁶⁶¹ Serahsi, 30/43; Cürçani, 39-41.

⁶⁶² Nisa Suresi, 4/33.

⁶⁶³ Serahsi, 30/43-44.

⁶⁶⁴ Ebu Davud, Ferâiz 13 (3/333-334); Tirmizi, Ferâiz 20 (4/427); İbni Mace, Ferâiz, 18 (2/919).

⁶⁶⁵ Serahsi, 30/44; Zühayli, 10/443.

edene aittir.”⁶⁶⁶ Bu hadis, velâyı sadece azad etmekten doğan velâ olarak tahsis etmiştir.⁶⁶⁷

Hanefilere göre muvâlât akdi ile mirasçı olabilmenin şartları şunlardır:

1. Akdi yapanların, hür, akıllı ve buluş çağına ermiş olmaları gerekir.
2. Ölenin azad edilmiş olmaması gerekir.
3. Ölenin karı ve koca dışında, ashâb-ı ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâmdan mirasçısı bulunmaması gerekir.⁶⁶⁸

Mevlâ'l-muvâlât velâ akdini yapmasıyla birlikte borç ve diyeti de üstlenmiş olması sebebiyle, buna karşılık velâ akdi yaptığı şahsa mirası kılınmıştır. Çünkü bir şeyin zahmetine katlanan o şeyin nimetinden de faydalanır.⁶⁶⁹ O halde bu uygulamanın mevlâl-muvâlâtın üstlendiği zarara karşılık, kârını da elde etmesi gayesine binaen olduğu söylenebilir.

Ayrıca geride kan hısımlarından kimsesi olmayan birisine velâ akdi (dayanışma akdi) sebebiyle mirasçı olunması, insanlar arasında dayanışma ve ahde vefanın bir sonucu olarak görülebilir. Bunun da toplumda kimsesiz insanlara sahip çıkılması ve hısım olmasalar bile insanların birbirlerine olan sevgi ve güvenlerini artırması açısından faydalı olabileceği söylenebilir.

VI. BAŞKASI ÜZERİNE NESEBİ İKRAR OLUNANLAR

Neseb ikrarı, bir kimsenin nesebi bilinmeyen (meçhulu'n-neseb) bir kimsenin nesebini, kendisine veya başkasına bağlamasıdır. İkrar evlilik içinde söz konusu olabilir. Bir kimsenin başkasının nesebini kendisine bağlaması durumunda; yani filan şahıs benim oğlumdur demesi durumunda ikrarın kabulüne engel bir durum olmaması halinde, ikrar ettiği şahsın nesebi kendi adına sabit olur ve diğer vârisleri gibi mirasçı olur.⁶⁷⁰

Fakat burada söz konusu olan nesebi ikrar olunan kişiler, sadece nesebi kendinden başkası adına ikrar edene mirasçı olacak olanlardır. Bir kimsenin filan

⁶⁶⁶ Buhari, Ferâiz 22-23 (8/10-11), Ebu Davud, Ferâiz 12 (3/330-331).

⁶⁶⁷ İbni Rüşd, 738.

⁶⁶⁸ Cübûri, 215; Karaman, 1/482.

⁶⁶⁹ Serahsi, 30/43.

⁶⁷⁰ Bilmen, 5/309; Berki, Ali Himmet, 120.

şahsın kendi kardeşi, amcası veya torunu olduğunu ikrar etmesi, başkası üzerine yapılan neseb ikrardır. Bu durumda ikrar neseb hakkında sahih olmaz. Fakat mal (mirasçı olmak) hakkında sahih olur.⁶⁷¹

Başkası üzerine yapılan neseb ikrarı durumunda ikrar eden şahıs bir kimseye mirasçı olacağı vakit, nesebi başkası üzerine ikrar olunan şahıs da ona ortak olur. Fakat ikrar eden kimse ölmüşse o zaman daha önce zikredilen ashab-ı ferâiz, asabe, zevi'l-erhâm ve mevlâ'l-muvâlât da yoksa; bu durumda nesebi başkası adına ikrar olunan kimse ikrar edene mirasçı olur. Şöyle ki: Bir kimsenin iki oğlu olsa, bunlardan birisi nesebi meçhul bir kimsenin (üçüncü şahsın) kendi kardeşi olduğunu ikrar, diğeri de inkar etse, ikrar olunan sadece ikrar edene babadan düşecek olan mirasa ortak olur. İkrar eden de vefat eder başka vârisler de bulunmazsa, bu takdirde nesebi ikrar olunan (mukarrunlehi'n-neseb) onun tek vârisi olur.⁶⁷²

Başkası üzerine nesebi ikrar olunanların mirasçı olacağı görüşü Hanefiler ve Mâlikilere aittir. Bunlara göre başkası üzerine yapılan neseb ikrar ile neseb sabit olmazsa da ikrar edenin, nesebi ikrar olunan kimseye mirastaki hakkını vermesini gerekir. İmam Şafî'ye göre ise başkası üzerine yapılan neseb ikrarı ile neseb sabit olmadığı için miras da sabit olmaz.⁶⁷³

VII. KENDİSİNE ÜÇTE BİRDEN FAZLA VASIYET EDİLEN KİMSE

Terike taksim edilmeden önce üçte bire kadar olan vasiyetlerin yerine getirileceğinden söz etmiştik. Üçte biri aşan vasiyetlerde ise vârislerin izin vermesi gerektiğini biliyoruz.

Fakat ölenin karı veya kocası dışında ashâb-ı ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâmdan olan mirasçıları yoksa, mevla'l-muvâlât ve nesebi ikrar olunan mirasçıları da bulunmuyorsa, üçte birden fazla yapılan vasiyetler yerine getirilir. Malın tamamını vasiyet etmiş olsa bile bu vasiyet tam olarak yerine getirilir.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ Bilmen, 5/309; Berki, Ali Himmet, 121-122; Aktan, 244.

⁶⁷² Bilmen, 5/309-310; Berki, Ali Himmet, 122; Karaman, 1/484.

⁶⁷³ Malik, Malik b. Enes; **el-Müdevvene**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 2/600; Tahavi, 4/481; İbni Rüşd, 734; İbni Kudame, 6/278; Bilmen, 5/309.

⁶⁷⁴ Bilmen, 5/317.

Bu görüş Hanefilere göredir. İmam Malik ve İmam Şafî'ye göre başka vâris bulunmuyorsa, üçte birden fazla yapılan vasiyet müteber olmaz. Sadece üçte bire kadar olan kısmı tenfiz edilir, kalan miktar beytü'l-male intikal eder.⁶⁷⁵

Hanefilere göre terike taksiminden önce üçte birden fazla vasiyete izin verilmemiş olması, vârislerin maslahatı içindir. Ölenin vârisleri bulunmadığı zaman vasiyetin tamamı yerine getirilir.⁶⁷⁶

VIII. BEYTÜ'L-MAL (HAZİNE)

Ölenin geride bıraktığı malını alacak karı veya dışında kan hısımlarından vârisleri yoksa, mevlâ'l-muvâlât, nesebi ikrar olunan ve üçte birden fazla vasiyette bulunan mirasçıları da mevcut değilse, terikenin beytü'l-male intikâli konusunda ittifak vardır. Hanefilere ve Hanbelilere göre mal verâset yoluyla beytü'l-male intikal etmez. Sahipsiz ve zayi mal hükmünde olması itibariyle intikal eder. Maliki ve Şafîlilere göre ise mal verâset yoluyla beytü'l-male intikal eder.⁶⁷⁷

Geride mirasçıları olmayan kimsenin malının beytü'l-mela intikâlinde toplumun maslahatı söz konusudur. Zira hiçbir malı olmadığı halde ölen bir kimsenin techiz ve defin masrafları beytü'l-mal (devlet hazinesi) tarafından karşılanır. Bu sebeple vârisi olmayan bir kimsenin malının beytü'l-male intikal etmesi adalete uygun bir durumdur. Çünkü bir şeyin zararını üstlenen o şeyin nimetinden de yararlanır. Zira bu mal beytü'l-male intikal edince kamu yararına harcanır ve bütün müslümanlar bundan istifade ederler.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ İbni Rüşd, 717; Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed; **Neylu'l-Evtar min Ehadisi Seyyidi'l-Ahyar Şerhu Munteka'l-Ahbar**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 3. Baskı, s. 6/42; Bilmen, 5/321.

⁶⁷⁶ Cürçani, 42.

⁶⁷⁷ Cürçani, 43; Bilmen, 5/326; Zeydan, 11/366-367.

⁶⁷⁸ Cübûri, 218.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİRASLA İLGİLİ DİĞER KONULAR VE

GÖZETİLEN MASLAHATLAR

I. HÜNSA-İ MÜŞKİLİN MİRASÇILIĞI

Kendisinde hem erkeklik hem de dişilik organı bulunan veya bunlardan hiç biri bulunmayan bu sebeple de erkeklik veya kadınlığı hususunda kesin bir hükme varılmayan kimseye “hüсна-i müşkil” denir.⁶⁷⁹ Böyle bir kimsenin hali araştırılır. Hangi uzvundan bevl ettiğine bakılır. Erkek veya kadın olduğu kanaatine varılırsa, artık o hüсна-i müşkil değildir. Erkek sayılırsa erkekler gibi mirasçı olur, kadın sayılırsa kadınlar gibi mirasçı olur.⁶⁸⁰

Büluğ çağından önce kendisi hakkında bir hükme varılamayan (hüсна) kişinin buluşa girmesiyle birlikte sakal çıkması, erkekler gibi ihtilam olması gibi belirtiler görülürse erkek olduğuna, göğüslerinin büyümesi, hayız görmesi gibi belirtiler görülürse de kadın olduğuna hükmedilir. Büluğ çağına girmiş olmasına rağmen yapılan araştırmalar neticesinde kadın veya erkek oluşu hakkında kesin bir hükme varılmayan ise “hüсна-i müşkil” sayılır.⁶⁸¹ Ancak günümüzde gelişen tıbbın imkanlarından yararlanılarak hüсна-i müşkil (cinsiyeti bilinmeyen) kişinin durumu açıklığa kavuşturulabilir ve yapılacak tedaviler neticesinde bir sonuca varılabilir.⁶⁸²

Hanefiler’e göre hüсна-i müşkile iki hisseden en az olanı verilir. Dolayısıyla hangi cinsiyete göre mirası daha az alacaksa, o cinsiyetten sayılarak miras verilir.⁶⁸³

Şafîlilere göre hüсна-i müşkile ve beraberindeki mirasçılara, hüسنanın erkek veya kadın oluşuna göre alacakları mirasın en az olanı verilir. Kalan mal ise hüсна-i müşkilin durumu açıklığa kavuşuncaya kadar bekletilir. Malikilere ve Hanbelilere göre, hüсна-i müşkile kadın olarak olacağı hissenin yarısı ile erkek olarak alacağı hissenin yarısı verilir.⁶⁸⁴

⁶⁷⁹ Serahsi, 30/104; Cürçani, 226-227.

⁶⁸⁰ Cürçani, 227, Bilmen 5/367; Cübûri, 185; Sabuni, el-Mevâris, 194.

⁶⁸¹ Serahsi, 30/104-105; Cürçani, 229; Bilmen, 5/368.

⁶⁸² Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevâris, 225; Zühayli, 10/458.

⁶⁸³ Tahavi, 4/456; Serahsi, 30/104; Cürçani, 229; Bilmen, 5/369.

⁶⁸⁴ Tahavi, 4/459; Cürçani, 233; İbn Kudame, 6/253-254; İbn Cüzey, 292; Dimeşki, 205.

Hüsa-i müşkilin bu şekilde hem erkek hem de kadın olması hali göz önünde bulundurularak mirasının tespit edilmesinin hem kendisinin hem de diğer vârislerin haklarının korunması gayesine yönelik olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁸⁵ Çünkü bu vârislerin haklarının zayi olmaması ve vârisler arasında kıskançlık ve niza gibi problemlerin yaşanmaması açısından önemli bir durumdur.

II. HAMLİN (ANA KARNINDAKİ ÇOCUK) MİRASÇILIĞI

Ana karnındaki çocuğa “haml” (cenin) denir.⁶⁸⁶ Hamlin mirasçı olmasının iki şartı vardır:

1- Miras bırakanın ölümü zamanında ana rahminde mevcut olmalıdır.⁶⁸⁷

Hamileliğin en uzun süresi Ebu Hanife’ye göre iki yıl, İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel’e göre dört yıl, Malikilere göre beş yıldır. Zahirilere göre ise dokuz aydır.⁶⁸⁸ Bu konuda açık bir nassın bulunmaması, muhtelif görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁶⁸⁹ Hamileliğin en kısa müddetinin ise altı ay olacağı hususunda ittifak vardır.⁶⁹⁰

Ancak günümüzde modern tıbbın imkânlarından faydalanılarak hamilelik süresinin tespit edilmesiyle birlikte bu durum açıklığa kavuşturabilir.⁶⁹¹

2. Doğum anında hayatta olmalıdır. Canlı olarak dünyaya gelmelidir.⁶⁹²

Doğan çocuğun hayatta olduğu, bağırması, ağlaması, aksırması, gülmesi, bir uzvunu kımılatması gibi hayat alametlerinden bir şeyin zuhuruyla olur.⁶⁹³

Cenin ileride doğmasına itibar edilerek mirasçı kılınmıştır. Çünkü burada doğacak bir çocuğun maslahatı söz konusudur. Bu da İslam’ın insan haklarına vermiş olduğu önemin bir göstergesidir. Zira cenin (henüz hayatta olmadığı için) ölü kabul edilip mirasçı sayılmadığı zaman ileride de sağ olarak dünyaya gelirse, bu onun için bir haksızlık olur.

⁶⁸⁵ Aktan, 217; Tunca, 121.

⁶⁸⁶ Erdoğan, 177.

⁶⁸⁷ Serahsi, 30/51; İbni Kudame, 6/316; Bilmen, 5/359.

⁶⁸⁸ Cürcani, 234-235; İbni kudame, 6/316; Cübûri, 179.

⁶⁸⁹ Aktan, 46.

⁶⁹⁰ Cürcani, 235; İbni Kudame, 6/316; Zeydan, 11/371; Aktan, 46.

⁶⁹¹ Cübûri, 179-180.

⁶⁹² Serahsi, 30/51; İbni Kudame, 6/316; Bilmen, 5/359.

⁶⁹³ Bilmen, 5/359.

Ayrıca cenin sağ olarak dünyaya geldiği zaman herkes gibi mülkiyete muhtaç olacaktır. O halde ilerideki ihtiyacını ortadan kaldırmak için (insanın) cenin halinde iken mirasçılığı sabit olur.⁶⁹⁴ Cenin mirasçı kılınmadığı takdirde, bu durum insanın sahip olduğu mülkiyet hakkının zedelenmesine yol açar.

Fakat hamlin mirasçılığı ile ilgili şu hususu belirtmemiz gerekir. Ölen kimsenin terikesini ileride doğması beklenen bir mirasçının hakkını korumak için diğer mirasçılara dağıtmamak, diğer mirasçıların aleyhine bir durumdur. Bu sebeple alınacak önlemlerle doğumu beklemeden terikenin diğer mirasçılara dağıtılmasının caiz olduğunda ittifak vardır. Cumhurun görüşü bu şekildedir.⁶⁹⁵

Hamlin mirasçılığında dört ayrı durum söz konusu olabilir. Bunları kısaca şöyle izah edebiliriz:

1- Haml her durumda vâris olamayan kimselerden ise kendisine terikeden hisse ayrılmaz. Terikenin tamamı vârislere dağıtılır.⁶⁹⁶

2- Doğacak çocuğun kız veya erkek olması alacağı payda bir değişikliğe sebep olmayacaksa, bu durumda kendisine isabet edecek hisse mahfuz tutulur. Kalan miktar diğer vârislere paylaştırılır. Bu örnek ana bir kardeşlerdir.⁶⁹⁷

3- Doğumu beklenen çocuk bir cinsiyette doğduğunda mirasçı olabilen, diğer bir cinsiyette doğduğunda ise mirasçı olmayan bir durumda ise, hamlin mirasçı olabileceği cinsiyette olduğu farzedilerek alacağı pay saklı tutulur. Kalan terike diğer vârislere paylaştırılır.⁶⁹⁸

4- Eğer haml hangi cinsiyette doğarsa doğsun mirasçı olan, fakat cinsiyetin değişmesiyle alacağı mirası da değişen birisi ise hamlin her iki cinsiyete göre alacağı pay ayrı ayrı tespit edilir. Hangi halde iken alacağı pay fazla ise o mahfuz tutularak kalan terike diğer vârislere verilir. Kendisine pay ayrılan cinsiyette doğarsa kendisine

⁶⁹⁴ İbni Abdisselam, 629.

⁶⁹⁵ Aktan, 201

⁶⁹⁶ Ebu Zehra, Ahkamu'l-Terikat ve'l-Mevâris, 214; Aktan, 201; Sabuni, el-Mevâris, 201.

⁶⁹⁷ Ebu Zehra, Ahkamu'l-Terikat ve'l-Mevâris, 214; Aktan, 201; Sabuni, el-Mevâris, 204.

⁶⁹⁸ Ebu Zehra, Ahkamu'l-Terikat ve'l-Mevâris, 214-215; Aktan, 201-202.

ayrılan hisseye sahip olur. Farklı cinsiyette doğarsa, fazla aldığı pay diğer vârislere iade edilir.⁶⁹⁹

III. MEFKUDUN MİRASI

Kendisinden haber alınamayan, yeri, sağ ya da ölü bulunduğu bilinmeyen, kayıp kimseye “mefkud” denir.⁷⁰⁰

Mefkud hakkında istishab kuralı uygulanmıştır. Bu kurala göre, bir değişiklik meydana geldiğinde dair delil bulunmadıkça, olanı olduğu halde bırakmak esastır. Mefkud, bu kural gereğince kayıp olduğu anda kendisi için mevcut olan hakları bakımından başkalarına nisbetle hayatta olduğu kabul edilir. Malı vârislere intikal etmez, hanımı başkasıyla evlenemez. Çünkü kaybolduğu sırada onun yaşadığı yakinen bilinmekteydi. O halde ölümüne hükmedilinceye kadar bu hal üzerine devam eder.⁷⁰¹

Fakat mefkudun mirasçısı olduğu yakınlarından birisi vefat ederse ona mirasçı olamaz. Hayatta olup olmadığı ortaya çıkıncaya kadar payı ayrılır ve mefkudun hakkı askıda tutulur. Çünkü mirasçılık sıfatı ancak mûrisin öldüğü sırada sağ olduğu bilinen kişi için sabit olur. Oysa mefkudun bu yakını öldüğünde sağ olup olmadığı bilinmemektedir.⁷⁰²

Mefkudun bu hali hamlin (ceninin) durumu gibidir. Alacağı miras saklı tutulur. Sağ olarak ortaya çıkarsa kendisi için saklı tutulan malı alır. Ölümüne hükmedilirse kendisi için ayrılan hisse diğer vârislere iade edilir.⁷⁰³

IV. BİRLİKTE ÖLENLERİN MİRASÇILIĞI

Toplu ölüm halinde, gemide boğulma, göçük, yangın, sel felaketi, savaş gibi toplu ölümlerin olduğu durumlarda kimin önce öldüğü bilinmiyorsa, bu şekilde ölenlerin mirasçılığı konusunda ihtilaf vardır. Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî’ye göre kimin önce öldüğü bilinmeyen toplu ölümlerde birlikte ölenler

⁶⁹⁹ Ebu Zehra, Ahkamü’l-Terikat ve’l-Mevâris, 215; Aktan, 204; Sabuni, el-Mevâris, 202-203.

⁷⁰⁰ Cürcani, 243; Erdoğan, 355.

⁷⁰¹ Serahsi, 30/54; Şaban, Zekiyyuddin, *Usûlü’l-Fıkh*, (çev.: i. Kâfi Dönmez), TDV., Yay., Ankara, 2004, 7. Baskı, s.221.

⁷⁰² Şaban, 221.

⁷⁰³ Serahsi, 30/54; Cürcani, 246; Şirbini, 3/27; İbni Kudame, 6/322.

birbirlerine mirasçı olamazlar.⁷⁰⁴ Bunlar Harice b. Zeyd b. Sabit'in babasından gelen şu rivayeti esas almışlardır: “Hz. Ebu Bekir Yemame’de şehit olanların mirasını taksim etmeyi istediği zaman, Zeyd b. Sabit ölenleri birbirlerine mirasçı yapmamış; sağ olanları ölü olanlara mirasçı yapmıştır.”⁷⁰⁵ Yine Sıffin, Cemel ve Harre’de öldürülenlerin birbirlerine mirasçı kılınmadıklarına dair rivayeti esas almışlardır.⁷⁰⁶ Hz. Ebu Bekir, Zeyd b. Sabit, İbni Abbas, muaz b. Cebel, Hasan b. Ali, Ömer b. Abdulaziz, Ebu’z-Zirad, Zühri ve Fevzai’nin bu görüşte oldukları rivayet edilmiştir.⁷⁰⁷

Ahmed b. Hanbel’e göre birlikte ölenler birbirlerine mirasçı olurlar. Zira Hz. Ömer’e Şam’da ortaya çıkan veba salgınında kimin önce öldüğü bilinmeyenlerin mirası sorulduğunda, “birbirlerine mirasçı yapınız” dediği rivayet edilmiştir.⁷⁰⁸ Hz. Ali, Şüreyh, İbrahim, Şa’bi, Atâ, İbni Ebi Leylâ, Yahya b. Âdem’in de bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir.⁷⁰⁹

Birlikte ölenlerin birbirlerine mirasçı sayılmamalarının temelinde kimin önce öldüğünün bilinmemesi problemi vardır. Bunları birbirlerine mirasçı kılmayanlar şüphe ile mirasçı olunmayacağını söylemişlerdir. Zira miras almak için mûrisin ölümü anında vârisin hayatta olması gerekir. Burada da bu kesin olarak bilinmediği için toplu halde ölüp de ölüm zamanı bilinmeyenlerin; yani kimin önce öldüğü bilinmeyenlerin birbirlerine vâris olmayacakları sonucuna varılmıştır.⁷¹⁰

V. KÂTİLİN MİRASI

İslam miras hukukunda miras bırakanı öldüren (katil) mirastan mahrum bırakılır. Zira Hz. Peygamber (sav), “katil mirasçı olamaz”⁷¹¹ buyurmuştur. Çünkü insanlar birbirlerine akrabalık (rahim) bağı sebebiyle mirasçı kılınmışlardır. Öldürme fiili ile de aralarındaki bu bağ kopmuştur.⁷¹² Zira Allah akrabalar arasında bağlılık ve tutkunluk olması için mirası akrabalık derecelerine ve birbirlerine olan faydalarına

⁷⁰⁴ Serahsi, 30/27; Tahavi, 4/455; Cûrcani, 251; İbni Rüşd, 732; İbni Kudame, 6/308-309.

⁷⁰⁵ Beyhaki, 6/222;

⁷⁰⁶ Malik, Muvatta, 2/520; Darimi, Feraiz 37 (775); Serahsi, 30/27.

⁷⁰⁷ Serahsi, 30/27; İbni Kudame, 6/308-309.

⁷⁰⁸ Darimi, Ferâiz 37 (775).

⁷⁰⁹ İbni Kudame, 6/308.

⁷¹⁰ Malik, Muvatta, 2/521; Serahsi, 30/28; Kaffal eş-Şaşi, 398; İbni Müceym, 8/577.

⁷¹¹ Tirmizi, Ferâiz 17 (4/425); İbni Mace, Ferâiz 8 (2/913); Darimi, Ferâiz 41 (781-782).

⁷¹² Hakim et-Tirmizi, 216; Şirbini, 3/25.

göre dağıtmıştır.⁷¹³ Ayrıca mirasçılıkta ülfet, yardımlaşma ve akrabalara faydalı olma durumu söz konusudur. Katil ise akrabalık bağıını koparmış ve dokunulmazlığına riayet etmekle emrolunduğu bir cana (yakınına) eziyet etmiştir.⁷¹⁴ Zira İslam hukukuna göre korunması gereken en önemli değerlerden biri hayatın korunmasıdır.⁷¹⁵

Yine katil öldürme fiili ile vaktinden evvel mirası elde etmek için acele davranmıştır. Şayet (katil) sabredip mûrisin (kendisine miras bırakanın) kendi eceliyle ölmesini bekleyseydi, o zaman Allah'a asi olmaksızın mirasını almış olurdu. Fakat katil mûrisini öldürmekle Allah'ın istediği bir şekilde değil de başka bir yolla vâris olmayı düşünmüştür. Bu da Allah'ın razı olmayacağı bir durumdur.⁷¹⁶

Ayrıca adam öldürme (katl) kötü bir suçtur. Adam öldüren de şiddetli bir cezaya müstehak olur. Görünen şu ki katil, henüz mal mûrisinin elinde iken onu elde etmek için acele ederek mûrisini (miras bırakanı) öldürmüştür. Bu kötü maksadından dolayı mirastan mahrum bırakılmıştır ki vârislerin mûrislerini öldürmesine yol açmasın. Üstelik adam öldürme yasaklanmış bir suçtur. Miras ise bir nimettir. İslam'da mahzur (yasaklanmış) olan bir fiil nimet olan bir şeye sebep olamaz.⁷¹⁷ Şayet başlı başına bir suç işleyen birisinin mirasçı olmasına karar verilecek olursa, o zaman bu suç malı elde etmek için bir sebep olur.⁷¹⁸ Bu da malı elde etmek için insanları birbirlerinin kanını dökmeye sevk eder. Bu ise toplumda büyük mefsedetlere yol açar. Halbuki İslam'da canın korunması esastır. Dolayısıyla katil mirastan mahrum bırakılmak suretiyle, insanlar arasında canın dokunulmazlığını tehlikeye düşürecek, belki de mal elde etme uğruna insanların birbirlerine öldürme yarışına girecekleri büyük bir kötülüğün de önüne geçilmiş olunacaktır.

⁷¹³ Hakim et-Tirmizi, 216.

⁷¹⁴ Cercavi, 2/409.

⁷¹⁵ Pekcan, 167.

⁷¹⁶ Kaffal eş-Şaşı, 398.

⁷¹⁷ Nevevi, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **el-Mecmû Şerhu'l-Muhezzeb**, (tah.: Muhammed Necib el-Muti) Mektebetu'l-İrşad, Cidde, Trs., s. 17/60.

⁷¹⁸ Ebu Zehra, Ahkamu't-Terikat va'l-Mevâris, 94.

VI. DİN AYRILIĞI VE MÜRTEDİN MİRASI

İslam miras hukukunda din ayrılığı mirasçılara engeldir.⁷¹⁹ Zira İslam’da miras akrabalık sıfatı ve aralarındaki birliktelik, yardımlaşma ve dayanışma sebebiyle vârislere ulaştırılmıştır.⁷²⁰ Her vâris önce İslam bağı sonra da akrabalık bağı ile miras almaktadır. İki taraftan (miras bırakan ve vâristen) biri Müslüman olmadığı zaman aralarındaki birleştirici bağ koparılmış olur.⁷²¹ Çünkü miras velâyet (dostluk ve yardımlaşma) ilişkisi ile gerçekleşmektedir. Vâris olan kişi velâyet bağı ile kendisine miras bırakanın malında mülkiyet ve tasarruf hakkına sahip olur. Din ayrılığı ise bu velâyet bağını ortadan kaldırır.⁷²²

Mürted (İslam dininden dönen) ile Müslüman arasında da aynı şekilde dostluk ve yardımlaşma (velâyet) ilişkisi kopmuştur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Müslüman ile gayr-i Müslim ve mürted arasında birleştirici unsur olan dostluk ve yardımlaşma (velâyet) ilişkisi mevcut olmadığından, aralarında mirasçılık söz konusu olmamıştır.

VII. VELED-İ ZİNA VE VELED-İ MÜLÂANENİN MİRASI

Aralarında nikah olmayan erkek ve kadının münasebetinden hasıl olan çocuğa “veled-i zina” denir.⁷²³ Zina mahsulu olarak meydana gelen çocuk ile babası ve baba tarafından akrabaları arasında mirasçılık meydana gelmez. Veled-i zina sadece ana tarafına mirasçı olur.⁷²⁴ Çünkü onun baba tarafından nesebi yoktur. Sadece ana tarafından sabittir.⁷²⁵ Zira nesebin sabit olması bir nimettir. Suç ise nimete sebep olamaz.⁷²⁶

Ayrıca zina mahsulu olan biri ile babası arasında (neseb bağı ve) mirasçılık oluşursa, bu insanları nikahsız yaşamaya sevk edebilir. Zira suç işleyen sonunda nimet elde edeceğini bildiği zaman, çekinmeden bu suçu işlemeye girişebilir. Bu durum toplumu ifsad edecek bir çok kötülüklerin ortaya çıkmasına sebep olur.

⁷¹⁹ Cürcani, 48; İbni Kudame, 6/294; Şirbini, 3/24.

⁷²⁰ Kaffal eş-Şaşi, 397.

⁷²¹ Hakim et-Tirmizi, 215.

⁷²² Serahsi, 30/30; Şirbini, 3/24.

⁷²³ Erdoğan, 604.

⁷²⁴ İbni Hazm, 9/302; İbni Kudame, 6/266; İbni Cüzey, 292; Şevkani, 6/72.

⁷²⁵ İbni Nüceym, 8/574; Ebu Zehra, Ahkamu’t-Teriket ve’l-Mevâris, 228.

⁷²⁶ Ebu Zehra, Ahkamu’t-Terikat ve’l-Mevâris, 228.

Fakat veled-i zinanın anne tarafından nesebinin sabit olması ve mirasçılık durumu farklıdır. Çünkü veled-i zinanın ana tarafından da neseb bağı ve mirasçılığı kesildiği zaman, o çocuk tamamen sahipsiz kalır. Bu ise kimsesiz başıboş ve topluma düşman olarak yetişen sağlıklı nesiller meydana getirir. Zira anne ve babanın işlediği bir suç sebebiyle hem anadan hem de babadan nesebi kesilecek olan kişi başta anne ve babası olmak üzere herkese kin ve düşmanlık besler. Fakat anne tarafından nesebin sübutu ile onu sahiplenecek, koruyacak, sağlıklı bir nesil olarak topluma kazandırılmasını sağlayacak bir aile ortamına girmiş olacaktır. O halde nesebin babadan sabit olmaması ve mirasçılığın gerçekleşmesi ile bir suçun, nimet vesilesi olmasının önlenmiş olacağını; nesebin ana tarafından sübutu ve mirasçılık ile de çocuğun korunacağını söyleyebiliriz.

Veled-i mülâne ise lian (kocanın karısına zina isnadında bulunarak lanetleşmesi) sonrası eşlerin ayrılmasından sonra nesebinin babasından reddine hükmolunan çocuktur.⁷²⁷ Lian baba tarafından mirasçılığa engeldir.⁷²⁸ Çünkü lian sonunda baba, evladı ile arasındaki neseb bağını koparmıştır. Dolayısıyla neseb bağı sadece ana tarafından sabit kalmıştır.⁷²⁹ Bu sebeple mirasçılık sadece ana tarafından gerçekleşecektir.

VIII. PEYGAMBER MİRASI

Peygamber hısımları olanların peygamberden dünyalık bir şeye mirasçı olmadıkları rivayet edilmektedir. Zira Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Biz Peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır.”⁷³⁰ Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (sav)’in zevceleri Hz. Peygamber (sav) vefat ettiğinde kendilerine isabet edecek olan mirası talep etmek istemişlerdir. Fakat annemiz Hz. Aişe (ra) bu duruma: “Hz. Peygamber (sav), “biz peygamberler miras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadece sadakadır” buyurmadı mı?” diyerek itiraz etmiştir.⁷³¹

⁷²⁷ Erdoğan, 327, 603.

⁷²⁸ Karafi, Ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris; **Envâru'l-Buruk fi Envai'l-Furuk**, (tah.: Abdulhamid Hindavi), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003, s. 4/156.

⁷²⁹ Yameri, Burhanuddin Ebu'l-Vefa İbrahim b. Muhammed b. Ferhun el-Maliki; **Tabsiratu'l-Hükkam fi Usûli'l-Ekziye ve Menahici'l-Ahkam**, (talik: Cemal Meraşlı), Daru'l-Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut, 1995, 1. Baskı, s. 2/177; İbni Abidin, 10/422.

⁷³⁰ Buhari, İtisam 5 (8/136); Müslim, Cihad 51 (2/1379); Nesai, Fey 3 (7/129).

⁷³¹ Buhari, Ferâiz 3(8/4-5).

Bu hadislerde peygamber hısımları olanların Hz. Peygamber (sav)’e mirasçı olamayacağı belirtilmiştir. Zira Allah peygamberleri kullarına tebliğ için göndermiştir. Peygamberler bu tebliğ karşılığında insanlardan hiçbir ücret ve dünya malı talep etmemişlerdir. İnsanların, peygamberlerin vârislerine miras topladıklarını sanmamaları için de peygamberler miras bırakmamışlardır.⁷³² Yine peygamberlerle diğer insanlar arasında fark vardır. Peygamberler dini ikame etmek için gönderilmişlerdir. Dolayısıyla onlar dünyadan kendilerine yetecek kadar alırlar. Gerisi ise sadakadır.⁷³³

Ayrıca peygamber hısımlarının miras alacakları düşüncesiyle peygamberlerin ölmelerini temenni edip helak olmamaları için peygamberler miras bırakmamışlardır.⁷³⁴

IX. MİRASTA HACB VE MAHRUMİYET

Başka bir vâris bulunması sebebiyle, bir şahsı tamamen veya kısmen mirastan mahrum bırakmamaya “hacb” denir.⁷³⁵ Hacb ikiye ayrılır:

1- Hacb-Hirman: Bir vârisi mirastan tamamen mahrum bırakmaktır. Mesela oğul bulununca oğlun oğlu vâris olamaz.

2- Hacb-ı Noksan: Bir vârisi kısmen mirastan mahrum bırakmak, hissesini azaltmak. Mesela ölenin çocukları bulunmadığı zaman terikenin yarısını alan koca, ölenin çocukları bulunduğu zaman dörtte bir hisse alır.⁷³⁶

Vârisin mirasçılığa engel bir hal ile mirastan mahrum olmasına, yani tamamen yok kabul edilmesine ise “mirastan mahrumiyet” denir. Katilin mirastan mahrum olması buna örnektir.⁷³⁷

Yukarıda belirtildiği gibi hacb konusunda iki farklı durum söz konusudur. Bunun sebebini şöyle izah edebiliriz:

⁷³² Ayni, Bedruddin Mahmud b. Ahmed; **Umdetu’l-Kari Şerhu Sahihi’l-Buhari**, (tashi: Abdullah Mahmud Muhammed), Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2001, 1. Baskı, s. 23/360.

⁷³³ Buhari, Mehasinu’l-İslam, 41; İbni Abdisselam, 467; Cisri, Hüseyin b. Muhammed et-Trablusi; **er-Risaletu’l-Hamidiyye**, Daru’l-İman, Lübnan, 1988, s. 157.

⁷³⁴ Şirbini, 3/26; Kala’, Fuad Haseni; **Makasidu Tasarrufati’r-Resul**, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2006, 1. Baskı, s. 216.

⁷³⁵ Cürcani, 105-106; Erdoğan, 164.

⁷³⁶ Cürcani, 105-106; Berki, Ali Himmet, 138.

⁷³⁷ Berki, Ali Himmet, 141.

Vârislerden bir grup olduğunda, eğer hepsi de aynı derecede bulunuyorlarsa, hepsine taksimde bulunulması gerekir. Çünkü içlerinden birinin diğerine takdimini gerektirecek bir durum yoktur. Aynı ayrı derecelerde bulunmaları halinde ise iki durum karşımıza çıkar:

a. Hepsi de aynı isim altına girerler ya da ölene yakınlıkları aynı cihetten olur. Bu durumda kural, daha yakın olanın uzakta olanı hacb-ı hırman ile düşürmesidir. Çünkü miras, yardımlaşmayı teşvik için meşru kılınmıştır. Her biri için yakınlık ve yardımlaşma vardır. Dolayısıyla anne ismi altına girenler için rıfk (şefkat); oğul ismi altına girenler için ölünün yerine geçme; asabe tabiri altında girenler için aileyi savunma manasının bulunması böyledir. Bu durumda gaye ve maslahatın gerçekleşmesi, bunu gerçekleştirmekle sorumlu olanın, terki halinde kınanacak kimsenin belirlenmesine, ölene vâris olmak suretiyle de diğerlerinden ayrılmasına bağlıdır.⁷³⁸

b. Ya da isimleri ve ölene yakınlık dereceleri farkı olur. Bu durumda asıl, Allah'ın ilmi ezelesinde ölene daha yakın ve daha faydalı bulunanların daha uzakta olanları hacb-ı noksan ile alacağı payın miktarını azaltmasıdır.⁷³⁹

X. SULH VE TEHÂRÜC

Mirasçılârdan bir kısmını terikeden belirli bir şey veya hisse üzerine uzlaşarak (sulh yaparak) çıkmasına “tehârüc” denir.⁷⁴⁰ Karşılıklı rıza ile gerçekleştiği için sulh yapmak caizdir.⁷⁴¹ Sulh yaparken adaleti gözetmek gerekir.⁷⁴²

Sulh müsamahaya dayanır. Müsamahada ise uhrevi ve dünyevi maslahatlar vardır. Taraflar sulh yaptıkları zaman ahirette sevap alırlar.⁷⁴³ Dünyada ise insanların birbirlerinin irade beyanına saygı göstermeleri ile aralarında dostluk ve güvencenin pekişmesi sağlanmış olur.

⁷³⁸ Dihlevi, 2/371-372.

⁷³⁹ Dihlevi, 2/372.

⁷⁴⁰ Cürçani, 147; Berki, Ali Himmet, 136.

⁷⁴¹ Cürçani, 147-148; İbni Kayyım, 1/107.

⁷⁴² İbni Kayyım, 1/108.

⁷⁴³ İbni Abdisselam, 464.

XI. GUREMÂ TAKSİMİ

Tamamı alacaklıların alacaklarına yetişmeyen terikeyi, alacaklılara hakları oranında taksim etmeye “gurema taksimi” denir.⁷⁴⁴

Ölen kimse borçlu ise terike mevcudu borca yettiği takdirde, önce borç tamamen ödenir. Bir şey kalırsa mirasçılar bunu aralarında taksim ederler.⁷⁴⁵

Eğer terike borca yetmezse, bu durumda alacaklı tek kişi veya birkaç kişi olabilir. Alacaklı tek kişi ise, terikeyi tamamen alır. Birkaç kişi iseler, hepsinin alacakları birbirine eşit veya farklı olabilir. Şayet alacakları eşit ise terikeyi de aralarında eşit olara paylaşırlar. Eşit değilse, alacaklardan her biri hisse; alacaklar toplamı ise payda itibar edilir. Mevcut terike ile alacaklar toplamı (payda) arasındaki nisbete göre alacaklıların hisseleri tayin edilir.⁷⁴⁶

Bu durumda alacaklılar hakları (alacakları) oranında hisselerini almış olurlar. Çünkü hiç birinin diğerine üstünlüğü söz konusu değildir.⁷⁴⁷

XII. MÜNÂSAHA

Ölenin terikesi taksim edilmeden önce mirasçılardan birinin veya bir kaçının daha ölmeleri ile bunlara düşen hisselerin kendi mirasçılarına kalmış olmasına “münasaha” denir.⁷⁴⁸

Her münasaha meselesi içinde birkaç mesele birleşmiş olarak bulunur.⁷⁴⁹ Bu durumda ilk mûrisin (ölenin) vârisleri tespit edilerek mesele kurulur. Daha sonra tarih sırasına ve önce ölenin mirasçılarının sonra ölenlere mirasçı olup olmayacakları ile ölenlerin bunlardan başka mirasçıları bulunup bulunmadığına dikkat edilerek her mûrisin (ölenin) meselesi ayrı ayrı yapılır. Her mesele bir önceki mesele ile birleştirilerek, sonunda bulunacak tek payda üzerinden vârisler hisselerini alırlar.⁷⁵⁰

⁷⁴⁴ Erdoğan, 160.

⁷⁴⁵ Berki, Ali Himmet, 155.

⁷⁴⁶ Berki, Ali Himmet, 155.

⁷⁴⁷ İbni Abdisselam, 121.

⁷⁴⁸ Cürcani, 179; Berki, Ali Himmet, 157.

⁷⁴⁹ Karaman, 1/491.

⁷⁵⁰ Berki, Ali Himmet, 161; Aktan, 185-187.

Münâsaha meselesi, üzerinden nesiller geçmesine rağmen her vârise hisselerini vererek meseleyi çözüme kavuşturmak ve hakların zayi olmaması açısından önemlidir.

SONUÇ

İnsan tarih boyunca mala ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacı neticesinde de insanda mal kazanma, kazandığı malı biriktirme ve gelecek nesillere bırakma arzusu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple insanoğlunun olduğu her zaman ve zeminde mal, servet ve bunların mülkiyet hakkı daima söz konusu olmuştur.

Hayatta iken malı üzerinde tasarruf hakkına sahip olan insanın ölümü ile birlikte mala olan ihtiyacı kalmamış ve tasarrufu da ortadan kalkmıştır. Bu sebeple ölümünden sonra bıraktığı malın vârislere intikali meselesi, ilk çağlardan günümüze kadar değişik şekillerde düzenlenmeye çalışılmış ve farklı uygulamalar ortaya konmuştur.

İslam dininin gelmesiyle miras sisteminde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Her hükmünde hikmet sahibi olan yüce Allah miras hükümlerini de insanların maslahatını gözeterek, onların dünya ve ahiret faydasına olacak şekilde bir takım gaye ve hikmetlere binaen ortaya koymuştur.

Yüce Allah miras ayetlerinde vârislerin paylarını açıklarken “babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”⁷⁵¹ buyurmuştur. Dolayısıyla Yüce Allah bu taksimatı yaparken kullarının maslahatını gözetmiş olduğunu, hükmünde hikmet sahibi olduğunu belirtmiştir.

Biz de bu araştırmamızda İslam miras hukukunda terike taksiminde gözetilen maslahatları, sebep ve gayelerini çeşitli noktalardan ele almaya çalıştık. Ulaştığımız sonuçları özet olarak şu şekilde ortaya koymamız mümkündür.

İslam dini insana miras hakkını vermiştir. İnsanın tamamen miras hakkından mahrum bırakılması; yani mülkiyet hakkının olmaması ve ölümünden sonra malının tamamen devlete kalması, insanın arzulamadığı bir durumdur. Bu durum ise ne kadar kazanırsam kazanayım nasıl olsa geride malımın kalacağı kimse yok düşüncesinden hareketle, insanı hayattan soğutarak kazanç elde etmesini engelleyecektir. Bu durum ise toplumda iktisadi açıdan büyük zararlar meydana getirir. Fakat ölümünden sonra malının yakınlarına, sevdiği, arzuladığı kişilere kalacağını bilen bir insan mal

⁷⁵¹ Nisa Suresi, 4/11.

kazanmaktan geri durmaz. Bu da toplumda iktisadi yönden kalkınma sağlar. İşte bu sebeple İslam insanların maslahatını gözeterek onlara miras hakkını vermiştir.

İnsana miras hakkı verildikten sonra mirasın vâislere dağıtılması konusunda adaletin gözetildiğini görmekteyiz. Zira İslam miras hukuku cahiliye dönemindeki miras sistemini iptal etmiştir. Vâislere yapılan haksızlığı ortadan kaldıracak kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç herkese ölene olan yakınlık derecesine göre mirasını vermiştir.

İslam miras hukukunda terike taksim edilirken şu hususların göz önünde bulundurulduğunu söyleyebiliriz.

1- Ölene olan yakınlık derecesi göz önünde bulundurularak, ölene daha yakın olan mirasta daha fazla hak sahibi olmuştur.

2- Miras taksimatı yapılırken vâisin mala olan ihtiyacı dikkate alınmıştır. Buna göre mala olan ihtiyaç mirasın artmasına sebep olmuştur. Mesela ölene yakınlık dereceleri aynı olmasına rağmen ölenin çocuklarının anne ve babasından daha fazla miras aldığını görmekteyiz.

3- Kan hısımlarından olmamasına rağmen karı ve kocanın bir arada yaşamaları, hayatı paylaşmaları ve karşılıklı hizmet ve yardımlaşma neticesinde aralarında bir vefa söz konusu olduğu için birbirlerine mirasçı olduklarını görmekteyiz.

4- Yüklenen sorumluluklar neticesinde ihtiyaçların karşılanabilmesi için erkeğe kadının iki katı miras verilmiştir. Burada nimet-külfet dengesi göz önüne alınmıştır.

5- Her vâisin alacağı miras tafsilatlı olarak ayetlerde açıklanmıştır. Bu durum insanların hisseler konusunda ihtilafa düşmesini engellemiştir.

6- Mirasta vâislere; ölene faydalı olma, yardımlaşma ve dostluk gibi manaları taşımaları göz önünde durularak farklı oranlarda hisseler verilmiştir.

7- Vâislerin ölene yakınlıkları aynı cihette olmaları halinde ölene daha yakın olan uzak olanı mirasçılıktan düşürmüştür.

8- Ölenin anne ve babasına; bunlar bulunmadığı zaman dede ve ninesine de miras verilmek suretiyle ailede usûlün korunması, onlara hürmet ve iyilik edilmesi gayesiyle onların fedakârlıkları unutulmamıştır.

9- Toplumda servetin yaygınlaştırılması esas alınarak uzak akrabalara da miras verilmiştir. Yine birçok kişinin mirasta hisse sahibi kılınması suretiyle de mirasın tek elde toplanması önlenmiştir.

10- Anne tarafından akrabalığın kesilmemesi için ana bir kardeşlere de miras verilmiştir.

11- Kötü durumlara yol açarak mefsedete götüren haller mirasçılığa engel kabul edilerek bunları taşıyanlar mirastan mahrum bırakılmıştır. Mûrisini öldürme gibi.

Sonuç olarak İslam miras hukukundaki terike taksiminde taabbüdî olması gerekçesiyle hepsini tam olarak kavramamız mümkün olmasa da; bir takım maslahatların, sebep ve gayelerin mevcut olduğunu görmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- ABADE, Muhammed Enis; **et-Teşriu'l-İslami Ehdafulu ve İtticahatuhu**, El-Meclisu'l-Ala Li's-Şuûni)-İslamiyye, Kahire, 1972.
- ABDULHAMİD, Muhammed Muhyiddin; **Ahkamu'l-Mevaris fi's-Şeriatil'l-İslamiyye**, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1984, 1. Baskı.
- AHMED B. HANBEL, **el-Müsned**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- AHMEYDAN, Zeyyad Muhammed; **Makasıdü's-Şeriatil'l-İslamiyye**, Müessetu'r-Risale, Beyrut, 2004, 1. Baskı.
- AKTAN, Hamza; “**Miras**” mad., DİA., TDV. Yay., İstanbul, 2005.
- AKTAN, Hamza; **Mukayeseli İslam Miras Hukuku**, İşaret Yay., İstanbul, 1991, 1 Baskı.
- ALİ HAYDAR EFENDİ, Küçük; **Teshilü'l-Ferâiz** (sad.: Orhan Çeker), Tekin Kitabevi, Konya, Trs.
- ALİM, Yusuf Hamid; **el-Makasıdu'l-Amme li's-Şeriatil'l-İslamiyye**, ed-Daru'l-Alemiyye li'l-Kitabi'l-İslami, Riyad, 1994, 2. Baskı.
- ALUSİ, Şihabuddin Mahmud el-Bağdadi; **Ruhu'l-Meanifi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesânî**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- ARMAĞAN, Servet; **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler**, D.İ.B. Yay., Ankara, 2004, 5. Baskı.
- ARSLAN, Ali; **Büyük Kur'an Tefsiri**, Arslan Yay., İstanbul, Trs.,
- ASKALANİ, Ahmed b. Ali b. Hacer; **Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari**, (tah.: Abdulkadir Şeybe el-Hamd), Mektebetu'l-Melik Fahd, Riyad, 2001, 1. Baskı.
- ATİYYE, Cemaluddin; **Nahve Tefili Makasıdı's-Şeria**, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 2001.
- AYNİ, Bedruddin Mahmud b. Ahmed; **Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari**, (tashih: Abdullah Mahmud Muhammed), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, 1. Baskı.

- AZİZİ, Muhammed Ramiz Abdulfettah; **el-Miras ve'l-Vasiyye**, Daru'l-Furkan, Amman, 2003.
- BAĞDADİ, Mustafa İsmail, **Hukuku'l-Mer'eti'l-Müslime fil' Müctemeil-İslami**, el-Munazzamatu'l-İslamiyye, Rabat, 1991, 1. Baskı.
- BALTACI, Muhammed; **Mekanetu'l-Mer'e fi'l-Kur'ani'l-Kerim ve's-Sünneti's-Sahihah**, Mektebetu's-Şebab, Münire, Trs.
- BARDAKOĞLU, Ali; “**Ferâiz**” Mad., DİA. TDV. Yay., İstanbul, 1995.
- BARDAKOĞLU, Ali; “**Hibe**” mad., DİA., TDV. Yay., İstanbul, 1998.
- BELGESAY, Mustafa Reşit; **Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1963.
- BERKİ, Ali Himmet; **İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikâl**, (sad.: İrfan Yücel), DİB. Yay., Ankara, 1986.
- BERKİ, Sadeddin; **Kur'an'da Verâset Sistemi (Ferâiz)**, Binbirdirek Kitabevi, İstanbul, Trs.
- BERKİ, Şakir; **İslam Hukuku Miras Sistemi İle Medeni Kanun Miras Sistemi Arasındaki Farklar**, Ankara Ü. İlahiyat F. Dergisi, Ankara Ü. Basımevi, Ankara, 1978.
- BERKİ, Şakir; **İslam Hukukunun Ana Hatları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Ü. Basımevi, Ankara, 1973.
- BERKİ, Şakir; **Miras Hukuku**, Ege Matbaası, Ankara, 1959.
- BERRAC, Cuma Muhammed; **Ahkamu'l-Miras fi's-Şeriatil-İslamiyye**, Daru'l Fikr, Amman, 1981, 1. Baskı.
- BESSAM, Abdullah b. Abdurrahman; **Tavzihu'l-Ahkam min Buluği'l-Meram**, Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, Cidde, 1992.
- BEYHAKİ, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, **es-Sünenu'l Kubra**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs.
- BOYNUKALIN, Ertuğrul; “**Makasidü's-Şeria**” mad., DİA., TDV. Yay., Ankara, 2003.

- BUHARÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdurrahman; **Mehasinu'l-İslam ve Şeraiu'l-İslam**, Daru'l-Kutubi't İlmîye, Beyrut, Trs.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail; **es-Sahih**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı; **Ruhu'l-Beyan Tefsiri**, (tah.: Ömer Faruk Hilmi), Osmanlı Yayınevi, İstanbul, Trs.
- CARULLAH, Musa; **Hatun**, (Hazırlayan: Mehmet Görmez), Kitabiyat Yay., Ankara, 1999, 1. Baskı.
- CELİDÎ, Said b. Muhammed; **Ahkamu'l-Miras ve'l-Vasiyye fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Külliyyetu'd-Daveti'l-İslamiyye, Trablus, Trs.
- CERCAVÎ, Ali Ahmed; **Hikmetu't-Teşri ve Felsefetuhu**, Daru'l-Fikr, Yy., Trs.
- CESSAS, Ebu bekr Ahmed b. Ali er-Razi; **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kitabil-Arabi, Beyrut, 1986.
- CİSRÎ, Hüseyin b. Muhammed et-Trablusi; **er-Risaletu'l-Hamidiyye**, Daru'l-İman, Lübnan, 1988.
- CÜBÛRÎ, Ebu'l-Yekzan Atiyye; **Hükmü'l Miras fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Darü'n-Nezir, Bağdat, 1969, 1. Baskı.
- CÛRCANÎ, Seyyid Şerif; **Şerhu's-Siraciyye**, (tah.: M. Adnan Derviş), Daru'l-Beyruti, Beyrut, 1990, 1. Baskı.
- CÜVEYNÎ, İmamu'l-Harameyn Abdulmelik b. Abdullah; **Nihayetu'l-Matlab, fi Dirayeti't Mezheb** (Tah.: Abdulazim Mahmud ed-Dib), Daru'l-Minhac, Cidde, 2007, 1. Baskı.
- DAREKUTNÎ, Ali b. Ömer; **es-Sünen**, Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1986, 1. Baskı.
- DEBÛSÎ, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa; **Te'sisu'n-Nazar** Matbaatu'l-Edebiyye, Mısır, Trs., 1. Baskı.
- DEMİR, Fahri; **İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı**, DİB. Yay., Ankara, 2003, 3. Baskı.
- DERVEZE, Muhammed İzzet; **El-Mer'e fi'l Kur'an ve's-Sunne**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1984, 3. Baskı.

- DERVEZE, Muhammed İzzet; **et-Tefsiru'l-Hadis**, Daru'l-Ğarbi'l-İslami. Beyrut, 2000, 2. Baskı.
- DİHLEVİ, Şah Veliyyullah: **Huccetullahi'l-Baliğ**, (çev.: Mehmet Erdoğan), iz Yay., İstanbul, 2002, 3. Baskı.
- DİMAŞKİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed; **Rahmetu'l-Ümme fi İhtilafil-Eimme**, Daru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- DÖNDÜREN, Hamdi; **Delilleriyle Aile İlmihali**, Altınoluk Yay., İstanbul, 1995.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi; **“Maslahat”** mad., DİA., T.D.V. Yay., Ankara, 2003.
- DÜREYYAN, Abdullatif Fayiz; **Fıkhu'l-Mevâris**, Dar'un-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2006, 1. Baskı.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani; **es-Sünen**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- EBU DAVUD; Süleyman b. Eşas es-Sicistani; **el-Merâsil**, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1986, 1. Baskı
- EBU ZEHRA, Muhammed; **Ahkamu't-Terikat ve'l-Mevaris**, Daru'l-Fikri'l-Arabi, Kahire, Trs.
- EBU ZEHRA, Muhammed; **Ahmed b. Hanbel**, (çev.: Osman Keskiöğlü), Hilal Yay., Ankara, 1984.
- EBU ZEHRA, Muhammed; **İmam Malik**, (Çev.: Osman Keskiöğlü) Hilal Yay., Ankara, 1984.
- EBU ZEHRA, Muhammed; **İmam Şafii**, (çev.: Osman Keskiöğlü), DİB. Yay., Ankara, 2000, 4. Baskı.
- EBU ZEHRA, Muhammed; **İslam'da Sosyal Dayanışma**, (Çev.: Ethem Ruhi Fiğlalı-Osman Eskiöğlü), Yağmur Yay., İstanbul, 1981, 3. Baskı.
- EBU ZEHRA, Muhammed; **İslam'da Toplum Düzeni**, (çev.: Nurettin Demir ve Vesim Taylan), Kayıhan Yay., İstanbul, 1993.
- EBUSSUÛD EFENDİ, Şeyhülislam; **İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim**, (çev.: Ali Akın), Boğaziçi Yay., İstanbul, 2006.

- ELMALILI, Muhammed Hamdi (Yazır); **Hak Dini Kur'an Dili**, Yenda Yay., İstanbul, 1997.
- ERBAY, Celal; **İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası**, Rağbet Yay., İstanbul, 1998, 2. Baskı.
- ERDOĞAN, Mehmet; **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Enşar Neşriyat, İstanbul, 2005, 2. Baskı.
- ESADİ, Muhammed Ubeydullah; **el-Mucez fi Usûli'l-Fıkıh**, Daru's-Selam, Kahire, 1990.
- EZHERİ, Salih Abdussemin'el-Abî; **es-Semeru'd-Dani Şerhu Risaleti Ebi Zeydi'l-Kayrevani**, Matbaatu'l-Menar, Tunus, Trs.
- FERİCE, Muhammed; **Hukuku'l-Mer'eti'l-Müslime fi'l-Kur'an ve's-Sünne**, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1996, 1. Baskı.
- FEVZAN, Salih b. Fevzan b. Abdullah; **el-Tahkikatu'l-Marziyye fi'l-Mebahisi'l-Farziyye**, Mektebetu'l-Maarif, Riyad, 1986, 3. Baskı.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed; **el-Vasît fi'l-Mezheb**, (tah.: Ahmed Mahmud İbrahim), Daru's-Selam, Mısır, 1997, 1. Baskı.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed; **Şifau'l-Ğalil**, (tah.: Hamid el-Kubeysi), Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1971.
- GÖKMENOĞLU, Hüseyin Tekin; **İslam Miras Hukukunda Halefiyet Dede Yetimi ve Vacip Vasiyet**, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 1999.
- HADDAD, Ebu Bekir el-Yemeni; **Tefsiru'l-Haddad**, (Tah.: Muhammed İbrahim Yahya), Daru'l-Medari'l-İslami, Beyrut, 2003, 1. Baskı.
- HADİMİ, Nureddin Muhtar; **İlm-u Makasidi's-Şeria**, Mektebetu'l-Abikan, Riyad, 2001, 1. Baskı.
- HAKİM et'-TİRMİZİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Hasan el-Hakim; **İsbatu'l-ilel**, (tah.: Halid Zehri), Matbaatu'n-Necah el-Cedide-e'd-Daru'l-Beyza, Rabat, 1998, 1. Baskı.

- HALİD, Hasan-Neca Adnan; **el-Mevâris Fi'ş-Şeriatî'l-İslamiyye**, Dar-u Lübnan, Beyrut, 1987, 4. Baskı.
- HAMİDULLAH, Muhammed; **İslam'a Giriş**, (çev.: Cemal Aydın), T.D.V. Yay., Ankara, 2004, 6. Baskı.
- HAMMAD, Nezih; **İktisadi Fıkıh Terimleri**, (Çev.: Recep Ulusoy), İz Yay., İstanbul, 1996.
- HARBİ, Sa'd b. Şari' b. Avz; **el-Ahkamu'lleti Tuhalfu fiha'l-Mer'etu er-Recule**, Daru'l-Müslim, Riyad, 1995, 1. Baskı.
- HATRAVİ, Muhammed; **er-Raid fi'l-Ferâiz**, Mektebetu Dari't-Turas, Medine 1983, 4. Baskı.
- HAVVA, Said; **el-Esas fi't-Tefsir**, (çev.: Besir Eryarsoy ve Harun Ünal), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1989.
- HAYYATE, Muhammed Necib; **er-Ravzatu'l-Behiyye ala Metni'r-Rahabiyye**, Mektebetu Dari'l-Felah, Haleb, 1990, 5. Baskı.
- HAZİN, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadi; **Tefsiru'l-Hazin**, Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 1995, 1. Baskı.
- HERERİ, Muhammed b. Emin b. Abdullah el-Uremi, **Hadaiku'r-Rev'h ve'r-Reyhan fi Revabi Ulumi'l-Kur'an**, Dar-u Tavki'n-Necat, Beyrut, 2001, 1. Baskı.
- HERRASİ, imaduddin b. Muhammed et-Taberi; **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, 2. baskı.
- HISNÎ, Takiyyuddin Ebu Bekir b. Muhammed; **Kitabu'l-Kavaid**, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1997, 1. Baskı.
- HUSARI, Ahmed; **et-Terikat ve'l-Vesaya**, Daru'l-Cîl, Beyrut, 1992.
- İBNİ ABDİLBERR, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed; **el-İstizkar**, (tah.: Abdulmuti Emin Kalaci), Dar-u Kuteybe, Dimaşk, 1993, 1. Baskı.
- İBNİ ABDİSSELAM, İzzüddin; **Kavaidu'l-Ahkam fi Mesalihi'l-Enâm**, (Çev.: Süleyman Kaya-Soner Duman), İz Yay., İstanbul, 2006.

- İBNİ ABİDİN, Muhammed Emin; **Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar**, (tah.: Muhammed Subhi Hasan Hallak ve Amir Hüseyin), Dar'u İhyai't Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1998.
- İBNİ AŞUR, Muhammed Tahir; **et-Tahrir ve't Tenvir**, ed-Daru'l-Tunusiyye, Tunus, 1984.
- İBNİ AŞUR, Muhammed Tahir; **Makasidu's-Şeriat'l-İslamiyye**, (Çev.: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan), İklim Yay., İstanbul, 1988, 1. Baskı.
- İBNİ ATİYYE, Kadı Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib; **el-Muharreru'l-veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz**, (tah.: Abdusselam Abduşşafi Muhammed), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, 1. Baskı.
- İBNİ BELEBAN, Alâuddin Ali el-Farisi; **el-İhsan bi Tertibi Sahih-i İbni Hibban**, Daru't-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, 1. Baskı.
- İBNİ CÜZEY, Muhammed b. Ahmed; **el-Kavaninu'l-Fıkhiyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- İBNİ EBİ ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed; **el-Musannaf fi'l-Ehadis ve'l-Asar**, Müessesetül-Kutubis-Sekafiyye, Beyrut, 1989.
- İBNİ HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said; **el-Muhalla**, Daru'l-Fikr, Yy., Trs.
- İBNİ HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said; **Meratibu'l-İcma**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Trs.
- İBNİ KAYYIM, Muhammed b. Ebi Bekr el-Cevziyye, **İ'lamu'l-Muvakkiin an Rabbi'l-Alemin**, (Tah.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1987.
- İBNİ KESİR, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail, **Tefsiru'l-Kur'anil-Azim**, (iht.: Muhammed Ali Sabuni), Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, Trs., 1. Baskı.
- İBNİ KUDAME, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed; **el-Muğni**, Mektebetu'l-Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, Kahire, Trs.

- İBNİ MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid; **es-Sünen**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- İBNİ MANZUR, Muhammed b. Mükerrrem; **Lisanu'l-Arab**, Daru's-Sadr, Beyrut, 1990.
- İBNİ NÜCEYM, Zeynelabidin b. İbrahim; **el-Bahru'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1993.
- İBNİ NÜCEYM, Zeynel-abidin b. İbrahim; **el-Eşbah ve'n-Nezair**, (tah.: Abdulkerim Fudayli), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003.
- İBNİ RECEB, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Receb el-Hanbeli; **Tefsiru İbni Receb el-Hanbeli**, (Talik: Tarık b. İvezullah b. Muhammed), Daru'l-Asime, Riyad, 2001, 1. Baskı.
- İBNİ RÜŞD, Muhammed b. Ahmed; **Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid**, (Tah.: Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdulmevcud), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 2. Baskı..
- İBNİ TEYMİYYE, Takiyyuddin Ahmed b. Abdulhalim; **Mecmuu'l- Fetava**, (Cem eden: Abdurrahman b. Muhammed) Daru'l-Arabiyye, Beyrut, H. 1398.
- İBNU'L-FERES, Ebu Muhammed, Abdulmunim b. Abdurrahim el-Endelusi; **Ahkamu'l Kur'an**; (Tah: Münciye bintü'l-Hadi en-Neferi), Dar-ı İbni Hazm, Beyrut, 2006, 1. Baskı.
- İBNU'S-SAATİ, Ahmed b. Ali; **Mecmau'l Bahreyn ve Mültekan-Neyyireyn**; (Tah.: İlyas Kaplan), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- İBNÜ'L-ARABİ, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkamu'l Kur'an**, Daru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- İBNÜL-MÜNZİR, Muhammed b. İbrahim; **el-İcma'**, Daru'l-Cenan, Beyrut, 1986, 1. Baskı.
- İMRE, Zahit-Erman, Hasan; **Miras Hukuku**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1989.
- İNAN, Ali Naim; **Miras Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1982, 2. Baskı.

- İNAN, Yusuf Ziya; **İslam'da Aile Münasebetleri**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1962.
- İSFEHANİ, Rağıb; **Müfredat-ı Elfazi'l-Kur'an**, (tah.: Safvan Adnan Davudi), Daru'l Kalem, Dimaşk, 2002, 3. Baskı.
- KAFFAL EŞ-ŞAŞİ, Ebu Bekr Muhammed b. Ali b. İsmail b. Eş-Şaşı; **Mehasinu's-Şeria fi Furui's-Şafiyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, 1. Baskı.
- KALA, Fuad Haseni; **Makasidu Tasarrufati'r-Resul**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2006, 1. Baskı.
- KAL'ACİ, Muhammed Ravvas-Kunaibi, Hamid Sadık; **Mücemli Lugati't Fukaha**, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 1988, 2. baskı.
- KANUCİ, Ebu't-Tayyib Seyyid Muhammed Sıdık; **Fethu'l-Beyan fi Makasidi'l-Kur'an**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1992.
- KARADAVİ, Yusuf; **el-İctihat fi's-Şeriatil-İslamiyye**, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1989, 2. Baskı.
- KARAFİ, Ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b. İdris; **Envâru'l-Buruk fi Envai'l-Furuk**, (tah.: Abdulhamid Hindavi), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003.
- KARAMAN, Hayrettin; **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yay., İstanbul, 2003, 3. Baskı.
- KARAMAN, Hayrettin-Mustafa Çağrııcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D.İ.B. Yay., Ankara, 2006, 2. Baskı.
- KESKİOĞLU, Osman; **Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku**, DİB. Yay., Ankara, 2003, 6. Baskı.
- KONEVİ, Şeyh Kasım; **Enisu'l-Fukaha**, (tah.: Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi), Müessesetu'l-Kutubi's-Sekafiyye, Beyrut, 1987, 2. Baskı.
- KURTUBİ, Muhammed b. Ahmed; **el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

- KUTUB, Seyyid; **Fi Zilalil-Kur'an**, (çev.: Salih Uçan-Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu), Dünya Yay., İstanbul, 1991.
- LAHİM, Abdulkerim b. Muhammed; **Fıkhu'l-Mevâris**, Mektebetu'lt-Teveni li'd-Da've ve'l-irşad, Riyad, 1413, 1. Baskı.
- MAHMUD ŞAFİÎ, Ahmed; **Ahkamu'l Mevâris**, ed-Daru'l Camiyye, Beyrut, 1989.
- MAHMUT ES'AD, Seydişehir; **Tarih-i İlm-i Hukuk**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1331.
- MAKDİSÎ, Bahauddin Abdurrahmah b. İbrahim; **el-Udde fi Şerhi'l- Umde**, (tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Meüessesetu'r-Risale, Beyrut, 2001, 1. Baskı.
- MALİK, Malik b. Enes; **el-Muvatta**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- MALİK, Malik b. Enes; **el-Müdevvene**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- MATURİDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud; **Tevlatu Ehli's-Sünne**, (Tah.: Fatıma Yusuf el-Heymi), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004, 1. Baskı.
- MAVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib; **el-Hâviyu'l-Kebir**, (tah.: Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdulmevcud), Daru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, 1. Baskı.
- MEHMET VEHBÎ, **Hulâsatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1967.
- MERAĞÎ, Ahmed Mustafa; **Tefsiru'l-Merağî**, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu, Mısır, 1946, 1. Baskı.
- MERGÎNÂNÎ, Burhânuddin Ebul-Hasan Ali b. Ebi Bekr El-Ferğani; **el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi**, (talik: Muhammed Adnan Derviş), Daru'l-Erkam, Beyrut, Trs.
- MEVDUDÎ, Ebu'l-Âlâ; **Tefhimu'l-Kur'an**, (çev.: Ahmed Asrar), Bengisi Yay., İstanbul, 1997.

- MEVSİLİ, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud; **el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar**, (talik: Mahmud Ebu Dakika), Çağrı Yay., İstanbul, 1991.
- MOLLA FENARİ, Mehmed b. Hamza; **Fusulu'l-Bedâi'**, Şeyh Yahya Efendi Mat., İstanbul, h.1289.
- MUHAMMED, Mahmud Abdulhamid; **Hukuku'l-Mer'e Beyne'l-İslam ve'd-Dünya'l-Uhra**, Mektebetu Mebduli, Kahire, 1990, 1. Baskı.
- MUSTAFA SABRİ, Şeyhulislam; **Meseleler Hakkında Cevaplar**, (sad.: Osman Nuri Gürsoy), Sebil Yayınevi, İstanbul, 1995.
- MUSTAFA, İbrahim-Ahmed Hasan Zeyyat-Hamid Abdulkadir-Muhammed Ali Neccar; **el-Mu'cemu'l-Vasit**, Çağrı Yay., İstanbul, 1996
- MUTARRİZİ, Ebu'l-Feth Nâsiruddin; **el-Muğrib**, (tah.: Mahmud Fahuri ve Abdulhalim Muhtar) Mektebetu Usame b. Zeyd, Halep, 1975.
- MÜFTİ, Muhammed Hayri; **İlmu'l-Ferâiz ve'l-Mevâris**, Dimaşk, 1983.
- MÜSLİM, Ebu Huseyn Müslim b. **el-Haccac; es-Sahih**, , Çağrı Yay., 1981.
- MÜZENİ, Ebu İbrahim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Mısri; **Muhtasaru'l-Müzeni**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, 1. Baskı.
- NASİF, Fatıma Ömer; **Hukuku'l-Mer'e ve Vacibatuha fi Davi'l-Kitab ve's-Sünne**, Matbaatu'l-Medeni, Kahire, 1995, 2. Baskı.
- NESAİ, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb; **es-Sünen**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- NESEFİ, Necmuddin Ebu Haps Ömer; **Tilbetü't-Talebe**, Daru'n-Nefais, Beyrut, 1995.
- NEVEVİ, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **el-Mecmû Şerhu'l-Muhezzeb**, (tah.: Muhammed Necib el-Muti) Mektebetu'l-irşad, Cidde, Trs.
- NEVEVİ, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **Ravzatu't-Talibin**, (tah.: Adil Ahmed-Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvaz), Dar-u Aleml-i-Kutub, Riyad, 2003.
- NEVEVİ, Muhyiddin Yahya b. Şeref; **Şerhu Sahih-i Müslim**, Daru'l-Fikr, Yy., 1983.

- ORAL, Rifat; **Takribu'l-Ferâiz**, Ensar Yay., Konya, 2004, 1. Baskı.
- ÖĞÜT, Salim; **Kur'an-ı Kerim'de Mahalli Hükümler Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme**, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Mehîr Vakfı, Konya, 2006.
- ÖMERİ, Şahade; **İcazu'l-Beyani et-Teşrîi fi Ayatıl-Mevâris**, Mecelletu Ebhasi'l-Yermuk, İrbid, 1994.
- ÖZARSLAN, Selim; **İslam'da Ölüm ve Diriliş Öğretisi**, Kitap Dünyası, Konya, 2001.
- ÖZCAN, Ruhi; **İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası**, Çağlayan Yay., İzmir, 1996.
- PEKCAN, Ali; **İslam Hukukunda Gâye Problemi**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.
- RAZİ, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Faris b. Zekeriya; **Hi'lyetül-Fukaha**, (tah: Muhammed Hasan), Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 2000, 1. Baskı.
- RAZİ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer; **el-Mahsul fi Usûli'l-Fıkh**, (tah.: Cabir Feyyaz Alvani), Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1992, 2. Baskı.
- RAZİ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer; **et-Tefsiru'l-Kebir**, Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1997.
- RAZİ, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdilkadir; **Muhtaru's-Sıhah**, Daru'l Marife, Beyrut, 2005, 1. Baskı.
- REŞİD RIZA, Muhammed; **Tefsiru'l-Menar**, Mektebetu'l-Kahire, Mısır, 1954.
- SABUNİ, Muhammed Ali; **el-Mevâris fi's-Şeriatî'l-İslamiyye**, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2005.
- SABUNİ, Muhammed Ali; **Safvetu't-Tefasir**, Daru'l-Kalem, Beyrut, Trs, 5. Baskı.
- SALEBİ, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim; **el-Keşf ve'l-Beyan Fi-Tefsiri'l-Kur'an**, (Tah.: Seyyid Kısravi Hasan), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 1. Baskı.
- SAYİS, Muhammed Ali-Subki, Abdullatif; **Tefsir-u Ayati'l-Ahkam**, Dar-u İbni Kesir, Beyrut, 1994.

- SCHACHT, Joseph; **İslam Hukukuna Giriş**, (Çev.: Mehmet Dağ ve Abdulkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1986.
- SEMERKANDÎ, Ebulleys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim; **Bahru'l-Ulum**, (tah.: Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdulmevcut ve Zekeriya Abdulmecid), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 1. Baskı.
- SERAHSÎ, Şemsu'l-Eimme Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed; **el-Mebsut**, Daru'l-Marife, Beyrut, Trs, 2. Baskı.
- SERÎTÎ, Abdu'l-Vedud; **Davabitu'l-Trsfi't-Teşrii'l-İslami**, e'd-Daru'l-Camiiyye, Yy., 1990.
- SİBAÎ, Mustafa; **el-Mer'etu Beyne'l-Fıkhi ve'l-Kanun**, el-Mektebetu'l-İslami, Beyrut, 1984, 6. Baskı.
- SİBAÎ, Mustafa-Sabuni, Abdurrahman; **el-Ahvalu's-Şahsiyye fi'l-Ehliyye ve'l-Vasiyye ve't-Terekat**, Matbaatu Camiati Dimaşk, 1970, 3. Baskı.
- SİBTU'L-MARDİNÎ, Bedruddin Muhammed b. Muhammed; **er-Rahabiyye**; (Muhammed b. Ömer Bakari Haşiyesi ile Birlikte), (Tah.: Mustafa Dib Buga), Darul-Ulum, Dimaşk, Trs.
- SİBTU'L-MARDİNÎ, Bedruddin Muhammed b. Muhammed; **İrşadu'l-Fariz ila Keşfi'l Gavamiz**, (Tah.: Mecdi Muhammed Surur Baslum), Mektebetu'l-Dari'l-İstikame, Mekke, 2000, 1. Baskı.
- SOYSALDI, Mehmet; **Kur'an'ı Anlama Metodolojisi**, Fecr Yayınevi, Ankara, 2001, 1. Baskı.
- SULTAN, Selahuddin; **Mirasu'l-Mer'e ve Kadiyyetu'l-Musavat**, Daru Nehdat-i Mısır, Kahire 1999, 1. Baskı.
- SUYUTÎ, Celaluddin, Abdurrahman b. Ebi Bekir; **el-Eşbah ve'n-Nezair**, (tah.i Abdulkerim Fudayli), el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003.
- SÜHEYLÎ, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah; **Kitabu'l-Ferâiz ve Şerhu Ayati'l-Vasiyye**, (tah.: Muhammed İbrahim el-Benna), Camiat-u Karyunus, Yy., 1980, 1. Baskı.

- ŞABAN, Zekiyyuddin-Gundur, Ahmed; **Ahkamu'l-Vasiyye ve'l-Miras ve'l Vakf fi's-Şeriatil-İslamiyye**, Mektebetü'l-Felah, Kuveyt, 1989, 2. Baskı.
- ŞABAN, Zekiyyuddin, **Usûlü'l-Fıkh**, (çev.: i. Kâfi Dönmez), TDV., Yay., Ankara, 2004, 7. Baskı.
- ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris; **el-Ümm**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1990.
- ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris; **er-Risale**, (Çev.: Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan), TDV Yay., Ankara, 1996.
- ŞATİBÎ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed; **el-Muvafakat fi Usûli's-Şeria**, (Çev: Mehmet Erdoğan), İz Yay., İstanbul, 2003, 3. Baskı.
- ŞELEBÎ, Muhammed Mustafa, **Ahkamu'l-Mevâris Beyne'l-Fıkhî ve'l-Kanun**, Daru'n-Nehdahi'l-Arabiyye, Beyrut, 1978.
- ŞEMMA', Muhammed; **el-Müfid Mine'l Ehbas fi Ahkami'z-Zevac ve't-Talak ve'l-Miras**, Daru'l-KalemYy., 1995.
- ŞENKÂTÎ, Muhammedü'l-Emin b. Muhammed; **Edvau'l-Beyan**, Emir Ahmed b. Abdulaziz Vakfı, Riyad, 1983.
- ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed; **Neylu'l-Evtar min Ehadisi Seyyidi'l-Ahyar Şerhu Munteka'l-Ahbar**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, 3 Baskı.
- ŞEYHZADE, Muhyiddin Muhammed b. Müslihuddin el-Kucevi; **Haşiyetu Şeyhzade ala Tefsiri'l-Kadi el-Beyzavi**, Daru'l-Kutubil-İlmiyye, Beyrut, 1999, 1. Baskı.
- ŞİMŞEK, Sait; **Günümüz Tefsir Problemleri**, Esra Yay., Konya, 1995.
- ŞİRAZÎ, Ebu İshak İbrahim b. Ali; **el-Muhezzeb**, Daru'l-Fikr, Beyrut Trs.
- ŞİRBİNÎ, Muhammed el-Hatib; **Muğni'l-Muhtac**, el-Mektebetü'l-islamiyye, Yy., Trs.
- ŞİRBİNÎ, Muhammed Hatib; **es-Siracu'l-Münir**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs.
- TABATABAÎ, Muhammed Hüseyin; **el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an** Müessesetu Matbuati İsmailiyyan, Kum, 1974, 3. Baskı.

- TABERSİ, Emini'l-İslam Ebu Ali b. Hasan; **Mecmeu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an**, Müessesetu'l-A'lami, Beyrut, 1995.
- TAHAVİ, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed; **İhtilafu'l-Ulema**, (iht: Ebu Bekr el-Cessas), Daru'l-Beşairil-İslamiyye, Beyrut, 1996, 2. Baskı.
- TAVİL, Hüseyin; **İlmu'l-Mevâris fi'l-İslam**, Daru'l-Hayrd, Beyrut, 2003, 1. Baskı.
- TİRMİZİ, Muhammed b. İsa; **es-Sünen**, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- TUNCA, Abdullah; **İslam Miras Hukuku ve Felsefesi**, Yy., Trs.
- TUSİ, Ebu Cafer Muhammed b. Hasan; **et-Tibyan** (tah.: Ahmed Habib el-Amili), Dar-u İhyati't-Turasi'lArabi, Beyrut, Trs.
- ULUDAĞ, Süleyman, **İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, TDV. Yay., Ankara, 2005, 9. Baskı.
- UZUNPOSTALCI, Mustafa; **Hukuk ve İslam Hukuku II**, Damla Ofset, Konya, 1996.
- VAHİDİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi; **Esbabu'n-Nuzul**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- YAMERİ, Burhanuddin Ebu'l-Vefa İbrahim b. Muhammed b. Ferhun el-Maliki; **Tabsiratu'l-Hükkam fi Usûli'l-Ekziye ve Menahici'l-Ahkam**, (talik: Cemal Meraşlı), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, 1. Baskı.
- YAVUZ, A. Fikri; **İslam İlmihali (İslam Fıkhı ve Hukuku)**, Çile Yay., İstanbul, 1988.
- YAVUZ, Yunus Vehbi; **Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü**, Bayrak Yay., İstanbul, 1999, 1. Baskı.
- YILDIRIM, Celal; **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay., İstanbul, 1991.
- ZEBİDİ Muhammed Murtaza; **Tâcu'l-Ârus min Cevahiri'l-Kâmus**, el-Matbaatu'l-Hayriye, Mısır h. 1306.
- ZEMAŞERİ, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer; **el-Keşşaf**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs.

- ZEMAHŞERİ, Ebu't-Kasım Mahmud b. Ömer b. Ahmed; **Esasu'l Belağa**, Dar-u Sadır, Beyrut, 1979.
- ZEYDAN, Abdulkirim; **el-Medhal li Diraseti's-Şeriatî'l-İslamiyye**, Müessesetü'r-Risale Naşirun, Beyrut, 2006, 1. Baskı.
- ZEYDAN, Abdulkirim; **el-Mufasssal fi Ahkami'l-Mer'e**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1993, 1. Baskı.
- ZEYLAİ, Fahrüddin Osman b. Ali; **Tebyinu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Trs., 2. Baskı.
- ZEYNU, Muhammed bin Cemil; **Mecmuatu Resailit-Tevcihati'l-İslamiyye**, Rabıtatü'l-Alemi'l-İslami, Mekke, Trs.
- ZÜHAYLİ, Vehbe, **el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu**, (çev.: Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy-H. Fehmi Ulus-Abdurrahim Ural-Y. Vehbi Yavuz-Nurettin Yıldız), Zaman Yay., İstanbul, 1994.